

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICÝCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2008

MARTINA ŠMEJKALOVÁ

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Ústav archivnictví a pomocných věd historických

Martina Šmejkalová

MLÝN JAKO PRÁVNÍ A EKONOMICKÁ
JEDNOTKA NA PŘÍKLADU MLÝNA
RODINY VESELÝCH V TÁBOŘE

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.

České Budějovice 2008

ANOTACE

Bakalářská práce si klade za cíl představit na příkladu mlýna rodiny Veselých ekonomické, právní i další problémy mlýna a částečně i poodhalit běžný život na jihočeském mlýně v období od 17. století do první světové války. Práce vychází z rodinného archivu, který představuje v rámci dané společenské vrstvy výjimečný celek, a to díky svému obsahu, rozsahu i míře dochování a fyzickému stavu dokumentů. Hlavní důraz je kladen na 19. století, pro něž je v rodinném archivu dochována nejrozsáhlejší pramenná základna.

První kapitola práce pojednává všeobecně o historickém vývoji mlýnů a mlynářství. Další kapitola popisuje mlýn v Čelkovicích před tím, než jej zakoupil první majitel z rodu Veselých. Stěžejní částí této bakalářské práce jsou kapitoly zabývající se ekonomickými a právními aspekty mlýna. Jednotlivé podkapitoly týkající se ekonomické stránky života mlýna se zaměřují na majitele mlýna a otázky dědictví, na příjmy mlýna plynoucí hlavně z podnikání a nájmu a na výdaje mlýna, jakými byly především různé poplatky, daně, koupě pozemků a nemovitostí a stavební úpravy a proměny mlýnských budov a strojního vybavení. Pátá kapitola rozebírá právní záležitosti. Její první podkapitola přibližuje ve všeobecné rovině vývoj vodního práva, cechů a zákonných norem, které byly závazné pro všechny mlynáře i ostatní řemeslníky využívající vodní sílu k pohonu svých strojů. Druhá podkapitola hovoří hlavně o sporech mlynářů Veselých s okolními mlynáři a podchycuje i kauzu zákazu používání slupů na chytání ryb, která se stala předmětem sporu většiny českých mlynářů se státní byrokracií a zákonodárstvím. Závěr hodnotí a shrnuje uvedené poznatky a více přibližuje dochovaný rodinný archiv jako cenný historický pramen, který nabízí velké množství dalších otázek a oblastí zkoumání.

Součástí práce je i seznam literatury a pramenů a přílohy s ukázkami dokumentů, týkajících se rodiny a mlýna Veselých a s fotografiemi a obrázky z rodinného archivu.

ANNOTATION

This bachelor's degree paper sets the presentation of the Veselý family mill house its aim, presenting examples of legal and other problems of the mill house and substantially also uncovering the common life of a South Bohemian mill house in the period from the 17th century to World War I. This paper is based on the chronicles of the family archive which – in the given social stratum – represents an extraordinary unit, namely by its scope and the level of condition and physical state of the related documents. The main emphasis is on the 19th century because most of the family archive materials processed relate to it.

The first chapter of the paper deals with historical development of the mills and miller's trade in general. The next one describes the mill in Čelkovice before it was purchased by the first owner from the Veselý family. The crucial points of this paper are chapters dealing with economical and legal aspects of the mill house. Particular subchapters concerning the economical aspects of the mill house life are aimed at the mill house owner and the questions of inheritance, at the mill house incomes resulting primarily from entrepreneurial activities and leaseholds and at the mill house expenses, concerning mostly various charges, taxes, land and real estate purchases and construction works and reconstructions of the mill house buildings and machine equipment. The fifth chapter describes legal affairs. Its first subchapter focuses, in general, on the development of water legislation, corporation bodies and legal standards which were obligatory for all mill-men and even other craftsmen using water-power as driving motion of their machines. The second subchapter describes mostly the arguments of the Veselý family with neighbouring mill houses and also advances the prohibition of the Slup usage for fishing which became the matter under dispute of most Czech mill-men with state bureaucracy and jurisdiction. The conclusion assesses and recapitulates the knowledge mentioned by then and more thoroughly focuses on the preserved family archive as a valuable historical source which offers a vast amount of other questions and fields of exploration. Bibliography and list of material sources is also part of the paper, including appendices with demonstrations of documents relating to the Veselý family and their mill, together with photographs and pictures taken from the family archive.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Českých Budějovicích dne 7. srpna 2008

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ.....	7
ÚVOD.....	8
1. HISTORICKÝ VÝVOJ MLÝNŮ A MLYNÁŘSTVÍ.....	12
Pravěk a starověk, ruční kámen a hmoždíř, energie otroků a zvířat.....	12
Vodní kola, vodní mlýny.....	16
Středověk a starý český mlýn.....	17
Lodní mlýny.....	18
Větrné mlýny.....	19
Skalní mlýny.....	21
Novověk, lepší vodní kola, turbíny a parní stroje.....	21
Umělecký mlýn amerikán a parní mlýny.....	23
Válcové mlýny.....	25
Moderní doba a automatické mlýny.....	27
20. století a zanikání mlýnů.....	27
2. RODINA VESELÝCH NA MLÝNĚ V TÁBOŘE.....	29
3. EKONOMICKÁ JEDNOTKA.....	30
3.1 MAJITELÉ – DĚDICI A DĚDICTVÍ.....	30
3.2 PŘÍJMY – PODNIKÁNÍ A NÁJMY.....	37
3.3 VÝDAJE – POPLATKY A DANĚ, POZEMKOVÉ A STAVEBNÍ ZÁLEŽITOSTI.....	44
4. PRÁVNÍ JEDNOTKA.....	55
4.1 PRÁVA A POVINNOSTI.....	55
4.2 SPORY.....	62
ZÁVĚR.....	75
SEZNAM ZKRATEK.....	79
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY.....	80
SEZNAM PŘÍLOH.....	82
PŘÍLOHY.....	84

PODĚKOVÁNÍ

Tento prostor bych chtěla věnovat mnoha díkům. Největší poděkování patří pánům Vladimírovi a Vítězslavovi Veselým za umožnění přístupu do jejich rodinného archivu, za poskytnutí materiálů ke studiu a výzkumu, za mnoho užitečných rad a námětů, za zapůjčení některých knižních titulů a za jejich vstřícné přijetí, ochotu, pohostinnost a přátelství. Díky patří i všem ostatním lidem, kteří se na mlýně během mých návštěv pohybovali a chovali se ke mně velmi přívětivě a mile.

Kolektivní poděkování patří i pracovnícím a paní ředitelce Státního okresního archivu Tábor za ochotné plnění mých badatelských přání a zodpovídání mých všetečných badatelských dotazů a za zájem o můj výzkum.

Velké poděkování patří i mým nejbližším, rodině, přátelům a známým, kteří se zájmem sledovali vznik bakalářské práce a velmi mi pomohli především v přípravných fázích se shromažďováním literatury a také svými doporučeními. Moje rodina a partner si navíc zaslouží zvláštní dík a uznání za bezmeznou podporu a za tolerování mé občasné nervozity související s blížícím se datem odevzdání bakalářské práce.

Na tomto místě bych také ráda velmi poděkovala vedoucí své práce, paní doc. PhDr. Marii Ryantové, CSc. za její cenné a podnětné rady a postřehy, za výbornou spolupráci v době přípravy práce a hlavně za její trpělivost, shovívavost, obětavost a pevné nervy.

Závěrečné poděkování patří všem ostatním, kteří mi byli nápomocni a na které jsem v předchozích řádcích zapoměla. Například příteli Jáchymu Pekařovi za grafickou výpomoc, kamarádovi Radkovi Cíchovi za překlad a kolegovi Jirkovi Cukrovi za technickou podporu.

ÚVOD

Snad každý správný Čech zná typickou scénu z jednoho českého filmu, v němž majitel mlýna vypravuje svým hostům překrásnou pověst a postupně uvádí do provozu všechna hučící a řvoucí zařízení, která ve starém mlýně ještě fungují. Pověst je tak skvělá, že ji chce každý slyšet znovu... Mě ale už od dětství na tomto filmu nefascinovala ani tolik komičnost situace, jako spíše pohled na třesoucí se obrovské mlýnské stroje, které s velkým rachotem vykonávají nějaký pohyb a zvedají mračna prachu smíchaného se zbytky mouky. Mé nadšení pro mlynářství a mlýny ještě mnohonásobně vzrostlo v době mých středoškolských studií, kdy jsem si s úžasem spojila souvislosti a uvědomila si, že příjmení Kvěch, které nosil můj děda a za svobodna i maminka, nepatří mezi běžná jména a že šance na příbuznost s tábořským mlynářským rodem Kvěchů je téměř stoprocentní. A nemýlila jsem se... Od té chvíle se můj zájem o mlýny a vše, co s nimi souvisí, stupňuje. Proto jsem si při výběru tématu své bakalářské práce byla okamžitě jistá, že se bude týkat mlýnů.

Po prostudování regionální literatury a studií a po konzultacích ve Státním okresním archivu Tábor jsem se vydala do mlýna, který vlastní už několik století rodina Veselých. Po první návštěvě ve mlýně bylo o tématu rozhodnuto.

Mlynáři z rodu Veselých patřili už od 17. století mezi významné a vážené tábořské občany. Po celá staletí si předávali mlýn z otce na syna. Kontinuitu dědění rodinného majetku přerušilo až komunistické zřízení ve 20. století a vlna znárodnování, která se nevyhnula ani mlýnu Veselých. Mlýn a část majetku se rodině podařilo v 90. letech získat zpět díky restitucím. Zůstaly ale věci, které Veselí nikdy nepozbyli. Je to především hrdost na řemeslnický původ, silné vědomí sounáležitosti s přírodou a hlavně řekou, rodinná soudržnost, velké množství vzpomínek, ale hlavně soubor dokumentů po staletí schraňovaných a po generace předávaných, který dnes, ve 21. století, tvoří unikátní celek. Rodinný archiv rodiny Veselých, jak budu nadále tento soubor nazývat, vznikl organickým sběrem a uchováváním materiálu, který vypovídá nejen o chodu mlýna a zdejšího životě a každodenních problémech. Díky mnoha aktivitám, které členové rodu pěstovali a které je zařazovaly i do dalších skupin společnosti než jen mezi řemeslníky a díky vysoké vzdělanosti, všeobecně typické pro mlynáře, se v rodinném archivu dochovalo i mnoho dokumentů, které zdaleka přesahují hranice Veselých hospodářství. Ať už jde o knihy, časopisy, noviny, kresby, plány, korespondenci,

prameny osobní povahy, smlouvy, účty, různorodé zápisky, testamety, křestní listy nebo zákonné normy a mnoho dalších typů a druhů pramenů, všechny vypovídají o historii mlýna Veselých, tábořských mlynářských rodů, města Tábora, mlynářství v jižních Čechách a přesahují i hranice kraje, aby podaly zprávy o událostech v Čechách a habsburské monarchii. Všechny dokumenty, které jsou součástí rodinného archivu, jsou uloženy v masivní dřevěné skříni a jsou rozděleny do dvaceti sedmi tématických skupin (Příloha č. 1), ve kterých jsou pak jednotlivé listy řazeny chronologicky. Velikost souboru odhaduji na tři běžné metry. Nedílnou součástí písemného dědictví rodiny Veselých je od roku 2002 i rukopisná kniha shrnující události ve střední Evropě, Čechách i na mlýně a popisující rodinný archiv s názvem *Paměti rodu Veselých, majitelů mlýna na řece Lužnici v Táboře-Podhradí I*, (Příloha č. 3) jejímž autorem je Vladimír Veselý. Kniha je dovedena do roku 1948 (Příloha č. 4). Novější období bude popsáno v dalším dílu *Paměti*.

Kromě již zmíněné více než pětisetstránkové práce V. Veselého pojednává o historii mlýna Veselých několik spíše kratších studií. Velmi přehledně a čtivě zpracoval dějiny rodu Roman Cikhart v brožurce *Paměti mlýna Veselých v Táboře* z roku 1946. Popisuje historii mlýna v době, kdy jeho majiteli ještě nebyli Veselí a vývoj rodiny až do roku vydání. Důraz je kladen hlavně na právní a stavební záležitosti. Nevýhodou textu je rozsah pouhých osmnácti stránek a jen útržkovité informace o období 20. století. Také Cikhartova práce *Z minulosti Čelkovic* z roku 1941 přináší zajímavé informace o mlýně. Posledním titulem, který věnuje mlýnu Veselých celou kapitolu je kniha Josefa Klempery *Vodní mlýny v Čechách V. Českobudějovicko, Jindřichohradecko, Vltavotýnsko, Tábořsko, Strakonicko, Českokrumlovsko, Milevsko, Písecko, Pelhřimovsko*, která vyšla v roce 2002. Historie mlýna a rodiny je zde sice dovedena až do současnosti, kniha ale obsahuje tolik překlepů, chyb a nepřesností, že jsem se nakonec rozhodla z ní nečerpat informace pro svou bakalářskou práci. Mnoho informací uvedených v Klemperově monografii neodpovídá obsahu historických pramenů a na mnoha místech se ukazuje, že autor dokonce dělal chyby i v prepisech textů a citacích.

Informace o historii mlýna Veselých nebo o rodině se objevují i v některých studiích spíše regionálního rázu. Ty jsou však většinou zaměřeny na jiné hlavní téma a proto i o čelkovicím mlýně pojednávají jen okrajově. Hranice regionu překročily pouze fotografie dřevěné desky¹ (Příloha č. 5) a prepisy jejího textu ukrývajícího

---

¹ Její originál je uložen ve sbírkách Husitského muzea v Táboře, rodina Veselých vlastní kopii.

v chronogramu jméno mlynáře a jeho manželky. Text pojednává o ničivém požáru. Byl doposud uveřejněn kromě Cikhartových *Pamětí mlýna Veselých v Táboře* i Ferdinandem Pátkem v Českém lidu v roce 1903 v článku *Nápis na mlýně v Čelkovicích* a Františkem Tanzerem ve studii s názvem *Nápis na mlýně Veselých v Táboře*, která vyšla v Kraji kalicha v roce 1928. Přepis textu dřevěné desky, který uveřejnil Tanzer, použili ve své rozsáhlé práci *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách* i Luděk Štěpán a Magda Křivanová.

Žádná z uvedených odborných prací se podrobněji nezabývá životem na mlýně Veselých ve světle pramenů dochovaných v rodinném archivu. Tuto mezeru se pokusím alespoň částečně vyplnit svou bakalářskou prací. Vzhledem k rozsáhlosti a rozmanitosti rodinného archivu Veselých jde však spíše o rámcové načrtnutí a popsání běžných, hlavně ekonomických a právních, záležitostí a potíží mlýna. Moje práce při svém rozsahu rozhodně nechce a ani nemůže vyčerpat všechny tématické okruhy, které dochovaný soubor dokumentů i další prameny uložené ve Státní okresním archivu Tábor nabízejí. Tato bakalářská práce je spíše úvodem do problematiky života na jednom z jihočeských mlýnů a rámcově nabízí nové otázky a možnosti zkoumání, které by se mohly stát jádrem dalších studentských prací, odborných studií i monografií.

Česká odborná literatura věnující se mlýnům a mlynářství je poměrně rozsáhlá. Za nejzdařilejší práci posledních let považuji již výše zmíněnou knihu L. Štěpána a M. Křivanové *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách* z roku 2000. Rozsáhlé dílo plné fotografií, obrázků a nákresů mapuje vývoj mlynářství, technické stránky mletí, běžný život ve mlýnech, postavení mlynářů ve společnosti, vývoj cechů i živnostenských společenstev, zákonných norem, současný stav mlýnů a mnoho dalších tématických okruhů. Je to velmi obsáhlá publikace, která skvěle a názorně pojednává hlavně o českém mlynářství a souvisejících osudech sekerníků. Vysoké úrovně dosahují i starší práce zaměřené především na vývoj mlýnů, knihy Jaroslava Karase *Historický vývoj mlynářství* (1919) a *Mlynářství a stavba mlýnů* z roku 1926, dále *Mlynářství* E. Hertíka vydané v roce 1890 a práce F. Párise nazvaná *Dějiny mlynářství* z roku 1913. Z novějších knih téma osvětlují *Dějiny hmotné kultury*, které v několika dílech vydal Josef Petráň s kolektivem a *Dějiny techniky v Československu (do konce 18. století)* (1974) od kolektivu vedeného Lubošem Novým.

Ráda bych se také zmínila o literatuře zaměřené na cechy. S ohledem na rozsah bakalářské práce jsem však velké množství informací obsažených v těchto titulech zcela nevyužila. Jde o tyto práce: Zikmund Winter, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách*

v *XIV. a XV. století* (1906), Jan Diviš, *Pražské cechy* (1992), Bedřich Mendl, *Počátky našich cechů* (Český časopis historický 33, 1927), částečně i *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost* (Hledíková, Janák, Dobeš).

V seznamu použité literatury, který je připojen na konci práce, figurují i dva *Sborníčky z prací členů Národopisného kroužku při Jihočeském muzeu*, které vypovídají hlavně o všedním životě na jihočeských mlýnech a dále dva tituly čistě regionálního rázu: *Panství tábořské a bývalé poměry jeho poddaných* (1884) od F. A. Slavíka a konečně dvoudílné *Staré domy a rodiny tábořské* z roku 1920, autorem tohoto skvěle zpracovaného zdroje vědomostí je Karel Thir. Velké množství článků, které přímo souvisí s tématickými okruhy bakalářské práce obsahují i regionální a celozemské sborníky a periodika, například Český časopis historický, Český jih, Český lid, Jihočeský sborník historický, Kraj kalicha, Národní politika, Tábor a další.

Hlavní osu předkládané bakalářské práce tvoří kapitoly zaměřené na ekonomickou a právní stránku života ve mlýně, jak už napovídá sám název celé práce. Tyto hlavní okruhy doplňují informace o vývoji mlýnů, historii mlýna Veselých před rokem 1661, seznam použité literatury a pramenů a příloha přibližující členy rodiny Veselých, podobu jejich mlýna v proměnách času a obsahující ukázky písemných pramenů uložených v rodinném archivu rodiny Veselých a ve Státním okresním archivu Tábor a další informace.

1. HISTORICKÝ VÝVOJ MLÝNŮ A MLYNÁŘSTVÍ

Pravěk a starověk, ruční kámen a hmoždíř, energie otroků a zvířat

Už člověk paleolitu² znal a konzumoval obilí. Lidem se ale zrna kazila, a tak se v průběhu neolitu³ naučili zrní zpracovávat. O tom svědčí i archeologické nálezy prvních nástrojů určených ke zpracování obilí z okolí Bodamského jezera⁴ a z Alasky. Lidé nechávali zrní dozrát a pak ho sušili, někdy také pražili a opékali na ohni.⁵ Tím ale zrna ztvrdla, proto je tehdejší člověk začal rozbíjet a roztírat nadrobno mezi dvěma kameny, čímž získal tzv. šrot neboli fluč. V té době používaný „první mlýn doby kamenné“ byl tvořen větším spodním kamenem, na němž lidé zrní rozbíjeli druhým menším kamenem oválného tvaru⁶ tak, že jej sunuli po spodním kamenu nahoru a dolů.⁷ Toto zařízení bývá často zvané „zrnotěrka.“⁸ Tím se spodní kámen postupně prohluboval. Práce se vykonávala v kleče. Mlely většinou ženy, a protože to byla práce velmi namáhavá a i nebezpečná, často se k ní využívaly otrokyně.⁹ Tento způsob mletí byl ve své době hojně rozšířen ve starém Egyptě, ještě na počátku 20. století jej využívaly přírodní národy,¹⁰ a to jak ke mletí obilných zrn, tak na kukuřici.¹¹ Na naše území se zrnotěrky začaly dostávat patrně od 5. až 4. tisíciletí př. n. l. a byly zde používány pravděpodobně až do příchodu Keltů v mladší době železné.¹² Lidé konzumovali vše, co vzniklo po rozmělnění zrna, takže i otruby, zrnka písku a další nečistoty, které se uvolňovaly z mlecích kamenů.¹³

Tento způsob mletí měl velkou nevýhodu: většina zrn se z dolního kamene odkutálela ještě před rozemletím pryč, takže se potom musela vybírat z již semletého šrotu a znovu mlít. To práci znesnadňovalo a prodlužovalo. Proto lidé pozvolně přešli k používání lepšího kamene, o čemž svědčí jeho nálezy pocházející z doby okolo 4000 let př. n. l. ze Švýcarska. Spodní kámen kulatého nebo čtvercového tvaru měl uprostřed

---

² Starší doby kamenné.

³ Mladší doba kamenná. V Malé Asii to bylo období zhruba 7000-6000 let př. n. l. V ostatních částech světa potom o trochu později.

⁴ Konkrétně z Robenhausenu a Wangenu

⁵ J. KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, Praha 1919, s. 8- 9.

⁶ Zván též tříč.

⁷ Větší spodní kámen byl někdy nazýván „matka,“ menší horní kámen „dítě.“

⁸ Luděk ŠTĚPÁN – Magda KRIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*, Praha 2000, s. 8.

⁹ J. KARAS, *Historický vývoj mlynářství*, s. 10.

¹⁰ V jižní Africe, Americe a Indii.

¹¹ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 9-12.

¹² L. ŠTĚPÁN – M. KRIVANOVÁ, *Dílo*, s. 8.

¹³ TAMTÉŽ, s. 12-13.

prohlubeň, v níž se obilí roztloukalo, rozmačkávalo a roztíralo menším kamenem, který byl zpočátku velmi podobný původnímu oválnému kameni. Postupně ale začal získávat tvar jakési palice nebo koule, které se lépe vešly do prohlubně ve spodním kameni. Dolní prohloubený kámen vážil i 20 až 25 kg a byl vyráběn nejčastěji z pískovce, granitu, porfyru nebo zelence. Zhruba v letech 1300 až 300 př. n. l. byly takové mlecí kameny používány i ve slovanských hradištích a často byly dávány zemřelým do hrobů.¹⁴ Ze vzniklé prohlubně už se zrna nemohla rozutěct, což práci neuvěřitelně usnadňovalo a zrychlovalo.¹⁵ Aby se práce ještě více urychlila, byly vyráběny společné mlýny, kde mohlo pracovat více lidí (žen) najednou.¹⁶ Byly to kameny o velkém průměru, v nichž bylo vyhloubeno několik prohlubní.¹⁷ Systém podobný prohloubeným kamenům používali také severoameričtí indiáni.¹⁸ Takové mlýny již byly podobné hmoždířům, které znali Řekové a Egypťané asi 4000 let př. n. l. Používali je i Etruskové.¹⁹

Hmoždíř nebo též stoupa²⁰ vznikl tím, jak se spodní mlecí kámen stále více prohluboval a horní se naopak stále více přibližoval tvaru palice. Klasické, pravé hmoždíře se vyráběly z kmenu stromu. Hmoždíř byl hluboký asi jeden metr a obilí se v něm roztloukalo palicí, která byla asi metr a půl dlouhá a na spodním konci, který dopadal na zrna, se rozšiřovala.²¹ Výška hmoždířů se lišila a různé byly i jejich tvary – mohly být dole rozšířené a směrem k hrdlu se zužovaly anebo naopak. Vzniklá mouka se již prosévala.²²

Mlýny tak, jak je chápeme dnes – jako samostatné budovy – vznikly okolo roku 900 př. n. l. v Řecku.²³ Ve speciálních budovách mleli otroci a trestanci. Z Řecka pak převzaly některé vymoženosti Římané, a to ruční mlecí kameny, hmoždíře s palicemi a

---

¹⁴ Díky tomu máme k dispozici nálezy takovýchto mlecích kamenů z Budče, Levého Hradce, Čáslavi, Drážďan, z okolí Lipska a z Alsaska (okolí Lingolsheimu).

¹⁵ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 13-14.

¹⁶ Známý jsou například z Irska.

¹⁷ I tento typ mlýna je v některých oblastech světa používán ještě dnes (přírodní národy).

¹⁸ Do širokého pařezu vyhloubili díru, do které umístili kamennou plotnu. Na ní nasypali obilí určené k semletí. Rozmělňovali jej kamenem připevněným na delším klacku. Klacek si v prostředku jeho délky podložili, takže fungoval jako páka. Klacek pak uchopili na opačném konci a pohybem nahoru a dolů roztloukali zrna.

¹⁹ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 15.

²⁰ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 11.

²¹ Tato spodní část bývala hlavně u etruských hmoždířů pobita ozubeným železem a samotný hmoždíř míval na dně i vnitřních stěnách kovové hroty, což urychlovalo rozmělnění obilí.

²² J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 15-16.

²³ Řekové samotní přičítali vynález mlýnů bohyni Demetře. To ona údajně naučila lidstvo pěstovat obilí, získávat z něj mouku a z ní připravovat pokrmy. Sparťané považovali za vynálezce mlýnů boha Dia, kterému dali příjmení Myles – mlynář. To on měl podle pověsti v mlýnském městě Alesii začít vyrábět mouku. Naopak v Athénách mlely mouku na posvátných mlýnech panny zvané Alktrydys – mlynářky. Ty pak světily upečené koláče.

posléze i meloucí otroky. Tak se asi kolem roku 600 př. n. l. v Římě zrodilo samotné mlynářské řemeslo. Často bylo spojeno s živností pekařskou. Mlynářství však nebylo považováno za právě nejpočestnější. Otroci, kteří roztloukali obilí, byli v Římě nazýváni pistores (od latinského pinsere – roztloukání). Tento název se později přenesl na majitele mlýna – mlynáře. Tím byl otrok, který měl některá zvláštní práva. Pokud pistore dokázal udržet mlýn²⁴ asi tři roky v chodu a mlít přitom předepsané dávky pšenice každý den, mohl se z něj stát plnoprávný římský občan. Pistore sám ale obilí neroztloukal. Palice byla těžká a k rozdrčení zrn bylo třeba dost síly. Proto hmoždíře obsluhovali otroci, zajatci a osoby pochytané po krčmách.²⁵ Vzniklá mouka se pak od otrub prosévala síty vyrobenými z koňských žíní²⁶ nebo přes plátěné tkaniny.²⁷ Vyráběly se tři druhy pšeničné mouky.²⁸ Přestože hmoždíře postupem času přestávaly stíhat pokrývat rostoucí spotřebu mouky v Římě, byly zde ojedinele používány až do 5. století našeho letopočtu. Některé přírodní národy je však používaly ještě v průběhu 20. století.²⁹ Až do počátku téhož století byly po částečné úpravě a automatizaci používány také na našem území.³⁰

Při používání hmoždířů lidé zjistili, že zrna se dají rozdrtit i pouhým otáčením palicí. Na základě této myšlenky vznikly z ručních prohloubených mlecích kamenů tzv. ruční samotížné mlýnky zvané též žerna nebo žernovy. Ty uměli používat již kolem roku 1600 př. n. l. egyptští Židé a brzy po nich i obyvatelé východního Středomoří. Samotížný mlýn se skládal ze dvou okrouhlých kamenů. Na nepohyblivém spodním kameni se dokola nebo tam a zpět otáčelo pohyblivým vrchním kamenem. Ten musel být natolik těžký, aby zvládl rozdrtit zrna. Do otvoru v horním kameni se sypalo obilí. Pokud ho ale bylo moc najednou, váha vrchního kamene na jeho semletí nestačila a celá zrna padala ven nerozemletá. Horním kamenem se pak otáčelo pomocí rukojeti. U některých dokonalejších samotížných mlýnků, tzv. truhlíkových, měl spodní kámen o hodně větší průměr než ten vrchní a měl vyvýšenou obrubu, která zadržovala melivo.³¹ To se pak z kamene vyndalo jakousi výpusť. Vzhledem k nerovnoměrně silnému mletí

---

²⁴ V té době nazývaný pistrinum.

²⁵ Často museli pracovat celé dny a potom i celé noci, až do úplného vyčerpání sil, aby pistore zvládl plnit dané limity. K práci museli být často nuceni i násilím, proto bývají římské mlýny často označovány za „krvavé mlýny.“

²⁶ Nejspíše vynález Galů.

²⁷ Dovážené z území dnešního Španělska.

²⁸ Hladká mouka – silligo, polohrubá – farina I. a hrubá – farina II. Otruby se nazývaly furfur.

²⁹ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 16-18.

³⁰ L. ŠTĚPÁN – M. KRIVANOVÁ, *Dílo*, s. 11.

³¹ Takovýto konstrukční typ mlýnku byl v Římě také zván „dížový“ mlýnek.

došlo k dalšímu zdokonalení samotížného mlýna: rukojeť byla prodloužena až ke stropu, kde se pohybovala v primitivním ložisku, což výrazně ulehčovalo točení kamenem. Velkým vylepšením mlýnku bylo i jeho přetransformování na šlapací mlýnek.³² Delší používání kamenů³³ způsobovalo vyhlazení mlecí plochy a tím snížení kvality mouky a prodloužení doby mletí. Tak se do plochy mlecích kamenů začaly vysekávat rýhy vedoucí od středu kamene k obvodu. Těm se říká větrníky, křes nebo remíše.³⁴ Díky nim mlely mlýny stejnoměrněji a práce byla lehčí. Během válečných výprav Římanů se tento způsob mletí rozšířil po Evropě. Byl používán na území Španělska, Francie, Německa a Anglie. Na našem území jej zavedli Keltové před počátkem 2. století př. n. l. V prostředí nejdrobnějších rolníků byl používán až do poloviny 19. století a výjimečně i ve století následujícím. Existují zprávy o tom, že jeden takový u nás sloužil ještě za první světové války.³⁵ Ještě ve 20. století byl užíván v severní Africe³⁶ a Malé Asii.³⁷

S rostoucím počtem obyvatel stoupala i spotřeba mouky. Proto se začaly vyrábět kameny stále větších průměrů, které měly daleko větší hmotnost než původní, většinou pouze ruční, samotížné mlýny. Na jejich pohon už síla lidské ruky nestačila, proto se na horní mlecí kámen, běhoun, připevňovala oj, do níž se zapřáhl kuň nebo osel. Ten chodil dokola, čímž poháněl mlýn.³⁸ Tento systém rozvinuli okolo roku 200 př. n. l. Římané. Mlecí kameny jejich mlýna měly tvar kuželů, které na sebe dosedaly širšími stranami. Nad nimi stál další kužel sloužící jako koš pro nasypání obilí. Spodní mlecí kámen byl pevný. V horním byly zasazeny páky, pomocí nichž s ním otáčeli otroci nebo zvířata,³⁹ a tak mleli.⁴⁰ Mlýny využívající lidský zdroj energie⁴¹ se v Římě přestaly používat během 3. stol. n. l.,⁴² mlýny poháněné koňskou silou fungovaly ještě dalších

---

³² Ten měl těžší běhoun než spodní kámen a měl nastavitelnou rozteč mezi kameny.

³³ Vliv mělo i nestejněmnožství zrn sypané mezi mlecí kameny a výskyt nečistot (kaménky atd.).

³⁴ Rýhy ve spodním kameni zadržovaly zrna, která pak hrany rýh horního kamene, běhounu, překrajovala a rozmělněovala. Díky směru rýh od středu k obvodu kamenů se pak vzniklé melivo posunovalo směrem ven. Vlastní mlecí plocha pak zabírala už jen dvě třetiny celkové plochy mlecích kamenů.

³⁵ L. ŠTĚPÁN – M- KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 8-10.

³⁶ Maroko, Tunis.

³⁷ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 18 – 23.

³⁸ Aby na mletí nemuseli lidé stále dohlížet, umístili do otvoru běhounu jakýsi koš, v němž bylo obilí, které postupně propadávalo dolů – mezi kameny. Umletá mouka se pak shromažďovala ve výklencích okolo spodního mlecího kamene, odkud ji lidé později vybrali.

³⁹ Měla klapky na očích, aby se neplašila.

⁴⁰ Přesný popis konstrukce tohoto mlýna: J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 24-26. Takovéto mlýny, dokonale zachované (někdy i s vlastní pekárnou na chléb), byly nalezeny v Pompejích a Herkuláneu.

⁴¹ I se změnou stavby mlýna stále ještě označované jako „krvavé mlýny.“

⁴² V době vlády Theodosia Velikého.

více než sto let.⁴³ Ve zbytku Evropy pracovaly ještě ve středověku tzv. žentourové neboli volovské či osličí mlýny, které byly i nadále poháněny zvířaty.⁴⁴

Vodní kola, vodní mlýny

Už ve 3. stol. př. n. l. se v Řecku užívala vodní kola. Nesloužila k pohonu mlýnů, nýbrž čerpadel. Jejich počátky spadají nejspíš už do starého Egypta, do doby před 3000 lety.⁴⁵ První historická zmínka o použití vodních kol k pohonu mlýnů pochází z Řecka prvního stol. př. n. l.⁴⁶ Nejstarší historicky doložený takto fungující mlýn stál v téže době v Malé Asii.⁴⁷

Řecký vodní mlýn se svislým hřídelem vodního kola byla primitivní budova, na jejíž podlaze se nacházelo složení mlecích kamenů. Nad ním byl koš na obilí zavěšený provazy ke krovu mlýna. K běhounu bylo připevněno železí, které bylo prodlouženo až do dolní místnosti mlýna a na svém konci neslo několik rovných lopatek. Ty tvořily vlastní vodní kolo, k němuž se dřevěnou rourou s velkým spádem přiváděla voda.⁴⁸ Řecké vodní mlýny se postupně rozšířily až na Balkán, do Španělska, Irska a díky Vikingům i do Skandinávie.⁴⁹ Stejná zařízení byla ještě ve 20. století užívána v Norsku, Rusku, Bosně, Chorvatsku, Turecku, Palestině, Arábii.⁵⁰ Řecká vodní kola se postupem času dále vylepšovala tak, aby byla schopna převzít co nejvíce energie z přiváděné vody pro vlastní pohon.⁵¹ Jsou to předchůdci dnešních turbín.⁵²

Výše popsany vodní mlýn z Řecka přejali Římané. Nevyhovoval však zcela zdejšími přírodními podmínkám. Italské řeky byly více vodnaté, měly ale menší spád, než jaký byl zajištěn u řeckých mlýnů spádovou rourou na vodu. Proto si Římané řecký mlýn upravili: svislou hřídel vodního kola uložili vodorovně a k pohybu mlecího kamene použili hrubá ozubená kola. Nový mlýnský prvek, ozubená kola,⁵³ dovoloval přenášet sílu kamkoli, jakkoli a v kterémkoli směru a umožnil i pohyb několika složení mlecích

---

⁴³ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 23-27.

⁴⁴ L. ŠTĚPÁN – M. KRIVANOVÁ, *Dílo*, s. 15.

⁴⁵ TAMTÉŽ, s. 11.

⁴⁶ Zmiňuje se o nich Antipatrus z Thessaloniky (106 - 42 př. n. l.).

⁴⁷ Ve městě Kabira vedle sídla krále Mithridase (120 – 63 př. n. l.). Zde se s nimi seznámili Římané.

⁴⁸ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 27-30.

⁴⁹ L. ŠTĚPÁN – M. KRIVANOVÁ, *Dílo*, s. 12.

⁵⁰ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 27-30.

⁵¹ Například díky šikmému zavěšení lopatek.

⁵² J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 29-30.

⁵³ Podobně konstruovaná vodní kola byla užívána již dříve k přivádění vody do zahrad ve starém Řecku, Římě, Egyptě a Číně.

kamenů současně.⁵⁴ Na rozdíl od mlýna řeckého se zde nejspíše pohyboval dolní mlecí kámen⁵⁵ a horní zůstával připevněn.⁵⁶ Byl také zdokonalen systém větrníků. Směřovaly od středu na tu stranu, na kterou se mlecí kámen otáčel, čímž docházelo k postupnému rozměňování zrna a díky této pravidelnosti i k šetření síly.⁵⁷ Došlo také k návratu k plochým kamenům kruhovitěho tvaru.⁵⁸ Vznikl tak jednotný typ mlýna, který se pak udržel několik dalších tisíciletí bez podstatných změn. Tento mlýn se nazývá římský vodní mlýn s ozubeným převodem nebo též vodní mlýn poháněný kolem na spodní vodu, hřebenáčem.⁵⁹ V Římě se všeobecně rozšířil až ve 4. a 5. stol. n. l.,⁶⁰ ve Francii je doložen v 6. století, v Anglii, Švýcarsku a jižním Německu v 8. století. První zmínka o existenci vodního mlýna na Slovensku pochází z roku 1135, v Polsku z roku 1145, v Uhrách z konce 11. století a v Rusku z roku 1267. Až do 13. století⁶¹ byly vodní mlýny ve většině Evropy součástí klášterních, šlechtických nebo zeměpanských velkostatků a nově zakládaných měst.⁶² Až později si mlýny stavěli také měšťané, města samotná, šlechtici u svých tvrzí, poddaní a svobodníci nejen ve městech, ale i na vsích, samotách u rybníků a na malých potocích.⁶³ To dokazuje, že jeho šíření probíhalo docela pomalu. Protože mohly být vodní mlýny stavěny pouze na příhodných místech (potřeba stálého přísunu vody), souběžně s nimi se stále užívalo ručních mlýnů i hmoždířů.⁶⁴

Středověk a starý český mlýn

Český kronikář Václav Hájek z Libočan⁶⁵ tvrdí, že první vodní mlýn v Čechách byl postaven roku 718⁶⁶ v Žatci. Odtud se pak rozšířil na české řeky.⁶⁷ Z pozdější doby už

---

⁵⁴ První popis takového mlýna nám zanechal Markus Vitruvius Pollio (žijící v době císaře Augusta) ve svém díle *De architektura*.

⁵⁵ On byl tedy běhounem a byl poháněn již složitější soustavou ozubených i jiných kol.

⁵⁶ Kameny se vyráběly z tvrdé lávy dopravované do Římské říše většinou loděmi z Itálie, Galie a Germánie – Porýní.

⁵⁷ Tento způsob tzv. větrníkovaní kamenů se udržel až do 20. století. Byl však ještě částečně vylepšen. Je znám i pod názvem francouzský způsob. Více: L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 77-79., Miloš VALENTA, *V tom našem mlýně XV. Sborníček prací členů Národopisného kroužku při Jihočeském muzeu*, České Budějovice 1971, s. 7.

⁵⁸ Kameny tvaru kužele zde pozbývaly smyslu, protože již fungoval zvláštní koš k přivádění obilí.

⁵⁹ Popis mlýna: J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 31-33., L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 16.

⁶⁰ Ze 4. stol. n. l. pochází zmínka o vodních kolech a mlýnech na vrchní vodu. Římský básník a spisovatel Ausonius Decimus Magnus (310 – 395) se s nimi setkal při svých cestách na Rýně a Mosele. Tato kola již tedy musela být v předchozí době známa v Římské říši, i když o tom nemáme žádné dochované zmínky.

⁶¹ Na našem území až do 16. století.

⁶² Neexistovaly ještě jako samostatné jednotky.

⁶³ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo a život*, s. 12, 19-20.

⁶⁴ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 31-36.

⁶⁵ Ve své Kronice české z roku 1541.

máme informací o vodních mlýnech mnohem víc.⁶⁸ Existenci vodního mlýna na Moravě dokazuje až zmínka z roku 1190. Vše ale nasvědčuje tomu, že už zde mlýny fungovaly v době předcházející.⁶⁹

Starý český mlýn měl stejnou konstrukci jako římský vodní mlýn.⁷⁰ Mohl mít i několik složení mlecích kamenů. Češi však znali mnohem dříve než okolní svět vynález pytlovacího ústrojí, pro který se používal staročeský název „hasačert“,⁷¹ později též „pytlování.“ Až do 15. století se mouka od šrotu oddělovala ručním přeséváním přes síta. Český mlýn byl však vylepšen tím, že tato síta,⁷² mohlo jich být i více nad sebou⁷³ upevněných na jakémsi podélném rámu, žejbru,⁷⁴ byla spojena s ústrojím určeným k pohybu kamene.⁷⁵ Tím lidem odpadla ruční práce – mlecí kámen sám mlel a mouka se sama prosévala. Díky užívání žejbra se daly ve starých českých mlýnech kromě mouky vyrábět i krupice. Ty se pak ještě musely pomocí ručních sít třídít dle velikosti. České mlýnské složení se v některých mlýnech zachovalo dodnes.⁷⁶

Lodní mlýny

Mlýny umístěné na lodích a plovoucí po proudu řeky se poprvé objevily v 6. století v Římě obléhaném Vizigóty.⁷⁷ Pro jejich konstrukci byla využita vodní kola ze zavlažovacích kanálů. Ta byla umístěna na lodích a jejich lopatky poháněl proud řeky.⁷⁸ Vnitřní zařízení mlýna bylo stejné, jako u běžných vodních mlýnů. Většinou měly jedno složení, výjimečně dvě. Velkou výhodou tohoto typu mlýna byla jeho pohyblivost –

---

⁶⁶ Do té doby se používaly hlavně mlýny větrné.

⁶⁷ Podrobněji: L. ŠTĚPÁN – M. KRIVANOVÁ, *Dílo*, s. 13-14.

⁶⁸ K velkému rozvoji mlynářství na našem území došlo v době panování Karla IV. Zakládal rybníky a vodní nádrže pro mlynáře, provedl regulaci toku některých řek a zřídil Sbor a Soud přísežných mlynářů zemských (viz. kapitola 4.1 Práva a povinnosti)

⁶⁹ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 36-37.

⁷⁰ Vodorovný dubový hřídel vodního kola poháněl ozubeným kolem jiné kolo umístěné na železí mlecího kamene.

⁷¹ Vynález hasačertu bývá přisuzován pražským mlynářům počátku druhé poloviny 15. století.

⁷² Potážená pytlíkem ušitým z plátýnka utkaného z ovčí vlny anebo vyrobeného ze žíní. Vzniklá mouka měla lepší jakost a byla jemnější, než před používáním hasačertu.

⁷³ Například dvě i tři a to v pěti různých hustotách tkaniny. Ale v případě potřeby se pytlování mohlo zcela odpojit.

⁷⁴ Žejbro nazýváno též krejha, kobyílí hlava nebo latina (protože se dalo vyrábět z latí).

⁷⁵ Přesný popis konstrukce tohoto mlýna a pytlovacího zařízení: J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 40-45., E. HERTÍK, *Mlynářství*, Praha 1890., L. ŠTĚPÁN – M. KRIVANOVÁ, *Dílo*, s. 16-17, 39-40, 43-51., Miloš VALENTA, *V tom našem mlýně*, s. 6-7.

⁷⁶ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 38-50.

⁷⁷ Podle zprávy byzantského historika Prokopia to bylo přesně v roce 536.

⁷⁸ Lodní mlýn byl složen ze dvou rovnoběžných člunů, které byly na zádi i přídí spojeny jakýmsi trámci. Větší člun, který nesl dřevěnou mlýnskou budovu, plaval blíže ke břehu. Druhý člun, na němž bylo pomocí čepů připevněno vodní kolo, plaval dál od břehu, v proudu řeky. Celý mlýn byl provazy a dalšími trámcí zakotven u břehu. Trámce zajišťovaly, že se ke břehu nepřibližoval a zůstával stále v proudu. Sloužily též k jeho posunu směrem více do středu řeky nebo naopak.

pokud už se mlynáři nelíbilo původní místo nebo zde nastaly nepříznivé podmínky pro mletí, odplaval s mlýnem jinam. Nevýhodou mlýna bylo jeho zarážení: běžné vodní mlýny měly stavidlo pro regulaci množství vody přitékající k vodnímu kolu. Lodní mlýn ale podobné zařízení neměl. Jak setrval na vodě, točilo se jeho kolo neustále. Takže se pro ukončení mletí musel mlýn tzv. škrtit – zastavil se pomocí jakési brzdy a zajistil klíny zapřenými o podlahu.⁷⁹ Proto byl tento typ mlýna nazýván též škrtnice nebo škrťák.

Lodní mlýny dosáhly svého největšího rozšíření v době středověku. Již ve 13. stol. stávaly na Dunaji a Rýně. V Čechách byly zavedeny koncem 14. stol. – přesněji roku 1384 - Václavem IV. Lodní mlýny na českých řekách vlastnili většinou pekaři. Nesměli mlít pro lidi, ale pouze pro sebe a na pečivo, které pak připravovali. Mezi pekaři, zvanými škrtnáči nebo lodičáci,⁸⁰ a ostatními mlynáři docházelo často ke sporům o vodu, jezy a kvůli škodám, které lodní mlýny způsobovaly.⁸¹ Až v 16. stol. si škrťák občas najal i mlynář. Od poloviny tohoto století se pak někteří mlynáři snažili přeměnit své lodní mlýny na klasické vodní tím, že je usazovali na kůly. Potom k nim zřídili i přítok vody se žlabem a stavidlo. Tím ušetřili velké množství vodní síly.

Ještě ve 20. stol. se lodní mlýny vyskytovaly na některých prudkých evropských řekách, jako Dunaj nebo Rýn.⁸² Poslední lodní mlýn u nás stál v Píšťanech na Litoměřicku. Byl zřízen roku 1702 a zrušen v roce 1910.⁸³

Větrné mlýny

U Alexandrie se až do dnešních dnů dochovaly přes 3000 let staré větrné mlýny. Dodnes není jasné jak, kdy a na kterém kontinentu vlastně vznikly.⁸⁴ Dříve se předpokládalo, že se větrné mlýny dostaly do Evropy v době křižáckých tažení z východu. Existují však i domněnky, které tvrdí, že byly vynalezeny ve střední Evropě. K tomuto tvrzení přispívá i fakt, že na našem území se větrné mlýny mohly vyskytovat dokonce už v 8. stol. n. l. První doložený větrný mlýn u nás byl postaven premonstráty v roce 1277 na vrcholu pražského Petřína. Zničila jej švédská vojska v průběhu třicetileté války. Z počátku 12. století (1105) pocházejí písemné doklady o zakládání

⁷⁹ Přesný popis konstrukce tohoto mlýna: L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 102.

⁸⁰ Mlýnice lodního mlýna dostala název „lodní šejdovna“ a tovaryš, který zde pracoval, byl zván „šejdřf.“

⁸¹ Zanášeli mlynářům náhony, dělali jezíky a zanášeli řeky, takže v tocích vznikaly ostrůvky.

⁸² J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 51-57.

⁸³ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 34.

⁸⁴ V prvním století našeho letopočtu Hérón Alexandrijský ve svých spisech popsal princip větrného kola. Byl už tedy známý, ale v praxi se začal využívat až o téměř deset století později.

větrných mlýnů ve Francii. V roce 1182 již existovaly v německém Lübecku, roku 1143 v Anglii. V Holandsku je jejich existence doložena až k roku 1439.⁸⁵

Původní větrné mlýny, zvané beraní (kozelčí, kozlíkové, německé, sloupové),⁸⁶ měly docela jednoduchou konstrukci. Jejich vnitřní strojní zařízení bylo téměř totožné s mlýny vodními. Kvůli větru stavěly vždy na návrších. Pohonné zařízení mlýna se muselo otáčet podle toho, jak se měnil směr větru. Tvořila jej hřídel, na níž byly umístěny čtyři perutě, zvané též křídla, peření. Byly šest až devět metrů dlouhé a vypadaly jako dvojité žebříky. Někdy se ještě ověšovaly plachetkami, čímž se zvětšovala opírací plocha pro získání větší síly větru. Perutě se otáčely pouze pokud byly nasměrovány proti větru. Z toho důvodu stály první větrné mlýny na silném dřevěném sloupu, kolem kterého se celá čtyřhranná dřevěná budova mlýna ručně otáčela pomocí velké páky.⁸⁷ Při prudkém větru hrozilo nebezpečí převrácení celého mlýna, proto stál mlynářův dům v dostatečné vzdálenosti od mlýnské budovy.⁸⁸

Od poloviny 14. stol. se ve Francii vyskytovaly mlýny, kterým se říkalo holandské. Byly to zděné budovy, které pevně seděly na zemi. Otáčela se jejich střecha (klobouk) s větrným kolem. Přízemí budovy sloužilo jako obydlí mlynáře. Postupem času se začal objevovat další typ, mlýn paltrokový. Vznikl zlepšením beraních mlýnů. Dřevěná budova už nestála na sloupu, ale na kolečkách běžajících po kamenném nebo železném kruhu nebo po železniční koleji. To ulehčilo otáčení mlýna proti větru. Nebezpečí převrácení mlýna se snížilo.⁸⁹

V novější době se větrné mlýny dále zlepšovaly⁹⁰ a přizpůsobovaly přírodním podmínkám.⁹¹ I přesto byla jejich síla vždy nespolehlivá.⁹² V Čechách jich bylo velmi málo.⁹³ Největšího rozšíření dosáhly v Nizozemí, kde se jich až do dnešních dnů dochovalo velké množství.⁹⁴

---

⁸⁵ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 57-59.

⁸⁶ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 15.

⁸⁷ Poslední takový větrný mlýn u nás stál ještě roku 1968 (kdy byl rozebrán) v Borovnici na Trutnovsku. Pocházel z roku 1846.

⁸⁸ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 59-62.

⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 61-62.

⁹⁰ Byly vyráběny i tzv. turbínové větrné mlýny, které byly osazeny kovovým větrným kolem vyrobeným v továrně. Existovaly i mlýny s horizontálním větrným kolem. Více: L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 31.

⁹¹ Bylo zavedeno například samočinné natáčení mlýna proti větru a samočinné přivíráání nebo otevíráání žaluzií na perutích řízené dle síly větru.

⁹² Další nevýhodou je, že větrné mlýny bývají často terčem blesků.

⁹³ Nejčastěji na Trutnovsku, Děčínsku a Liberecku. Hojněji na severovýchodní Moravě a ve Slezsku.

⁹⁴ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 61-62., L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 104-111.

Skalní mlýny

Nejstarší dochované pozůstatky skalních mlýnů na našem území pocházejí z konce 16. století. Mladší stopy po jejich existenci se nacházejí na Kokořínsku, kolem Doks, v Českém ráji, na Berounsku, v okolí hradu Kost. Jedná se o vodní mlýny, které byly umístěny v otvorech vylámaných ve skalách. Stavitelé vysekali do pískovce náhon na přívod vody i místnosti stejné jako v běžných vodních mlýnech: mlýnici, obydlí mlynáře, někdy dokonce i chlěvy. Výskyt tohoto typu mlýnů je však spíše ojedinělý.⁹⁵

Novověk, lepší vodní kola, turbíny a parní stroje

Prerod římského mlýna v mlýn český byl technickým vyvrcholením této technologie. Dřevěný středověký mlýn už se pak dál nerozvíjel. Až zavádění větrných mlýnů poukázalo na nutnost šetřit silou a snižovat odpor.⁹⁶

V 16. a 17. stol. začali věnovat větší pozornost vodním kolům vzdělanci a učenci. Hledali vylepšení pro nejstarší vodní kolo, hřebenáč,⁹⁷ fungující na spodní vodu, i pro kolo na vrchní vodu, které vynalezli asi ve 4. stol. n. l. nejspíš Němci. Na hřebenáč na spodní vodu působila voda pouze svým nárazem. Naopak na kolo na vrchní vodu působila voda svou vahou. Později vznikla ještě tzv. kola na půl kříže, na něž voda dopadala zhruba ve výšce středového hřídele a působila tak nárazem i vahou. Posléze se přistoupilo i ke stavbě kol se zadním dopadem.⁹⁸

V roce 1826 vynalezl francouzský inženýr Poncelet⁹⁹ kolo na spodní vodu, na něž neúčinkovala voda nárazem, ale tlakem na zakřivené lopatky kola. Vynález byl prozaicky nazván „Ponceletovo kolo.“ Dalším zlepšovatelem byl jiný Francouz – inženýr Sagebien. Postavil vodní kolo na spodní vodu, na něž voda působila pouze svou vahou.¹⁰⁰ Toto kolo dávalo dvojnásobný výkon než dřívější vodní kola. Mělo jedinou nevýhodu – muselo se točit velmi pomalu.¹⁰¹

Postupnou kombinací systémů vynalezených Ponceletem, Sagebienem a Zuppingerem vznikala nová vodní kola, tzv. míšenci, která eliminovala vady a chyby jednotlivých druhů vodních kol. Tato zlepšení kol zjednodušila i stavební konstrukce

⁹⁵ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 103-104.

⁹⁶ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 62-63.

⁹⁷ Popsaný Vitruviem v 1. stol. př. n. l.

⁹⁸ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 63-64.

⁹⁹ (1788 – 1867).

¹⁰⁰ Kolo mělo velký počet hlubokých, rovných lopatek postavených proti vodě.

¹⁰¹ Aby lopatky postavené proti vodě nehrnuly spodní vodu do výše. Tento problém později odstranil virtemberský stavební rada Zuppinger (zemřel 1889) tak, že lopatky zakřivil, aby ze spodní vody vystupovaly svisle. Více: J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 64-65.

vodních mlýnů: dříve mívalo každé mlýnské složení své vlastní vodní kolo. Větší mlýny jich mívaly třeba i deset. Nová vodní kola však byla větší a jejich provedení bylo důkladnější, proto mohlo jedno kolo pohánět i více složení.¹⁰²

Už u starých Chaldejců před 2800 lety byl znám princip vodních turbín. Jejich pravými předchůdci byla řecká vodní kola se stojatým hřídelem a lomenými lopatkami. Pravý vědecký základ teorie turbín položil matematik Leonhard Euler. Věnoval této problematice tři knihy¹⁰³ a navíc sám zkonstruoval první reakční turbínu, která už měla rozváděcí aparát. Stejný aparát použil roku 1826 francouzský inženýr Burdin, když konstruoval reakční kolo. On poprvé použil název „turbína“ (od latinského výrazu turbo – kroužiti). Výkon těchto turbín však stále nepředčil výkon vodních kol na vrchní vodu, a proto se v praktickém životě nadále uplatňovala vodní kola.¹⁰⁴

Přítrž tomuto vývoji udělal až Burdinův žák Fourneyron, který v roce 1827 postavil první reakční turbínu, která splňovala podmínky běžné praxe. Měla velký výkon a dala se regulovat. Roku 1832 byla Fourneyronova turbína patentována. V roce 1837 zkonstruoval Henschel achsiální přetlakovou turbínu.¹⁰⁵ Ta dokázala zužitkovat i menší spád vody. Ve světě proslavila pod názvem „Jonvalova turbína.“¹⁰⁶ Další vylepšení a vynálezy na sebe pak nenechaly dlouho čekat. Roku 1851 zkonstruoval Girard akční turbínu, která se nechala regulovat bez toho, aby poklesl její výkon. Tři roky předtím byla dle návrhu saského umělce Schwamkruga postavena akční turbína s ležatým hřídelem. Ta se výborně hodila hlavně pro požadavky vodních mlýnů.¹⁰⁷

Velkého věhlasu a rozšíření dosáhla ještě dodnes v některých českých mlýnech používaná¹⁰⁸ Francisova turbína. Američan James Bicheno Francis ji zkonstruoval roku 1849 po vzoru Fourneyronovy turbíny. Po dvaceti letech ji částečně vylepšil Swain. K dalšímu zdokonalení pak dospěl profesor Fink, čímž dokončil vývoj Francisovy turbíny. Ve druhé polovině 19. stol. tato turbína zcela ovládla trh, a to i proto, že se dala výborně přizpůsobit vlastnostem jednotlivých vodních toků.¹⁰⁹ Na malých tocích se

---

¹⁰² J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 65.

¹⁰³ Vyšly poprvé v letech 1750, 1751 a 1754.

¹⁰⁴ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 65-66.

¹⁰⁵ Její nevýhodou bylo, že neměla tak výkonnou regulaci jako turbína Fourneyronova. Novinkou ale bylo přidání sací roury, která umožňovala stavět turbínu výše nad vodu.

¹⁰⁶ Podle dílovedoucího Jonvala, který turbínu konstrukčně významně vylepšil.

¹⁰⁷ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 66-67.

¹⁰⁸ U nás používaná zhruba od poslední čtvrtiny 19. století. Vyráběla ji hlavně firma Prokop Pardubice.

¹⁰⁹ I těm s menším a středním spádem vody.

osvědčily také turbíny typu Bánki a Duplex,¹¹⁰ většinou vyráběné místními řemeslníky.¹¹¹

Už v době před počátkem našeho letopočtu byla lidem známa rozpínavost páry a vzduchu a možnost jejího využití pro konstrukci různých přístrojů. Skutečný impuls pro zkoumání páry a jejích vlastností však dal až roku 1695 Papin a po něm Lavry (1698) a Newcomen (1705). Newcomen se zabýval hlavně atmosférickými parními stroji, tzn. využíval působení tlaku atmosférického vzduchu.¹¹² Právým průkopníkem stavby parních strojů byl ale skotský samouk James Watt (1736 – 1819). Roku 1763 se seznámil s Newcomovým parním strojem a už o rok později se začal plně věnovat jeho vylepšování. Na své vynálezy získal několik patentů.¹¹³ V průběhu 19. století dlouhá řada inženýrů a konstruktérů dále zlepšovala Wattův parní stroj až k vrcholu jeho dokonalosti.¹¹⁴

K pohonu mlýnů byly využívány i další typy motorů. U nás např. motory na nasávaný plyn.¹¹⁵ Spolu s parními stroji zpočátku sloužily pouze jako doplňkové pohony vodních mlýnů,¹¹⁶ protože měly vyšší provozní náklady. Nejmladší formou pohonu mlýnů jsou elektrické motory, které byly původně používány jako centrální zdroj energie pro mlýn, ale později se začaly montovat už jen k jednotlivým strojům.¹¹⁷

Umělecký mlýn amerikán a parní mlýny

Zatímco v evropských zemích se používal už od 15. století po více než 300 let nezměněný český mlýn,¹¹⁸ v podmínkách severní Ameriky nebyl tento typ mlýna tím nejvhodnějším. Pěstovalo a spotřebovávalo se zde velké množství obilí a bylo stále těžší

---

¹¹⁰ Často měly průměr pouze okolo 60 cm.

¹¹¹ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 30.

¹¹² Pod píst stojatého parního válce se přiváděla pára z kotle. Jejím tlakem se píst zvedal nahoru. Píst byl spojen tyčí a řetězem s vahadlem, které se kývalo kolem otočného čepu. Vahadlo bylo na druhém konci spojeno s pumpou, na jejíž pístnici bylo ještě protizávaží. Když se píst zvedal nahoru, povoloval vahadlu, a tím tlačilo závaží pumpovou pístnici dolů. Když píst dospěl až na nejvyšší bod válce, zavedla se pod něj pomocí rourky studená voda. Ta ihned ochladila páru, ta zkondenzovala a nastal stav bez tlaku. Na píst ale shora působil tlak venkovního, atmosférického, vzduchu, který píst rychle stlačil dolů. Vzniklým tlakem se zvedla pístnice pumpy do výše a celý cyklus se opakoval. U těchto parních strojů musela přístup páry a chladící vody do stroje řídit obsluha otvíráním a zavíráním kohoutků. Až zaměstnanec Potter spojil pomocí tyčí a provazů kohoutky s pohyblivými částmi parního stroje. Pak už si stroj sám obstarával přístup páry i vody.

¹¹³ Roku 1768 kondenzátor, r. 1772 dvojitě účinkující (dvojčinný) stroj a r. 1780 přeměna původního pohybu stroje (tam a zpět) v točivý pohyb zavedením setrvačnicku a kliky. Dále vynálezy přímovodu, manometru (tlakoměru), zlepšení konstrukce kotle a topiště atd.

¹¹⁴ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 68-69.

¹¹⁵ Které pro svůj provoz vyžadovaly přístavbu motorovny se zařízením na vyvíjení a čištění plynu.

¹¹⁶ Při nedostatku vody.

¹¹⁷ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 31.

¹¹⁸ V Německu ale nazýván německý, v Anglii anglický atd.

ho co nejrychleji umlít. A kvalita mouky klesala. I díky nedostatku pracovních sil vyvstala právě zde snaha o zlepšení mlecího zařízení a zvýšení kvality vzniklé mouky při použití co nejmenšího množství lidských sil. Nejprve se zvýšila jakost mouky tím, že se na mletí začaly používat mlýnské kameny vyrobené ze sladkovodního křemence,¹¹⁹ který se dovážel z francouzských lomů.¹²⁰ Byly také vynalezeny nové čistící stroje na obilí,¹²¹ které místo vlněného pytlíku známého z českých mlýnů užívaly k přesévání mouky duté válce potažené hedvábím.¹²² Díky tomu byla americká mouka brzy bělejší než evropská.¹²³ Pro úsporu pracovních sil se místo ručního nošení obilí a šrotu začaly používat výtahy a elevátory,¹²⁴ které byly upraveny speciálně pro potřeby mlýnů. Postupně se změnilo celé strojní zařízení mlýna,¹²⁵ protože ale zabíralo více místa než dříve používané mlecí stroje, musely být mlýnské budovy amerických mlýnů hnány do výšky. Často měly čtyři až sedm pater.¹²⁶ Změnil se i způsob mletí, takže musel být do mlýnského zařízení přidán chladič na horký šrot, hopperboy.¹²⁷ Tyto mlýny byly ve své době velmi obdivované a považované za jakési umění v tehdejší technice, proto název „umělecké mlýny.“¹²⁸ Jejich vznik je datován léty 1785 až 1790. Za autory jsou považováni Oliver Evans¹²⁹ a Thomas Ellicot.¹³⁰

Amerikánské mlýny byly na starém kontinentě zavedeny nejprve v Anglii. V Americe byly všechny součásti mlýna vyráběny ze dřeva. V Anglii ale došlo k technickému posunu – vše, co šlo, se vyrábělo ze železa. Brzy začaly být k pohonu mlýnů používány parní stroje, a tak vznikly parní mlýny. První takový byl sestrojen podle plánů anglického inženýra Johna Smeatona v roce 1781. Ten ale Newcomenovy parní stroje poháněly nepřímo.¹³¹ První skutečný parní mlýn byl postaven r. 1784

---

¹¹⁹ Později zvané „francouzské kameny“, „francouzi“, nebo „šampaňské kameny.“ Francouzské kameny obilí drtily i řezaly. Oproti tomu běžně užívané měkké pískovcové kameny obilí jen roztíraly.

¹²⁰ Hlavně z naleziště v La – Ferté – sous – Jouarre v departementu Seine u Paříže.

¹²¹ Tarár, triér.

¹²² Dováženým z Nizozemí a později vyráběným také ve Švýcarsku – od roku 1839.

¹²³ V Evropě se používaly pískovcové mlecí kameny a k čištění obilí vlněné pytlíky a plátěnka.

¹²⁴ Svislé nebo šikmé dopravníky.

¹²⁵ Více: J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 71-72., L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 73.

¹²⁶ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo a život*, s. 28.

¹²⁷ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 69-73.

¹²⁸ Můžeme se ale setkat i s pojmenováními „umělý“, „amerikánský“, a „anglický“ mlýn.

¹²⁹ Tento známý severoamerický stavitel mlýnů (1755 – 1819) je též pokládán za autora a modernizátora hopperboye, výtahů, dopravních pásů, šnekových a kapsových dopravníků a dalších zlepšení. Sám se na americkém kontinentu pokoušel i o stavbu a rozšíření parních mlýnů, bohužel bez velkých úspěchů.

¹³⁰ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 28.

¹³¹ Parní stroje pumpovaly vodu do nádržek umístěných nad vodními koly na vrchní vodu. Takže mlýn nepoháněly samotné parní stroje, ale stále vodní kolo. Parní stroje pouze pomáhaly získávat potřebnou energii pro vodní kola.

v Londýně.¹³² Poháněly je dva parní stroje (každý s padesáti koňskými silami) s točivým pohybem, od nichž se síla přenášela přímo na železné hřídele. I všechna ozubená kola ve mlýně byla poprvé vyrobena ze železa. Mlýn měl deset složení.¹³³ Na anglické půdě pak došlo i k vylepšení čisticího stroje (zvaného rubber).¹³⁴

Z Anglie putovaly zdejší již vylepšené americko-anglické mlýny do Francie, kde došlo k jejich dalším úpravám. Největší změnou bylo použití Fourneyronovy turbíny k jejich pohonu. Francouzi také jako první nahradili ozubená kola řemeny.¹³⁵ Díky nim mohli od prodlouženého hřídele turbíny rozvádět sílu získanou z vody do několika složení mlýnských kamenů současně.¹³⁶ K dalším vylepšením původních mlýnů Američanů docházelo i v Americe, Německu a Francii. Strojní zařízení amerických mlýnů se zavádělo hlavně do nově stavěných parních mlýnů, vodní mlýny si ponechávaly původní strojní zařízení českého mlýna. Až později začaly být i vodní mlýny přestavovány na americké,¹³⁷ což si vynutilo nejen výměnu strojního zařízení, ale též stavební úpravy mlýnských budov (nástavby vyšších pater). První umělecký mlýn v Čechách vznikl v roce 1842 v Žaclěři.¹³⁸ Další pak roku 1845 v Praze a Děčíně a o rok později opět v Praze a v Lovosicích. Od roku 1850 se už u nás stavěly běžně.¹³⁹

Válcové mlýny

Pro každý mlecí účel (mletí na vysoko, na plocho, mletí krup, několikanásobné mletí atd.)¹⁴⁰ se používal jiný mlecí kámen – s různou pórovitostí, ostrostí, tvrdostí atd. Mlecí plocha každého kamene se musela speciálně upravovat.¹⁴¹ Takové úpravy vyžadovaly dost zkušeností. Proto lidé začali hledat takový druh kamene, který by potřeboval co nejméně péče.¹⁴²

---

¹³² Do provozu byl ale uveden až v roce 1786.

¹³³ První parní mlýn v Americe byl postaven r. 1809 v Pensylvánii, v Austrálii r. 1815 v Sydney, na území dnešního Německa r. 1822 v Berlíně (mechanik Freund). V Rakousku-Uhersku vznikl první parní mlýn r. 1836 v Oedenburgu (dal ho postavit hrabě Karoly), ve Vídni pocházel z r. 1842 a v Praze z r. 1846. Už předtím však některé české vodní mlýny pracovaly s americkým strojním zařízením.

¹³⁴ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 69-73.

¹³⁵ Ve 20. letech 19. století. Řemeny se vyráběly hlavně z hovězích a velbloudích kůží.

¹³⁶ Aby udrželi řemen stále napnutý, dávali k němu napínací kladky. Ty sloužily také k zastavení nebo naopak začátku pohybu mlýnských kamenů. Řemenové tahy postupně nahradily téměř všechna ozubená kola ve strojním zařízení mlýna.

¹³⁷ J. KARAS, *Historický vývoj*, s.73-74.

¹³⁸ Byl to současně první parní mlýn na našem území. Zřídil ho podnikatel František Gebrle.

¹³⁹ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 28-29.

¹⁴⁰ Více o jednotlivých typech mletí: J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 75-80.

¹⁴¹ Křesáním nebo naopak zarovnáváním atd.

¹⁴² J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 80.

Již v roce 1588 vydal Ital Agosto Ramelli strojnickou knihu, v níž popsal zvláštní železný mlýn.¹⁴³ Ramelli ho ale patrně nevyalezl. Zdá se, že v jeho době už takovýto mlýnek existoval a fungoval. Velmi výkonný železný mlýnek (nejspíše obdobný jako ten Ramelliho) sestrojil spolu s inženýrem Juanelem Turrianem císař Karel V. Do praxe však vstoupil mlýn využívající válce místo běžných složení mlecích kamenů až v letech 1710 až 1719, kdy byl zkušebně používán pro domácí mletí v Anglii. Poté se angličtí, němečtí, rakouští i francouzští konstruktéři pokoušeli sestrojít co nejlepší mlýnské zařízení kombinováním železných a kamenných válců. Přestože získali na výsledky svého snažení několik patentů, celkové výsledky vzniklých strojů byly jen velmi slabé.¹⁴⁴ O trochu lepší výkony podávaly mlýny se železnými válcovými stolicemi, které od roku 1830 stavěl dvorní rada Müller.¹⁴⁵ Až v roce 1834 použil inženýr Sulzberger z Curychu pro svůj válcový mlýn ocelové válce, do nichž byl vysekán stejný vzor, jako má pilník. Jeho stroj, stolice, měl tři páry válců nad sebou. Pod každým z párů se nalézalo jakési rýhované trojúhelníkové sedlo ze dřeva, které se dalo přitlačovat k válcům.¹⁴⁶ Stolice dosahovaly skvělých výsledků, proto se v letech 1836 až 1840 značně rozšířily v okolí Lucernu, Milána, Mnichova, Štětína, Lipska a Pešti.¹⁴⁷

Za vynálezce první skutečné válcové stolice je pokládán švýcarský mlynář a inženýr Bedřich Wegmann. S přítelem Bodmerem vylepšovali válcový mlýn, hledali co nejvhodnější materiál pro zhotovená válců. Až roku 1873 použili porcelán. Ten byl dost tvrdý, ostrý i pórovitý, což způsobilo, že lehce roztíral krupice, vyráběl skvělou mouku a navíc spotřeboval nižší množství energie. Byl to skutečně převratný vynález. Díky požití porcelánu už se vzniklé krupice nemusely čistit. Wegmann také jako první využil u svých válcových stolic tzv. samočinný tlak.¹⁴⁸ Wegmannovy válce získaly velkou oblibu a byl o ně nečekaný zájem. Wegmann je tedy začal vyrábět ve velkém spolu

---

¹⁴³ Byl to kuželovitý železný válec se šikmými rýhami, který se otáčel v dutém kuželu, jenž byl též opatřen rýhami. Kužel měl dva otvory: jedním se nasýpalo obilí, druhým se vysypávala ven vzniklá mouka. Hřídél vnitřního válce vedl až ven a na jeho konci byla připevněna klika určená k mletí. Válec se v kuželu nechal stavět, čímž se přibližoval nebo vzdaloval pláští kuželu. Tím probíhalo roztírání obilí.

¹⁴⁴ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 80-84.

¹⁴⁵ P. KOVAŘÍK – J. MATĚJÍČEK, *Historie vývoje mlýnských stolic v českých zemích*, Mlýnsko – pekařský průmysl 10-11, 1985, s. 312, 336.

¹⁴⁶ Stolice užívané ke šrotování měly všechny tři páry válců rýhované, stroje na mletí krupice měly horní dva páry hladké a jemně rýhovaný byl pouze spodní pár válců. Válcové stolice mlely za studena a vyráběly velmi jemnou mouku. Vyžadovaly ale stálé a často velmi nákladné opravy. To byly důvody, proč se někdy mlynáři vraceli zpět k francouzským mlecím kamenům. Ty také potřebovaly pro stejnou kvalitu mouky menší hnací sílu než válcové mlýny.

¹⁴⁷ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 80-84.

¹⁴⁸ Přitlačování válců k sobě pomocí pér.

s firmou Ganz a spol. v Pešti.¹⁴⁹ Nejoblíbenějším a nejvyhledávanějším mlynářským strojem byla svého času Wegmannova stolice Viktoria s válci silnými 25 cm a dlouhými 40 cm. Wegmann získal i několik patentů.¹⁵⁰

V Čechách byly první válcové mlýny vystavěny od r. 1876.¹⁵¹ Byly to parní mlýny v Praze na Smíchově a v Lovosicích, které obsahovaly stolice o čtyřech hladkých válcích se stejnými obrátkami. Používaly se pouze pro mletí a drobení šrotů.¹⁵²

Až r. 1876 byl vynalezen stroj, který dovedl rýhovat válce. Přestože porcelánové válce překonaly všechny předchozí techniky mletí, i nadále si francouzské mlecí kameny ponechaly své využití.¹⁵³ Postupně byly patentovány a zařazeny do provozu i další vynálezy: loupací stroj (Rakousko, Amerika), magnetový aparát (1877), odstředivé vysévače (1862), různé nové typy sít, první rovinný vysévač (1888) atd.¹⁵⁴

Moderní doba a automatické mlýny

Automatický mlýn měl pro každý úkon svůj stroj, čisticí stroje pro každý druh produktu¹⁵⁵ a vše se v něm samočinně podávalo od stroje ke stroji pomocí výtahů, dokonce i celé plné pytle. Takové automatizování výroby umožnilo už koncem 19. století¹⁵⁶ zavedením válcových stolic a dalších rozličných strojů.¹⁵⁷

20. století a zanikání mlýnů

K největšímu rozmachu a rozšíření mlýnů došlo na našem území v období vrcholného středověku a raného novověku. Jejich počet po celá staletí kolísal. Velké množství jich bylo zničeno v době husitských válek a ve třicetileté válce. O snížení počtu mlýnů se snažila i vrchnost, aby ubyla konkurence vrchnostenským mlýnům.¹⁵⁸

K mlýnům nebyvaly nikdy příliš shovívavé ani přírodní živly. Musely odolávat velké vodě, povodním, ledovým krám, bleskům a bouřím i častým požárům. Oheň byl jedním

---

¹⁴⁹ U nás je dodávaly firmy: Hübner a Opitz, Prokop. Obě sídlily v Pardubicích.

¹⁵⁰ Na porcelánové válce, na porcelánové válce s rýhami, na válce ze skořepové litiny s rýhami i bez nich. Více: J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 80-84.

¹⁵¹ O tři roky později se zrodila válcová stolice typu Ganz, která ještě v roce 1986 fungovala ve mlýně v Rakovníku.

¹⁵² L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 29.

¹⁵³ Při určitých typech mletí nebo meliva.

¹⁵⁴ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 84.

¹⁵⁵ K předčištění obilí sloužily taráry, triery, magnetické přístroje, různé větrovody, epitaury. Dále užívány různé typy loupáčků, kartáčovky, prací a ostřikovacích stroje. Třídění meliva napomáhaly odstředivé vysévače s rozmetadly, reformy, rovinné vysévače.

¹⁵⁶ Nejprve však vznikaly mlýny poloautomatické.

¹⁵⁷ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 84., L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo a život*, s. 29.

¹⁵⁸ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 34.

z největších nebezpečí. Už samotné prostředí mlýna bylo pro jeho vznik velmi příznivé. Mezi jednotlivými částmi mlýnských strojů docházelo k silnému tření dřevěných součástí, které se pak zahřívaly na vysoké teploty. A všudypřítomný moučný prach také poskytoval ničivým plamenům příznivou živnou půdu.¹⁵⁹

S postupem novověku začínalo docházet k záměrnému rušení mlýnů. Začala se více specializovat jednotlivá výrobní odvětví a mlýnské budovy se upravovaly a přestavovaly na jiné provozovny: na železářské závody, pece, hamry, kovovýroby, brusírny skla, tkalcovny, přádelny, pily a další. Postupně se i potravinářská výroba začínala koncentrovat do větších výrobních center, což přivodilo zanikání menších mlýnů, které už nebyly schopné obstát v těžké konkurenci. Lepší situace byla pouze na některých odlehlejších vsích, kde si mlýn udržel své stálé zákazníky a kde velké vzdálenosti nedovolovaly mlečům vyhledávat levnější konkurenční služby.¹⁶⁰ Původní poslání některých mlýnů také od přelomu 19. a 20. století vytlačily u nich nově zbudované malé vodní elektrárny. Některé z nich dodávají elektrický proud do sítě dodnes.¹⁶¹

Nejtěžším obdobím bylo pro mlýny 20. století, které nepřečkala většina z nich. Mnoho jich zaniklo kvůli výstavbě přehrad a dalších velkých vodních děl a také průmyslových zón. Několik jich také padlo za oběť těžbě nerostných surovin.¹⁶² V období druhé světové války byla nařízením tehdejších úřadů zrušena dlouhá řada mlýnů a mnoho mlynářů skončilo ve vězení kvůli mletí na černo. Další násilné rušení mlýnů provázené též rodinnými tragédiemi přišlo po událostech února 1948. Ve druhé polovině 20. století došlo i k dovršení koncentrace výroby do velkomlýnů, což způsobilo definitivní zánik téměř všech drobných dosud fungujících mlýnů.¹⁶³

V posledních desetiletích bylo mnoho mlýnů poznamenáno necitlivými přestavbami nebo dokonce úplně zanikly. Orgány státní památkové péče se ale snaží o zlepšení stavu a usilují o záchranu a obnovu nejhodnotnějších mlýnských staveb. Řada mlýnů též prošla celkovou rekonstrukcí a slouží nyní svým majitelům, kterým se podařilo získat je díky restitucím zpět do vlastních rukou.¹⁶⁴

---

¹⁵⁹ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 35.

¹⁶⁰ Tam se tato situace udržela místy až do poloviny 20. století.

¹⁶¹ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 35-36.

¹⁶² Hlavně v oblasti severních Čech.

¹⁶³ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 36.

¹⁶⁴ TAMTÉŽ, s. 36-37.

2. RODINA VESELÝCH NA MLÝNĚ V TÁBOŘE

Mlýn na Lužnici v Táboře, který býval dříve součástí obce Čelkovice,¹⁶⁵ který už téměř tři sta padesát let vlastní rod Veselých, byl postaven pravděpodobně v roce 1504. V dřívějších dobách byl často nazýván Nový mlýn, Na Pajedlách či Pod Pintovkou.

Nejstarším doloženým majitelem zmíněného mlýna byl Matěj zvaný Tesař, který roku 1536 prodal mlýn i se vším vybavením Janu Kočkoví. Jan však mlýn již po devíti letech odprodal Jakubu Fouskovi, synu mlynáře z okolí Pacova. V roce 1563 koupil mlýn tábořský měšťan Václav Straka, téhož roku byl též přijat do mlynářského cechu a mlýnu se začalo podle jeho majitele říkat Strakovský. Počátkem 17. století se mlýna ujal Strakův syn Jan, ale pouze do roku 1614, kdy mlýn prodal mlynáři Václavu Parmovi. Parma v roce 1620 přikoupil k mlýnu nové stavení, které bylo doposud v majetku města Tábora.¹⁶⁶

Rod Veselých (Příloha č. 2) zahájil své působení na Strakovském mlýně v roce **1661**. Tehdy koupil **Matěj Veselý**, syn Jakuba Bílkovského z Hlinska, mlýn zvaný v té době Parmovský v Táboře - Čelkovicích. Matěj byl přijat do tábořského mlynářského cechu 28. srpna 1661 (Příloha č. 7).¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ Čelkovice jsou v současnosti součástí Tábora, která se rozprostírá na březích řeky Lužnice. Až do začátku 20. století byly Čelkovice samostatnou a svébytnou obcí s vlastními orgány a samosprávou. Stručné, ale výstižné shrnutí dějin Čelkovic podává Roman CIKHART, *Z minulosti Čelkovic*, Tábor 1941.

¹⁶⁶ R. CIKHART, *Paměti mlýna Veselých v Táboře*, s. 3-6.

¹⁶⁷ TAMTÉŽ, s. 6. Záznam o přijetí do cechu: Státní okresní archiv Tábor, *Cech mlynářů Tábor 1562-1860 (1877)*, inv.č. 6, sign. C II b/3, kniha č. 2.

3. EKONOMICKÁ JEDNOTKA

3.1 MAJITELÉ – DĚDICI A DĚDICTVÍ

Jak už bylo uvedeno výše, prvním majitelem mlýna na Lužnici pocházejícím z rodu Veselých byl od roku 1661 **Matěj**. Ten na mlýně hospodařil až do roku 1691, kdy mlýn předal svému synovi **Václavovi Vojtěchovi**.¹⁶⁸ Od Václava Vojtěcha převzal mlýn roku 1707 jeho syn **Zikmund** a držel ho nejspíše do roku 1720, kdy jej přenechal svému bratrovi **Matějovi**. Tomu se jako jedinému z rodu podařilo získat pro svou rodinu důležité příbuzenské sepětí s vyšší, urozenou vrstvou. Oženil se totiž s Kateřinou Khulovou, dcerou urozeného pána Jakuba Khula, hejtmana na chotovinském statku. Tento sňatek ukazuje na prestiž mlynářského řemesla a na pozici, kterou příslušníci rodu Veselých na tehdejších společenském žebříčku zastávali. Díky tomu, že Matějovým tchánem byl vrchnostenský úředník, mohl si Matěj dovolit takový přepych, že o kmotrovství pro své děti požádal urozené osoby.¹⁶⁹

O mlynářích (i některých dalších vrstvách středověké a raně novověké společnosti) je všeobecně známo, že se často i několikrát za život ženili¹⁷⁰ a mívali hodně dětí, a to z důvodu nutnosti zajištění dědice, nového držitele mlýna. Této tendenci byl věrný i syn Matěje, **Josef Václav**, který převzal rodný mlýn v roce 1753. I Josef Václav byl dvakrát ženatý, stejně jako jeho děda Václav Vojtěch. A Josef Václav měl také více než deset dětí, stejně jako jeho otec Matěj, děda Václav Vojtěch i praděda Matěj. Z velkého počtu dětí, dědiců, ovšem plynuly i časté složité a i po desetiletí se táhnoucí spory o majetek nebo sáhodlouhé vyplácení sourozenců, jako tomu bylo za života dalšího majitele mlýna, **Josefa mladšího**. Ten převzal mlýn v roce 1778. Jeho otec Josef Václav zemřel 2. prosince 1782. Právě doklad o jeho pozůstalosti a o rozdělení majetku dětem je prvním a nejstarším dokumentem tohoto zaměření, který zůstal zachován v rodinném archivu rodiny Veselých. Dokument z roku 1785 vyčísluje celkový majetek Josefa Václava Veselého na 3954 zl. 34 kr. a celkové dluhy potom na 1661 zl. 33 kr. Podíly, které měly připadnout jednotlivým dětem se lišily. Například vdaná dcera měla dostat

---

¹⁶⁸ Za odhadnutou cenu 1230 zl. 40 kr. Více: R. CIKHART, *Paměti*, s. 9.

¹⁶⁹ R. CIKHART, *Paměti*, s. 6-9.

¹⁷⁰ Většinou z důvodu ovdovění a nutnosti zajištění náhradní matky pro své ještě malé děti a hospodyně do domácnosti ve mlýně.

143 zl., ovdovělá dcera 618 zl., ostatní děti pak 413 zl.¹⁷¹ Podle kvitancí a dalších dochovaných dokumentů splácel postupně Josef mladší podíly svým sourozencům až nejméně do roku 1798. První dochovaný testament v rodinném archivu nese dataci 1. dubna 1802. Na vlastní žádost si jej ještě před svou smrtí nechala sepsat manželka Josefa mladšího Anna. Jak sama v dokumentu uvádí, hlavním důvodem sestavení testamentu je zamezení pozdějších sporů o majetek mezi jejím manželem a jejími dvěma syny z prvního manželství.¹⁷² Ze 3. března 1810 pak pochází testament Josefa Veselého mladšího.¹⁷³ Z dubna téhož roku se dochoval i inventář mlýna,¹⁷⁴ který může být cenným pramenem pro zkoumání každodenního života na mlýně a dějin hmotné kultury počátku 19. století. Po roce 1800 se již závěti v rodinném archivu dochovávaly zcela běžně.

Po smrti Josefa mladšího měl rodinný mlýn převzít jeho syn František. Na jaře roku 1810 byl však ještě nezletilý, proto mlýn vedla až do roku 1821 Františkova poručnice **Alžběta** Veselá, roz. Pražáková, druhá manželka zemřelého Josefa mladšího.¹⁷⁵ Alžběta se později znovu provdala¹⁷⁶ za Jana Suchomela, který se tudíž také stal poručníkem nezletilého Františka. V roce 1821 již plnoletý **František** převzal mlýn i s přilehlým ostrovem, čtyřmi zahradami a čtyřmi poli. Celý majetek měl hodnotu 6000 zlatých. Na mlýně však ještě visely pohledávky ve výši 2550 zlatých.¹⁷⁷ K osobě Františka Veselého se vztahuje další zajímavý dokument, který se dochoval v rodinném archivu. Je to dekret z 28. února 1828, jímž se Františkovi uděluje mistrovské právo mlynářské k provozování mlynářského řemesla v královském městě Táboře a současně měšťanské právo. Společně se svou vyvolenou Antoníí Vegerovou žádá o udělení dispensu k povolení sňatku z důvodu druhého stupně příbuznosti.¹⁷⁸ Snoubencům se nakonec podařilo získat uvedený dispens a 19. července 1830 proběhla svatba.¹⁷⁹ Pak ještě 22. října 1830 uzavřeli svatební smlouvu.¹⁸⁰

¹⁷¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (1785).

¹⁷² Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (1. 4. 1802 – Testament).

¹⁷³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (3. 3. 1810 – Testament).

¹⁷⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (duben 1810 – Inventář).

¹⁷⁵ Svatba byla 23. listopadu 1802.

¹⁷⁶ Přesné datum svatby není známo. Je ale jisté, že v roce 1815 už byla podruhé vdaná (Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (7. 7. 1815 – Protokol). Znovu ovdověla a do roku 1833 se stihla potřetí vdát (Karel THIR, *Staré domy a rodiny tábořské I-II*, Tábor 1920, s. 313).

¹⁷⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (1824).

¹⁷⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 a (28. 2. 1828 – Dekret).

¹⁷⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (1830)., R. CIKHART, *Paměti*, s. 13-15.

¹⁸⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (22. 10. 1830 – Svatební smlouva).

Mlynář František Veselý nastoupil už v první polovině 19. století éru, kterou po něm následovali i jeho dědicové, další držitelé mlýna a kterou sledují členové rodiny Veselých i dnes, ve 21. století. František byl sice mlynářem, ale kromě toho měl i velké množství dalších aktivit. Byl členem mnoha spolků, aktivně zasahoval do okolního dění, byl významným občanem města Tábora, který se podílel na vývoji a zlepšování zdejších životních podmínek i na rozvoji kultury ve městě. Jak ještě zjistíme později, byli stejně jako on aktivní a tvůrčí i jeho potomci, významní zástupci města, spolků i vědy. Kromě bezesporu významných postů, jakými byli mlynářský mistr a měšťan královského města, získal v roce 1833 František Veselý ještě významnější postavení. Stal se totiž starším mlynářského cechu.¹⁸¹ 3. února 1845 byl jmenován i členem Pivovarního výboru města Tábora a o dva roky později i pravovárečnickem v Pravovárečním pivovaru.¹⁸² Byl také velitelem tábořských Ostrostřelců.¹⁸³ Další zajímavou funkci získal František již v listopadu 1847, kdy se stal členem výboru zabývajícím se dohledem nad stavbou nové silnice z Tábora do Týna nad Vltavou. Jedním z důvodů jeho členství ve výboru byla nejspíš trasa nové silnice. Ta totiž vedla přes pole a louku patřící Františku Veselému.¹⁸⁴ O postavení mlynáře Veselého vypovídá i dokument z 26. května 1846, který se dochoval v rodinném archivu. Jedná se o pozvánku na otevření Podolského mostu, prvního řetězového mostu v rakouské monarchii.¹⁸⁵ Život Františka Veselého byl dokonce tak různorodý, že se mu podařilo setkat se i s vysokými představiteli monarchie, konkrétně ministrem školství a vyučování hrabětem von Thunem. Byl totiž členem deputace¹⁸⁶ vypravené roku 1849 k Thunovi se žádostí o zřízení státního gymnázia v Táboře.¹⁸⁷ A pokud by se přece jen zdálo, že toho František Veselý mohl stihnout kromě svého původního zaměstnání ještě mnohem víc, je to tak. Dne 11. ledna 1853 totiž získal povolení k provozování hostince (šenku) v domě č.p. 71 u čelkovického mostu,¹⁸⁸ v říjnu téhož roku dostal zbrojní pas,¹⁸⁹

---

¹⁸¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (24. 6. 1833, 4. 7. 1833 - Potvrzení), 8a (1833).

¹⁸² Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 a (3. 2. 1845 – Dekret, 16. 3. 1847 – Usnesení).

¹⁸³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 d.

¹⁸⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (30. 11. 1847, 20. 8. 1848, 5. 11. 1849 – Dekret, atd.).

Podrobněji k výměně pozemků potřebných pro stavbu silnice – kapitola 3.3 Výdaje – poplatky a daně, pozemkové a stavební záležitosti.

¹⁸⁵ Jedná se o most, který byl v průběhu 20. století přenesen do Stádlce (okr. Tábor). Rodinný archiv rodiny Veselých, 25.

¹⁸⁶ Cesty se zúčastnili kromě Veselého ještě magistrátní rada Trunenfelder a starosta Tábora Jakub Zeis.

¹⁸⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 25.

¹⁸⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (11. 1. 1853 – Povolení).

¹⁸⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 g (1. 10. 1853 – Zbrojní pas).

v roce 1859 pracoval jako znalec v oboru mlynářství,¹⁹⁰ v roce 1861 provozoval i krupařství.¹⁹¹ I přes všechny kulturní, společenské a další aktivity se však po polovině 19. století nad Františkem Veselým začaly stahovat mraky. Když počátkem roku 1854 vyplatil svou matku Alžbětu z podílu na mlýně třemi tisíci zlatých,¹⁹² postihla ho finanční krize.¹⁹³ Vypovídá o ní mnoho dokumentů v rodinném archivu, jako jsou dlužní úpisy, kvitance, výpisy z majetkových knih a nejspíš pro neschopnost brzkého splácení také žaloby.¹⁹⁴ Východiskem z krize se pro Františka stala nepříjemná událost, úmrtí jeho matky Alžběty v lednu 1859 a z něho plynoucí dědictví.¹⁹⁵ Přesto výtah z pozemkových knih královského města Tábora pořízený 22. července 1861 jasně vypovídá o špatném hospodaření Františka Veselého. Jeho majetek měl hodnotu 6046 zl., dluhy ovšem dosáhly 4494 zlatých.¹⁹⁶ I tato skutečnost nejspíš vedla Františka k prodeji hostince u čelkovickeho mostu, ke kterému došlo koncem ledna 1862.¹⁹⁷ O necelý rok později, 11. ledna 1863 František Veselý zemřel. Zanechal po sobě testament ze 7. ledna 1863, v němž ohodnotil svůj mlýn s poli a zahradami na 18 000 zlatých.¹⁹⁸

Vlastnické právo na mlýn č.p. 89 a přilehlý pozemek, na němž v minulosti stával obytný dům č.p. 90, připadlo Františkovu synovi **Bohumilovi**, narozenému v roce 1839 (Příloha č. 9). Bohumil byl však již od 17. listopadu 1860 na vojně.¹⁹⁹ Pro nového mlynáře zdědění mlýna neznamenal štěstí, jak by se na první pohled mohlo zdát. Stalo se pro něho celoživotní zátěží a neřešitelným problémem. V jeho případě se opakovala situace typická pro většinu mlýnů i jiných hospodářství, a to nikdy nekončící vyplácení

¹⁹⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 a (28. 7. 1859, 9. 9. 1859), 6 b (9. 9. 1859).

¹⁹¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6a (30. 5. 1861 – Platební příkaz na daň z příjmu).

¹⁹² Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (18. 2. 1854 – Povolání výmazu z knih).

¹⁹³ První půjčku si s manželkou Antonií vzali počátkem roku 1855. Dokazuje to dlužní úpis pro Václava Suchomela, mlynáře na Jordánském potoce, který Veselým půjčil 280 zl. Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (1. 5. 1855 – Dlužní úpis).

¹⁹⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (1. 2. 1855 – Dlužní úpis, 20. 2. 1856 – Kvitance, 11. 3. 1858 – Výmaz dluhu z knih), 5 b (20. 4. 1855 – Oznámení, 1. 6. 1855 – Žaloba, 6. 7. 1855 – Žaloba, 18. 8. 1855 – Soudní spisy, 28. 8. 1855 – Rozsudek, 22. 5. 1856 – Žádost, 12. 6. 1856 – Žádost o exekuční řízení, 24. 6. 1856 – Kvitance, 2. 3. 1857 – Kvitance), 5 d (18. 1. 1857 – Soudní spis).

¹⁹⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (11. 1. 1859 – Vyřízení pozůstalosti). Dle dokumentu z 11. ledna 1859 zdědil František Veselý 420 zl. pohledávek, dále dům č.p. 71 na předměstí Tábora, koželužnu se dvěma zahrádkami, polovinu stodoly a pole v Čelkovicích. Celkově zdědil nemovitý majetek v hodnotě 1705 zl. 20 kr. Celková výše dědictví pak dosáhla 2125 zl. 20 kr.

¹⁹⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (22. 7. 1861 – Výtah z pozemkových knih).

¹⁹⁷ Dům č.p. 71 i s hostincem koupil Václav Bursík za 2725 zl. Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (29. 1. 1862 – Žádost, 29. 1. 1862 - Dopis), 5 b (29. 1. 1862 – Žádost o knihovní výmaz).

¹⁹⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (7. 1. 1863 – Testament).

¹⁹⁹ O tom, jak byla vojna dlouhá a náročná nejen pro Bohumila, ale i pro jeho rodinu a zděděné hospodářství, vypovídá nejen těžká finanční situace a pozastavení činnosti mlýna v této době, ale též dochované dopisy Bohumila a Eleonory i z doby před jejich svatbou a také úřední korespondence a žádosti. Hezkým příkladem je dopis od města Tábor z 31. prosince roku 1866, v němž město žádá o osvobození Bohumila Veselého od vojenské služby z důvodu nutnosti spravování zděděného rodinného majetku a živění pětičlenné rodiny. Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 h.

podílů z dědictví svým sourozencům. Výsledek pozůstalostního řízení byl pro Bohumila velmi krutý a nesmlouvavý: celkový majetek zemřelého Františka činil 18 783 zl. 47 kr., Bohumilův nemovitý podíl byl stanoven na 2 772 zl. 47 kr. a k tomu dostal drobné věci za 104 zl. Svým sourozencům pak musel vyplatit jejich podíly v celkové hodnotě 17 085 zl. 10 kr., což byla neuvěřitelná suma téměř odpovídající hodnotě celého mlýna i s přílehlými pozemky, zahradami, poli, strojním i dalším zařízením, domácími zvířaty a vším vybavením. Bohumil a jeho manželka Eleonora, rozená Bártová,²⁰⁰ tedy po celý svůj život pouze spláceli dluhy sourozencům.²⁰¹ O postupu umořování dluhů vypovídají dochované kvitance, potvrzení, účtenky, korespondence se spořitelnou, výmazy z knih, žaloby, kterými sourozenci vymáhali vyplacení svých podílů, soudní spisy (hlavně z let 1864-67) a další doklady z rodinného archivu. Až po patnácti letech sporů a dalších potíží se Bohumilovi podařilo 6. června roku 1878 znovu spustit a uvést do provozu mlýn a následujícího roku pak začal provozovat i pekařskou živnost. Těžkou finanční situací mlýna a neschopnost splácet podíly sourozenců způsobilo i to, že lidé, kteří měli vypůjčené peníze od Bohumila, je nevraceli, a proto mu přibývaly další soudní spory a starosti. Svůj poslední dluh Bohumil zaplatil až když byl sám na výminku. Stejně jako jeho otec, i on byl velmi činný v různorodých oblastech lidského konání: v roce 1871 byl zvolen důvěrníkem pro nový zákon o plavbě po řece Lužnici a Nežárce, který se týkal hlavně splavnosti řek, v roce 1875 obdržel zbrojní pas na jednu jednohlavňovou a dvě dvouhlavňové ručnice určené k honům, v lednu 1876 byl jmenován důvěrníkem a odhadcem škod Spolku slovanských mlynářů Pojišťovací banky Slávie v Praze pro okres Tábor, roku 1877 byl jmenován soudním znalcem pro obor mlynářství, od roku 1878 vykonával funkci požárního komisaře, na podzim 1879 byl poprvé zvolen do táborského zastupitelstva²⁰², v červnu 1880 se jako zástupce táborských Ostrostřelců stal členem poselstva, které jelo do Prahy vítat císaře na jeho návštěvě Čech, od roku 1881 pořádal maškarní oslavu Žižkův tah, kde sám zpodobňoval Jana Žižku (Příloha č. 10) a od téhož roku také působil ve výboru představenstva táborské Záložny, 24. listopadu 1884 obdržel měšťanské právo od města Tábora, 14. října 1888 byl jedním ze

---

²⁰⁰ Byli oddáni 17. ledna 1865 se svolením vojenského velitelství z 8. listopadu 1864, protože Bohumil stále setrval na vojně. Dochovaná svatební smlouva pak pochází z 18. listopadu 1864. Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (18. 11. 1864 – Svatební smlouva), 8 k (8. 11. 1864 – Ohlášení sňatku).

²⁰¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a.

²⁰² Jeho hlavním úkolem byl dohled na správu obecního hospodářského statku a na obecní hospodářství vůbec. Měl zde však i další různorodé funkce: od roku 1883 důvěrník pro zakládání pozemkových knih, od roku 1887 člen lesnického a hospodářského odboru, od roku 1891 člen klasifikační komise v obvodu koní, od roku 1892 vedl dozor při stavbě mostu přes Lužnici mezi Tábořem a Čelkovicemi, od roku 1895 vedoucí volebního sboru města Tábora.

zakladatelů a posléze prvním předsedou rybářského spolku v Táboře, roku 1896 byl jmenován i soudním znalcem pro obor polního hospodářství a delegátem pro volbu do Spolkové zemědělské rady pro Království české.²⁰³ Bohumil byl také posledním starším táborského cechu mlynářů až do doby jeho zrušení zákonem.²⁰⁴ Po Bohumilu Veselém se v rodinném archivu zachoval i do této doby ojedinělý dokument – pracovní knížka²⁰⁵ (Příloha č. 11) a zajímavý je také jeho osobní zápisník.²⁰⁶ I v době, kdy už byl Bohumil s manželkou Eleonorou na výminku, neustal ve své pestré společenské činnosti a i nadále se snažil pracovat ve prospěch mlýna. Bohumil zemřel v roce 1905 ve věku 66 let, Eleonora pak roku 1912.

V roce 1894 převzal mlýn **Bohumil Jaromír Emanuel Veselý** (narozený 10. prosince 1868) a měl ho v držení až do roku 1926. Jeho otec odhadl hodnotu mlýna v době převodu na 24 000 zl., dluhy byly vyčísleny na 21 500 zl. Skutečná hodnota všeho majetku, který Bohumil mladší převzal, však byla oficiálně vyčíslena na 35 000 zl., a pokud se k dluhům přičetly i povinnosti vyplývající ze svatební smlouvy, náklady na výminek pro Bohumila a Eleonoru atd., dosáhlo finanční zatížení mlýna 29 372 zl.²⁰⁷ Od listopadu téhož roku hospodařil Bohumil mladší na mlýně se svou novou manželkou Barborou rozenou Čárkovou, pocházející až z Vrcovic u Písku, ale pouze do roku 1904, kdy Barbora zemřela. Poté se oženil znovu, a to 30. listopadu 1907 s Antoníí Dvořákovou z Čekanic, která byla o jedenáct let mladší než on, ale v rodinném archivu je popisována jako výtečná hospodyně, a to i co se týče finančních záležitostí mlýna. Stejně jako jeho otec, měl i Bohumil mnoho jiných aktivit než jen vedení mlýna. Už v roce 1896 si na poli nad mlýnem otevřel kamenolom,²⁰⁸ v lednu 1902 i pilu a posléze kamenickou dílnu na dvoře mlýna a v roce 1904 i zámečnickou a truhlářskou dílnu. Většinu z nich pronajímal, což mu zajišťovalo sice malý, ale stálý příjem. Provedl na mlýně, zařízení mlýna i jezu řadu stavebních proměn a důležitých oprav.

Vlastnické a dědické záležitosti na mlýně Veselých v období od první světové války až do současnosti naznačím v následujících řádkách pouze stručně. Dvacáté století totiž přineslo do života na mlýně řadu výrazných a zásadních změn, k čemuž neblaze přispělo i střídání vládnoucích režimů. Rozsah této práce nedovoluje se vývojem mlýna

---

²⁰³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a, 13 c (8. 6. 1880), 8 b, 8 c (18. 11. 1896 – Dopis), 8 g, 8 k (15. 3. 1881 – Oznámení, listopad 1896), 25 (14. 10. 1888), 26.

²⁰⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 25.

²⁰⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 9 a (1. 5. 1883 – Pracovní knížka).

²⁰⁶ Z let 1885-1887. Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 k.

²⁰⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (24. 10. 1894 – Koncept svatební smlouvy).

²⁰⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 c (31. 10. 1896 – Přihláška k pojištění).

v novějším období hlouběji zabývat. Množství dochovaných materiálů a pramenů jak v rodinném archivu rodiny Veselých, tak ve Státním okresním archivu Tábor i odborná literatura nabízí mnoho dalších, prozatím nezpracovaných témat, kterými mlýn Veselých a jeho moderní historie doslova překypují.

Bohumil Veselý mladší i Antonie Veselá se v době první světové války stali proslulými téměř po celých jižních Čechách díky své ochotné a nezištné pomoci ostatním lidem, hlavně mletí „na černo.“²⁰⁹ Až po první světové válce se mlýn dostal z přetrvávajících dluhů, a to jen kvůli vysoké inflaci. V roce 1923 zmizela z mlýna mlýnská kola, byla nahrazena Francisovou turbínou. Bohumil mladší zemřel roku 1926 a hospodaření na mlýně se ujala jeho manželka Antonie. Během jejího působení prošel mlýn obrovským množstvím stavebních úprav, že z jeho původní podoby nezbylo téměř nic, v roce 1935 byl dokonce postaven celý nový mlýn i s novým strojním zařízením, o pouhý rok později byla postavena nová obytná vila. Až do druhé světové války se majetek rodiny velmi příznivě rozrůstal o další nemovitosti a pozemky. Vzestup však zastavil nový válečný konflikt. Stejně jako v předchozí válce, i nyní Antonie Veselá pomáhala všem potřebným a situace s mletím „na černo“ se opakovala. Tentokrát už však byl trest daleko přísnější a krutější. Syn Antonie a Bohumila mladšího Vladimír byl za nedovolené mletí zatčen a osm měsíců strávil ve věznicích v Bayreuthu a Bambergu. Později Vladimír převzal mlýn po své matce, ale už v padesátých letech byl rodině zabaven veškerý majetek a rodina Veselých byla ze svého mlýna vystěhována. Vladimírovi a jeho synovi Vítězslavovi se podařilo získat mlýn a část původních pozemků v roce 1991 zpět díky restitucím. Na mlýně v současné době hospodaří společně, zrekonstruovali ho a zřídili zde malou vodní elektrárnu. Větší elektrárnu pak provozuje Vítězslav Veselý v původním Benešově mlýně, který koupil před několika lety.²¹⁰

---

²⁰⁹ Naštěstí byla jediným postihem za tento přestupek pouze mizivá pokuta 100 korun.

²¹⁰ Mlýn leží jen o několik km dále po proudu Lužnice.

3.2 PŘÍJMY – PODNIKÁNÍ A NÁJMY

O tom, že se mlýn Veselých téměř nepřetržitě topil v dluzích, pojednávala částečně už předchozí kapitola. Dověděli jsme se i o některých příčinách dluhů. O těch dalších pojedná podrobně kapitola 3.3. Jak ale mlynáři dosáhli toho, že udrželi mlýn nad vodou, že nezkrachoval? Jak si vydělávali na živobytí?

Prvotní a klíčový příjem mlynářům samozřejmě zajišťovala rodová živnost – mletí obilí. Mlýn Veselých patřil k mlýnům, které neměly vlastní výraznější zemědělský potenciál, proto se zde mlelo pouze obilí, které do mlýna přivezli mleči. Za semletí museli samozřejmě zaplatit a bývalo též zvykem, že část umleté mouky nechali mlynářovi.²¹¹ Mlynářův výnos se ovšem snižoval o vše, co mleč na mlýně během čekání na semleté obilí snědl a vypil, o výdaje na údržbu mlýna i o platy zaměstnancům. Už Josef Veselý mladší (1754 - 1810) nám zanechal spis, v němž hodnotil situaci svého mlýna. V porovnání s vlastním mlýnem na řece, který byl větší, měl dvě složení mlýnských kamenů a žádal si tudíž větší množství materiálu a síly při opravách, zdál se Josefovi výnosnější mlýn na potoce. Ten měl pouze jedno složení kamenů a protože zde bylo méně práce, zvládl ji zdejší mlynář zastat sám. Naopak velký mlýn na řece musel najímat čeled', protože sám mlynář se svými staršími dětmi by mlýn obsluhovat nezvládl. Nevýhodou řeky byly i celkem časté velké a velmi ničivé povodně, v tomto směru byla situace na potoce daleko příznivější.²¹² Nespornou nevýhodou mlýna Veselých byla i rozsáhlá konkurence – v Táboře a jeho nejbližším okolí fungovalo ve všech časech okolo dvaceti mlýnů, z toho jich vždy alespoň pět stálo na Lužnici. Pro provoz vodních mlýnů bylo ale také nezbytné dostatečné množství vody. Pokud bylo sucho a vody bylo málo, mlýny prostě nemlely – stály. František Veselý ale tuto skutečnost dokázal v roce 1838 využít ve svůj prospěch. Z důvodu velkého sucha nemohly mlýny na potocích při nízkém stavu vody pracovat. V Lužnici bylo ale vody víc, na pohon mlýnských kol stačila, a tak mlýn vydělal na špatných přírodních podmínkách u konkurence.²¹³ V šedesátých letech 19. století pak byla výrazně ohrožena existence a zachování samotného mlýna, a to hlavně, dalo by se říci, z rodinných důvodů. Touha sourozenců po svých finančních podílech z dědictví po zesnulém mlynáři a předlouhá vojenská služba donutily Bohumila Veselého na celých patnáct let

---

²¹¹ Jako platbu v naturáliích.

²¹² R. CIKHART, *Paměti*, s. 13., TENTÝŽ, *Z minulosti*, s. 9.

²¹³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (1838).

mlýn zastavit,²¹⁴ dokonce vážně uvažoval o jeho prodeji. Skvělou ukázkou přeměny tradičních mlýnů v moderní podniky, které nezaostávají za rychlým vývojem společenských i ekonomických vztahů, blížících se už pomalu k dnešnímu stavu, je dokument z roku 1883. Jde o žádost Bohumila Veselého z 28. května o vklad jeho firmy nazvané Válcový strojní mlýn Bohumila Veselého do obchodního rejstříku.²¹⁵ Tato žádost poukazuje nejen na rozvoj státní správy a byrokracie obecně, ale popisuje nám i situaci na mlýně. Mlynář se proměnil z řemeslníka v živnostníka, v mlýně se přestalo používat tradiční české složení mlecích kamenů a nahradily jej válcové stolice, modernější a energeticky úspornější zařízení, které produkovaly kvalitnější mouku. Od sedmdesátých let 19. století a hlavně k jeho konci se pak všeobecně situace českých mlynářů výrazně zhoršila, když se do Čech začala dovážet levná mouka z dnešního Německa a hlavně Maďarska.²¹⁶ Se současným stavem nebyl spokojen ani Bohumil Veselý mladší, který upozorňoval na skutečnost, že výkon stávajících mlýnů je daleko větší než spotřeba mouky a na velikou konkurenci mlýnů v Táboře. Protože to škodilo jeho podnikání a odráželo se to na jeho výdělků, žádal v roce 1896 Finanční zemské ředitelství o slevu na dani.²¹⁷ V té době byla vodní síla, využívaná ve mlýně, 7 koňských sil. Ve mlýně pracovala dvě česká složení mlecích kamenů a čtyři válcové stolice. Vodní kola ale dokázala utáhnout vždy jen jednu stolic. Mlýn tak dokázal semlít až 400 kg obilí za den.²¹⁸

Samotné mletí obilí ale celé hospodářství a velikou rodinu uživit nemohlo, a to hlavně při nízkém stavu vody nebo při malé úrodě, kdy nebylo co mlít. Proto si mlynáři odjakživa hledali i další zdroje obživy, další odvětví v podnikání. V archivu rodiny Veselých nemáme ze staršího období žádný dochovaný materiál o provozování dalších živností.²¹⁹ Dá se však předpokládat, že si mlynář a jeho rodina mohli přivydělávat pekařstvím, krupařstvím nebo rybolovem, jak to bývalo na mlýnech obvyklé.²²⁰ První konkrétní zmínka o jiném druhu podnikání se v rodinném archivu objevuje až v roce 1841, kdy se Františkovi podařilo získat povolení na stavbu lázní na opačné straně jezu

---

²¹⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 26.

²¹⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (28. 5. 1883 – Žádost).

²¹⁶ J. KARAS, *Historický vývoj*, Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1. 12. 1896 – Žádost o slevu na dani).

²¹⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1. 12. 1896 – Žádost o slevu na dani).

²¹⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (29. 7. 1897 – Opis přiznání k výdělkové dani).

²¹⁹ Více poznatků by měla podat berní rula a tereziánský katastr.

²²⁰ Více: L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, Jirí LOUŽENSKÝ – František REITINGER, *Z jihočeských mlýnů. Sborníček z prací členů Národopisného kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích*, České Budějovice 1985.

než stál mlýn.²²¹ Tyto lázně se v pozdější době dostaly jako věno do majetku vedlejší větve rodu.²²² Veselí však ještě mnoho let provozovali obdobné lázně, které si vybudovali roku 1872 hned nad svým mlýnem.²²³ Dalším, pro mlynáře ne zrovna typickým podnikem, který František provozoval, byl hostinec v domě č.p. 71 v Čelkovicích u řeky.²²⁴ Povolení k provozování hostince mu bylo uděleno 11. ledna 1853.²²⁵ Zajímavou činnost měl i Bohumil Veselý. V roce 1885 zastával asi tři měsíce funkci správce na Brédově mlýně, který byl v majetku města Tábora.²²⁶ Krátkodobějším zdrojem peněz pak pro něj byl obchod z prosince 1886. Tehdy prodal kámen ze svého pozemku pro připravovanou stavbu dívčích škol v Táboře na Parkánech. Vydělal si tím 70 zlatých.²²⁷ Jednorázovým výdělkem pro něj bylo i 50 korun, které dostal v roce 1902 od Občanské záložny jako poděkování za svou práci a pomoc při pořádání Jihočeské hospodářské, průmyslové a národopisné výstavě v Táboře.²²⁸ V té době už žil na výminku. Bohumil Veselý mladší pak kromě mlynářství provozoval i pilařství, což dokazují doklady o výši výdělkové daně pro rok 1912.²²⁹ Zdejší pila však téhož roku vyhořela. Hned v roce 1913 se ji ale Bohumilu mladšímu podařilo znovu postavit a obnovit její provoz.²³⁰

Konečně v roce 1861 se v rodinném archivu objevuje důkaz, že František podnikal i v řemesle potravinářském, které bylo svým zaměřením blízké mlynářství. Jednalo se o krupařství.²³¹ Roku 1879 se k podobnému směru jako jeho otec přiklonil i Bohumil

---

²²¹ Podnik, zvaný „lázeňky“, sestával z malých uzavřených budek. V nich se koupající vysvlékl donaha. Proto byly budky uzavřené – aby nikdo nemohl být spatřen nahý. V podlaze každé budky byl umístěn koš, který byl ponořen do říční vody. V tomto koši si host užíval koupel. Více o počátku lázeňek: Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (1841).

²²² Roku 1859 je dostala věnem Růžena Veselá, provdaná Broumová. Lázně pak roku 1883 přešly opět věnem na její dceru Růženu, provdanou Vendulákovou. Její manžel je celkově přestavěl do podoby parovodních lázní, v níž setrvaly až do roku 1930. Více: R. CIKHART, *Z minulosti.*, Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a.

²²³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (4. 7. 1872 – Povolení).

²²⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (11. 1. 1853 – Povolení). V tomto domě u čelkovickeho mostu je dodnes v provozu Hostinec u Boučků. Už není v majetku rodiny Veselých a její členové jej ani neprovozují. Udržela se zde však až dodnes tradice provozování hostince, položená Františkem Veselým.

²²⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (11. 1. 1853).

²²⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 b, 8 k (1885).

²²⁷ Byla to částka docela vysoká, když vezmeme v úvahu celkové roční výdělky mlýna jen o několik let později. V letech 1890 až 1892 byl celkový příjem mlýna 7 800 zl. Celkové výdaje dosáhly 6 600 zl. Čistý příjem tedy činil 1 200 zl., což je v přepočtu 400 zl. ročně. Sedmdesát zlatých, které Bohumil Veselý utržil za kámen pro stavbu školy, odpovídá tedy zhruba výdělku mlýna za dva měsíce činnosti. Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (14. 12. 1886), 6 a (30. 1. 1890).

²²⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 a (19. 8. 1902).

²²⁹ Výdělková daň z pilařství tehdy činila 71 korun a 20 haléřů. Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1. 5. 1912 – Platební rozkaz).

²³⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (18. 4. 1913).

²³¹ Jde o platební příkaz na daň z příjmu z 30. května 1861. Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (30. 5. 1861 – Platební rozkaz).

Veselý, když začal provozovat pekařství.²³² Již v roce 1883 si ale stěžoval, že obrat pekařství je velmi malý.²³³ Proto pekárnu postavenou ve vlastním mlýně začal pronajímat a do smlouvy vždy nezapomněl vložit článek o tom, že nájemník se zavazuje odebírat mouku pro své pekařské výrobky výhradně od Bohumila Veselého. Tím si zajistil stálý odbyt pro svou mouku.²³⁴

Nájmy byly dalším výrazným zdrojem příjmů pro mlynáře. Jeho hospodářství bylo rozsáhlé a budov zde bylo dost, bylo proto škoda je nevyužít ať už k bydlení samotnému, nebo k provozování různých živností a řemesel, velmi často těch, které využívaly vodní sílu. V archivu rodiny Veselých se nám první písemná zmínka o nájemnících ve mlýně dochovala až z roku 1843. Dá se tudíž předpokládat, že nájemníci zde mohli být už i dříve, ale pouze na základě ústní dohody, ne písemné smlouvy.²³⁵ Je ovšem také nutno podotknout, že až postupem novověku dochází ke stále užší specializaci jednotlivých odvětví a tím se nové obory a noví řemeslníci postupně osamostatňují. Typickým příkladem z mlýnského prostředí je sekerník. Toto odvětví ve středověku vůbec neexistovalo. Mlýn, mlýnská kola, mlýnské zařízení a veškeré součástky si musel umět mlynář vyrobit sám. Musel tedy být zručný při práci se dřevem a musel i vědět, jak správně využít vodní sílu a jak přivést vodu k mlýnským kolům tak, aby mlýn skutečně mlel. Mlynář sám si také na mlýně prováděl veškeré opravy. Až v novověku se objevil sekerník, který tuto původní mlynářovu práci zastal. Není se čemu divit – když pozorujeme rozrůstání se mlýna, přibývání nových zařízení a strojů a velké množství různorodých aktivit, kterým se mlynáři vedle mletí věnovali, je jasné, že na opravy všech částí mlýna i všech strojů už sami nestačili.²³⁶

Nájemníky z roku 1843 byli manželé Jan a Kateřina Šafránkovi, táborští měšťané. Dne 17. května podepsali s Františkem Veselým smlouvu o pronájmu tzv. mašinové světnice na dobu dvanácti let. Roční nájem činil 180 zl.²³⁷ O tom, že tuto šest sáhů dlouhou a šest sáhů širokou²³⁸ světnici využívali k podnikání, vypovídá další nájemní smlouva mezi nimi a Františkem Veselým z března 1846. Šafránkovi si ke světnici pronajali i stroje na spřádání vlny.²³⁹ Po Šafránkových se nájemcem mašinové světnice

²³² Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (14. 8. 1880 – Výpočet výdělkové daně), 26.

²³³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (6. 3. 1883 – Ceník mlynářských výrobků s poznámkami).

²³⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 b (23. 1. 1891 – Smlouva, a další).

²³⁵ A nebo se tato mezi rodinnými dokumenty nezachovala.

²³⁶ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*.

²³⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 b (17. 5. 1843 – Nájemní smlouva).

²³⁸ V přepočtu na metry to bylo přibližně 10,7 m. Zdroj: Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, s. 170-174.

²³⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (17. 3. 1846 – Nájemní smlouva).

stal pan Bárta,²⁴⁰ ale byly s ním problémy, které vedly až k žalobě. V březnu 1857 se František Veselý pokoušel získat od p. Bárty pomocí soudu dlužné nájemné za mašinovou světnici a stroje, které dosáhlo výše 153 zl.²⁴¹ Od srpna téhož roku pak měla světnici a vlnopřádelné stroje v nájmu rodina Kleinerova²⁴² a od roku 1861 pak znovu na dvanáct let manželé Šafránkovi.²⁴³ Později zde byl v nájmu pan Bareš (minimálně do roku 1911),²⁴⁴ který byl povoláním kovosoustružník a později si otevřel v Táboře „Na Vrtačkách“ vlastní rýhovnu válců.²⁴⁵ V již zmíněném roce 1857 přestavěl František valchu na blízkém ostrově. Ta se stala také předmětem nájmu. Ve mlýně působili i soukeníci, kameník, perleťář, sekerník.²⁴⁶ Od počátku 80. let byl jedním z nájemníků ve mlýně i sekerník pan Hodys. Po několika letech mu byla vybudována vlastní dílna na ostrově blízko mlýna. Měl ve mlýně pronajatý i byt (dvě světnice) za 40 zl. ročně.²⁴⁷ V roce 1890 se za panem Hodysem přistěhovala i jeho rodina. Hodysovi tu žili až do roku 1910.²⁴⁸ Pan sekerník sám tu však podle daňových dokladů působil ještě v roce 1913.²⁴⁹ V červenci a srpnu roku 1904 se Bohumilu Veselému podařilo získat povolení na zřízení zámečnické a truhlářské dílny v prostorách mlýna. Ty pak pronajímali živnostníkům,²⁵⁰ doloženy máme pány Děkanovského a Knotka, ale to až po roce 1910.²⁵¹ Bezsporně zajímavým a pro nás nejspíš i dosti nečekaným nájemníkem byl šlechtic – baron Jindřich Spens z Badenu. Ve mlýně nepochybně působil v roce 1885, je však možné, že i dříve. V září 1886 už ale na mlýně nebydlel.²⁵² Významným příjmem byly i peníze za krátkodobé nájmy. V letních měsících od roku 1908 pronajímala Antonie Veselá často volné pokoje v prvním patře obytné budovy lidem přijíždějícím sem za odpočinkem z hlučných měst.

O tom, že pronajmout se dá téměř všechno, svědčí pachtovní smlouva Bohumila Veselého s městem Tábor, které v té době navenek zastupoval purkmistr Seik. Smlouvou z 29. května 1889 pronajal Bohumil obci část své zahrady ležící pod mlýnem

---

²⁴⁰ V rodinném archivu se nedochovala nájemní smlouva, proto nevíme, od kdy byl p. Bárta zdejším nájemníkem.

²⁴¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 b (24. 3. 1857 – Žaloba).

²⁴² Rodinný archiv rodiny Veselých, 25.

²⁴³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 b (1861).

²⁴⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 b, 6 a (1911).

²⁴⁵ Šlo o válce užívané do válcových stolic na mletí obilí.

²⁴⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 25.

²⁴⁷ Tato cena platila pro rok 1881. V roce 1895 byla cena překvapivě nižší – asi 16 zl. Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1881, 1895).

²⁴⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 25.

²⁴⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1910).

²⁵⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (30. 7. 1904 – Povolání, 3. 8. 1904 – Povolání).

²⁵¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1910).

²⁵² Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (19. 9. 1886 – Žádost).

směrem po proudu řeky. Po dobu šesti let dostával činži 50 zl. a k tomu mohl od počátku listopadu téhož roku užívat zdarma rybolov na stanoveném úseku řeky Lužnice. Město si jeho zahradu najalo, aby zde zřídilo veřejnou plovárnu. Ve smlouvě je přesně popsána konstrukce plovárny,²⁵³ která musela splňovat taková kritéria, aby nemohla konkurovat lázeňkám, které Veselí provozovali výše proti proudu.²⁵⁴

Bohumil Veselý ale zastával nejen roli pronajímatele, ale i nájemníka. Nejspíše už před rokem 1891 si Bohumil Veselý pronajal od pekaře Bohumila Kvěcha pekařskou dílnu a obchod i s bytem v jeho domě č.p. 234 v Pražské ulici v Táboře.²⁵⁵ Dodnes se jedná o velmi lukrativní místo v centru města, které bylo snad přímo stvořeno pro provozování jakéhokoli obchodu nebo živnosti. Je proto překvapivé, že tak podnikavý a svými činy rozmanitý člověk, jakým Bohumil Veselý bezesporu byl, této skvělé možnosti nevyužil. Sám v pronajatých prostorách nepodnikal, ale 23. ledna 1891 je pronajal panu Chomoutovi. Ten zde působil do prosince 1893. Tehdy mu Bohumil Veselý nájemní smlouvu vypověděl a přesto, že měl s Bohumilem Kvěchem uzavřenou dohodu až do roku 1895, už rok předtím Veselý od nájemní smlouvy odstoupil.²⁵⁶

Jako překvapující se jeví i poslední obchod, o kterém se v této kapitole zmíním. Stejně jako smlouva s B. Kvěchem, vyznačuje se i tento kontrakt složitějšími majetkovými vztahy. Koncem prosince 1906 prodal nový majitel plně zadluženého mlýna, Bohumil Veselý mladší, městu Tábor tři svá pole²⁵⁷ nad mlýnem za 17 500 korun.²⁵⁸ Zanedlouho poté si je od města pronajal zpět, a to za 129 korun ročně.²⁵⁹ Takto si „svůj původní majetek“ propůjčoval zpět minimálně do roku 1915.²⁶⁰

Všechny zmíněné obchody a shora naznačená výdělková činnost zřetelně vypovídají o velkém množství aktivit, které mlynáři provozovali po boku svého rodného řemesla. Pokud pak budeme porovnávat výdělky, které mlynářům přinášela tato vedlejší činnost, s celkovými výdělky a ročním hospodařením mlýna, zjistíme, že jiné druhy podnikání a

---

²⁵³ Plovárna měla být umístěna na vorech, které se na zimu vytahovaly ven z vody. Celé území plovárny bylo oploceno. V žádném případě zde nesměly být zřízeny koše ústící do vody, ve kterých by se koupal každý návštěvník sám, jako tomu bylo v lázeňkách u Veselých.

²⁵⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 b (29. 5. 1889 – Pachtovní smlouva).

²⁵⁵ Bohumil Kvěch získal tento dům po předcích v roce 1885. Proto se domnívám, že Bohumil Veselý zde měl pronajaté zmíněné prostory až po tomto datu. Zatím se mi nepodařilo narazit na prameny, které by tuto domněnku vyvracely a dokazovaly spolupráci Bohumila Veselého s předchozím majitelem domu č.p. 234 Františkem Kvěchem.

²⁵⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 b (23. 1. 1891 – Smlouva, 12. 12. 1893 – Výpověď, 7. 2. 1894 – Dohoda).

²⁵⁷ S katastrálními čísly 580, 585 a 587.

²⁵⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (29. 12. 1906 – Vklad práva do katastru).

²⁵⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 b (26. 8. 1910 – Prodloužení nájemní smlouvy, 4. 4. 1913 – Nájemní smlouva).

²⁶⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 b (27. 3. 1914 – Prodloužení nájemní smlouvy).

všemožné nájmy zaujímaly docela významné místo v celkových ročních úhrnech příjmů mlýna. Stále však zůstávaly jen vedlejší činností.²⁶¹

---

²⁶¹ Více o finanční situaci a příjmech vypovídají hlavně daňová přiznání a platové výměry a rozkazy dochované v rodinném archivu. Pro srovnání i údaje o výdajích a celkovém majetku mlýna v další kapitole.

3.3 VÝDAJE – POPLATKY A DANĚ, POZEMKOVÉ A STAVEBNÍ ZÁLEŽITOSTI

Přestože měli mlynáři často mnoho různých menších výtěžkových činností, jak jsme se přesvědčili v minulé kapitole, ani ty někdy nestačily k pokrytí všemožných poplatků, účtů, dluhů, úroků a dalších závazků, kterých měl mlýn coby rozsáhlé hospodářství opravdu velké množství. Vysoké náklady s sebou přinášely i nově vznikající stavby a časté přestavby již nevyhovujících stávajících součástí mlýna. Náležitou péčí musel mlynář věnovat i jezu u svého mlýna, korytu řeky a v neposlední řadě také vodním kolům a ostatnímu strojnímu zařízení mlýna. K nejrozsáhlejšímu stavebním změnám docházelo na mlýně vždy po některém z ničivých požárů, o které nebyla ani s postupem novověku nouze. Ještě i ve 20. století – v roce 1913 – se mlýn ocitl v plamenech. Velké škody dokázaly napáchat i velké vody, které byly časté, protože mlýn stojí hned nad řekou, je tedy samozřejmé, že se nachází v zátopové oblasti.

Velmi zajímavým pramenem z archivu rodiny Veselých jsou dokumenty týkající se daní – daňová přiznání, vyúčtování daní, žádosti o snížení výše daní apod. Často se totiž zmiňují i o stavu mlýna, o jeho rozloze, strojním zařízení a dalším vybavení a také o přírodních katastrofách, které mlýn postihly a poničily. Například v roce 1738 odváděl Matěj Veselý 6 kop a 28 grošů jako daň z vodních kol. Mlýn měl tehdy čtyři složení,²⁶² takže i čtyři vodní kola. O padesát let později platil Josef Veselý ze čtyř složení a jednoho slupu²⁶³ 22 zl. 34 kr.²⁶⁴ V roce 1824 převzal mlýn s ostrovem, čtyřmi zahradami a stejným počtem polí v celkové hodnotě 6000 zlatých.²⁶⁵ V následujících třech letech platil z tohoto majetku daň 2 zl. 30 kr. ročně.²⁶⁶ V podobných hodnotách se daň pohybovala až do roku 1830.²⁶⁷ V roce 1876 platil Bohumil „za pronájem vodní síly“ částku 12 zl. 37 kr.²⁶⁸ Mlynáři odváděli daně i ze svých dalších aktivit. Z roku 1861 se dochovalo platební nařízení na daň z příjmu z krupařství a šenku pro Františka Veselého. Příjem byl 210 zlatých a daň 5 zl. 94 kr.²⁶⁹ Když už na mlýně hospodařil

---

²⁶² Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (1738), R. CIKHART, *Paměti*.

²⁶³ Slup je zařízení na chytání ryb. Je součástí jezu. Více informací o slupu a problémech a sporech s ním spojených bude v kapitole 4.

²⁶⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (21. 10. 1788 – Kontribuce).

²⁶⁵ Dluhy dosahovaly výše 2 550 zl.

²⁶⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a (1824), 6 a (12. 1. 1825 – Daňový výměr).

²⁶⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a.

²⁶⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (30. 5. 1876 – Platební rozkaz).

²⁶⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (30. 5. 1861 – Platební nařízení).

Bohumil Veselý a provozoval i pekařství, vyšplhala se v roce 1874 daň z příjmu na 12 zl. 37 kr.²⁷⁰ Velké množství informací o situaci na mlýně podává prohlášení pro vyměření daně výdělkové z 29. července 1877, které se zachovalo v rodinném archivu Veselých. Uvádí, že na mlýně pracovali tři zaměstnanci a jeden nádeník. Mlýn byl zařízen na cizí mletí²⁷¹ a měl dvě česká složení a čtyři železné válcové stolice, ale v provozu mohla být vždy pouze jedna stolice (ne více najednou). Vodní kola měla sílu šesti koňských sil. Za den se semlelo asi 400 kg obilí. Mlýn měl hodnotu 7 000 zl., provozní kapitál dosahoval výše 2 000 zl.²⁷² Platební rozkaz na daň z příjmů včetně přírážkové daně (školní a okresní) potom požadoval úhradu 21 zl. 40 kr., samotná daň z příjmů z vodní síly byla vyměřena na 13 zl. 37 kr.²⁷³ Roku 1879 byla daň z pronájmu vodní síly jen o 10 kr. vyšší a daň z příjmů s přírážkami činila 21 zl. 56 kr.²⁷⁴ Následujícího roku odváděl Bohumil Veselý daň z výdělku v pekařské živnosti 8 zl. 40 kr.²⁷⁵ a už příští rok bylo vyhověno jeho žádosti o snížení daně a ta činila 5 zl. 25 kr.²⁷⁶ Podrobněji o situaci jeho pekařské živnosti i o událostech na mlýně vypovídá přiznání k dani z března 1883. Bohumil zde uvádí, že obrat v pekařství je velmi malý a navíc je ještě zatížen dluhem 9000 zl. V tomto roce se také na mlýně musely stavět nové vodní žlaby a do nich se umísťovala nová vodní kola.²⁷⁷ Tato stavební úprava pohltila 1200 zl. Na mlýně byli v tu dobu zaměstnáni dva tovaryši a jeden učedník.²⁷⁸ V roce 1886 zaplatil Bohumil roční daň za mlýn i pekařství 106 korun.²⁷⁹ O tři roky později si Bohumil stěžoval na své problémy týkající se mletí obilí v prohlášení k dani datovaném 18. listopadem 1889. Mlýn měl již šest vodních kol, v minulých letech ale utrpěl velké škody při požárech a následné vložení všech sil do oprav mlýna znemožnilo stejné pracovní nasazení při mletí, jako tomu bývalo obvykle. Bohumil dále píše, že tohoto roku bylo také málo vody a nakonec ani nebylo co mlít, protože všechny obce, z nichž se obilí k semletí sváželo k němu do mlýna, postihlo ničivé krupobití a zničilo jim úrodu.²⁸⁰ Úplně jinými rozmary trpělo počasí hned v následujícím roce. Velká voda

²⁷⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1874).

²⁷¹ Tzn. mlelo se zde cizí obilí, které sem mleči dovezli.

²⁷² Rodinný archiv rodiny Veselých, 25 (29. 7. 1877 – Prohlášení pro vyměření daně).

²⁷³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (15. 5. 1878 – Platební rozkaz, 31. 8. 1878 – Platební rozkaz).

²⁷⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (28. 4. 1879 – Platební rozkaz).

²⁷⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (14. 8. 1880 – Vyrozumění).

²⁷⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (10. 1. 1881 – Vyřízení žádosti).

²⁷⁷ Konkrétně došlo ke zrušení původních žlabů. Místo nich byl vystavěn pouze jeden žlab a v něm pracovala tři nová vodní kola. Více: Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b.

²⁷⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (6. 3. 1883 – Ceník mlynářských výrobků s poznámkami).

²⁷⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1886).

²⁸⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (18. 11. 1889 – Prohlášení k dani).

výrazně poškodila mlýn. Ze září 1890 pochází odhad Bohumila Veselého, podle něhož způsobila velká voda škody na mlýně za 1262 zl. 90 kr.²⁸¹ Otázkou proto zůstává, do jaké míry se tyto vlivy počasí odrazily na prosperitě mlýna. Z ledna 1893 se totiž dochovalo přiznání k dani z příjmů, kde Bohumil shrnuje, že za uplynulé tři roky (1890 až 1892) je příjem mlýna 7800 zl., výdaje 6600 zl. a čistý příjem činí 1200 zl., což odpovídá 400 zl. ročně.²⁸² Už v roce 1896 hodnotí Bohumil svou situaci opět negativně, a to v posudku pro finanční úřad zpracovaném pro daňové účely.²⁸³ V této zprávě se píše, že Bohumil není schopen odvádět vyšší daň, protože nemá k dispozici dostatečnou vodní sílu, která by mu zajistila přiměřené výdělků. Jeho mlýnice je postavena nízko u vody, a proto je při každé větší vodě zatopena. O vybavení mlýna vypovídá takto: mlýn má jen dvě stolice a jeden český kámen (složení), které mohou běžeti jen jednotlivě. Bohumilovo hodnocení ale na státní úřady nejspíše moc velký dojem neudělalo, protože mu s platností od prvního pololetí roku 1895 byla vyměřena výdělková daň z mlynářství 31 zl. 50 kr.²⁸⁴ V rodinném archivu se dochovala i vyhláška z 25. října 1896 vytištěná v c. k. Dvorské a státní tiskárně. Jde o Předpis pro přiznání přímých a nepřímých daní a daně ze služného vyššího. Udával, jak vysoká procentuální daň se měla odvádět z výdělku.²⁸⁵ Nově vyměřená daň se Bohumilovi patrně zdála vysoká, protože hned v roce 1897 žádal o její snížení o 2/20, což představovalo zhruba 2 zl. 20 kr. V žádosti uváděl, že jeho roční příjem činí 4957 zl. a výdej 4685 zl. (čistý příjem pak tedy byl 272 zl. ročně). Zaměstnával dvě služebné a jednoho čeledína. Každému dával roční plat 72 zl. a dalších 91 zl. padlo na stravování každého z nich. Zároveň musel oželet dvakrát 550 zl. ročně, protože ty šly na výměnek rodičů.²⁸⁶ Došlo také k opravě strojů a vodního zařízení ve mlýně a všechny práce byly pozdrženy velkou vodou. V mlýně pracovala mlátička, jejíž zaměstnanci vydělávali 40 kr. denně.²⁸⁷ V lednu 1898 podal Bohumil Veselý přiznání k osobní dani. V něm jsou zřetelně rozepsány všechny jeho příjmy, což nám dovoluje udělat si celkem ucelenou představu o finanční situaci na mlýně.

²⁸¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 b (13. 9. 1890).

²⁸² Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1890 – Přiznání k dani).

²⁸³ Často se také stávalo, že finanční situace a její hodnocení byly záměrně zkreslovány tak, aby úřady, hlavně berní a finanční správy, vyměřily plátcům co nejnižší daň a další poplatky. Je proto otázkou, zda situace na mlýně byla v uvedené době opravdu natolik těžká, nebo zda šlo pouze o taktizování při komunikaci s úřady.

²⁸⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (28. 2. 1895 – Vyrozumění).

²⁸⁵ Vyhláška byla dosti obsáhlá a složitá. Systém byl celkem podobný jako dnes – čím vyšší výdělek, tím vyšší daň. Například z výdělku nad 600 zl. se platila daň 6 %, z výdělku nad 1000 zl. již 10 %, z vydělaných 5000 zl. už se odvádělo 14, 6 % atd. Více: rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (25. 10. 1896 – Vyhláška).

²⁸⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1897).

²⁸⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 c (1897 – Koncept).

V Přiznání uvedl příjmy z pozemků ve výši 400 korun, příjmy z budov 217 korun a příjmy z podniku vyčíslil na 3096 korun. Příjmy tedy dosáhly celkově 5713 korun. Jsou zde uvedeny i výdaje. Daně spolky celkem 344 korun, provozní náklady se vyšplhaly na 3494 korun a výměnek na 1100 korun.²⁸⁸ Celkové výdaje tedy činily 5138 korun. Čistý příjem mlynáře byl tedy vypočítán na 544 korun.²⁸⁹ Podobná čísla se v přiznáních objevovala až do roku 1901. Rokem 1898 je datován poplatní list pro Bohumila Veselého na léta 1895 až 1897. Za rok 1895 má zaplatit na dani 117 zl. 55 kr., za rok 1896 také tolik a za rok 1897 jen 81 zl. 64 kr.²⁹⁰ Další přiznání, tentokrát pro výdělkovou daň, vypracoval Bohumil k 4. srpnu 1903. Hodnotil, že jeho živnost nemá dostatek práce, protože vodní síla je slabá. Mlýn navíc utrpěl značnou škodu požárem, a tak byl zdržen v práci probíhajícími opravami. Ještě ke všemu zničilo úrodu veliké krupobití, proto Bohumil předpokládal, že nebude mít co mlít.²⁹¹ Následujícího roku odevzdal i přiznání pro výdělkovou daň z provozu pily. Ta zahájila provoz 1. května 1904. Pila pracovala pouze námezdně, a to hlavně na jaře a byli zde zaměstnání jeden pilař a jeden nádeník. Pila poháněla vodní síla. Zakládací kapitál byl 4000 korun. Velkou nevýhodou ale bylo, že pila mohla pracovat jen střídavě s mlýnem. Měla malý výnos i z toho důvodu, že v kraji fungovalo už mnoho pil, hlavně na potocích.²⁹² V rodinném archivu Veselých se zachoval i další zajímavý pramen. Je to berniční knížka Bohumila Jaromíra Emanuela Veselého obsahující zápisy od roku 1899 do roku 1908. Jsou v ní zaznamenány částky, které mlynář dlužil na daních i jejich postupné umořování. Až do roku 1906 dluh stoupal, ale po tomto datu se rychle a významně ztenčil. Z 292 zl., které Bohumil ml. státu dlužil v roce 1905, se do roku 1908 nedoplatky snížily na 17 zl.²⁹³ V archivu se též nacházejí časté upomínky vyzývající k zaplacení dluhů státu a dokonce hrozby exekucí. To vypovídá o neutěšeném stavu financí na mlýně a jeho celkově nedobrému hospodaření. Za rok 1909 odvedl Bohumil ml. výdělkovou daň 57 korun 68 haléřů.²⁹⁴ Z období před první světovou válkou se zachovaly i doklady o odvádění dalšího druhu daně. Šlo o domovní daň. Odváděli ji

---

²⁸⁸ Výše uvedených 550 korun za každého z rodičů.

²⁸⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (15. 1. 1898 – Přiznání k osobní dani).

²⁹⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1898).

²⁹¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (4. 8. 1903 – Přiznání pro výdělkovou daň).

²⁹² Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (17. 5. 1904 – Přiznání pro výdělkovou daň).

²⁹³ V roce 1899 činil dluh 75 zl. 50 kr., v roce 1900 to bylo 150 zl., roku 1901 již 202 zl., v roce 1902 dlužil Bohumil 234 zl. a v roce 1905 dosáhl dluh již zmíněné nejvyšší hodnoty (292 zl.). V roce 1906 se dluh snížil na 223 zl. a roku 1908 na 17 zl. Více: rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1908 – Berniční knížka).

²⁹⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (15. 6. 1909 – Oznámení).

všichni obyvatelé mlýna, tedy i nájemníci. Například za rok 1912 platil Bohumil Veselý ml. 250 korun.²⁹⁵ V tomtéž roce platil i daň výdělkovou za rok 1911. Ta činila z pilařství 71 korun 20 haléřů a z mlynářství 71 korun 72 haléřů.²⁹⁶ V rodinném archivu je uložena i upomínka obce Horky na zaplacení pozemkové daně ve výši 63 korun 51 haléřů ze 6. prosince 1912.²⁹⁷ V dubnu 1913 obdržel Bohumil Veselý ml. dva platební rozkazy – na dvě výdělkové daně. Daň z pily byla vypočítána na 17 korun, ale i s přírážkami se vyšplhala na 48 korun 38 haléřů.²⁹⁸ Daň z mlynářství byla 72 korun 58 haléřů.²⁹⁹ V roce 1913 pak odvedl přímou daň i s přírážkami, která činila 134 korun 30 haléřů, daň z příjmů ve výši 9 korun 60 haléřů.³⁰⁰ O rok později zaplatil daň z nájemného 33 korun 40 haléřů a výdělkovou daň mu okresní hejtmanství snížilo, protože byl poškozen požárem.³⁰¹

Jak bylo ozřejmeno výše, daně tvořily důležitou část výdajů mlýna. O tom, jak byly významné, svědčí dochování velkého množství daňových dokladů v rodinném archivu. Je zřejmé, že se mlynáři snažili co nejvíce těchto dokumentů uschovat, patrně pro případ pozdější kontroly státních úřadů.

Hodně peněz ze mlýna odcházelo i ve formě poplatků za různorodé služby. Nejčastěji to byly platby za vyřízení pozůstalostí a za jejich zanesení do knih, poplatky za právní služby a mnoho peněz spolky také úroky z častých a na mlýně zcela běžných půjček.³⁰² Mlynáři utráceli také za své koníčky – rybářské lístky, honební povolení a zbrojní průkazy, často přispívali do kas různých táborských spolků a organizací, mezi jejichž členy často sami patřili. Peníze rozhodně utráceli i za vybavení domácnosti. Dochoval se například účet za nábytek. Předpokládám, že část finančních prostředků věnovali i dětem svých známých, kteří předčasně zahynuli a členy rodiny Veselých pak ustavili za opatrovníky svých pozůstalých dětí.

---

²⁹⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1910).

²⁹⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1. 5. 1912 – Platební rozkaz).

²⁹⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (6. 12. 1912 – Upomínka).

²⁹⁸ Je zarážející, že daň z pily se tohoto roku tak výrazně lišila od loňské sumy, která zhruba odpovídala dani z mlynářství. Daň z mlynářství zůstává i v tomto roce zhruba stejně vysoká jako v roce předešlém. Bylo to způsobeno tím, že pila nejspíše nebyla v provozu celý rok. V archivu se dochovaly záznamy o tom, že pila v roce 1912 vyhořela a v dubnu 1913 byla obnovena a opět uvedena do provozu. Více: Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b.

²⁹⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1. 4. 1913 – Platební rozkaz, 3. 4. 1913 – Platební rozkaz).

³⁰⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (30. 11. 1913 – Potvrzení, 15. 12. 1913 – Platební rozkaz).

³⁰¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 a (1914 – Předpis daně).

³⁰² Nejčastěji šlo o půjčky v rámci rodiny a od příbuzensky spřízněných či jen spřátelených okolních mlynářů. Až po polovině 19. století se častěji objevují doklady o půjčkách ze záložny nebo spořitelny, o jejich postupném splácení i vkladní knížky a další prameny.

Přestože mlýn byl téměř permanentně zadlužen, jeho majitelé často prodávali a nakupovali pozemky, domy a další nemovitý majetek. Tyto obchody tvořily významnou část výdajů, protože pozemky a hlavně domy ve městě měly obrovskou hodnotu. Tyto transakce ale často do mlýna přinášely i výdělky a také zemědělskou půdu, která napomáhala při částečném samozásobitelském hospodaření mlynářovy rodiny.

Už první majitel mlýna z rodu Veselých, Matěj, si koupil ve druhé polovině 17. století ve městě dům č.p. 107.³⁰³ Plynulo mu z něj však více potíží, než užitku.³⁰⁴ Dům nakonec nezůstal ani v majetku rodiny Veselých. Zdědila jej Matějova vdova, která se později znovu provdala a po smrti jejího dalšího muže získal dům jejich syn.³⁰⁵ V roce 1668 přikoupil od obce kus pole u Pintovky, kde stál Holakovský mlýn, za 70 zlatých. Po jeho smrti ale odúmrtím připadla jedna polovina pozemku obci a druhá císařskému fisku.³⁰⁶ Další mlynář, Václav Vojtěch, také pokračoval v rozšiřování majetku mlýna. V roce 1708 koupil od svého bratra Martina³⁰⁷ „pole mezi cestou a stružkou jdoucí k Pintovce s pustým místem a nádržkou, kde někdy mlýn Holakovský býval,“³⁰⁸ za 110 zlatých rýnských. rýn.³⁰⁹ Koupil si též dům ve městě v roce 1726 za 189 zlatých.³¹⁰

---

³⁰³ Číslo nové 107, staré 174, Josefínské 50.

³⁰⁴ Karel THIR, *Staré domy a rodiny táborské*, Tábor 1920, s. 320-321: „R. 1630 dědicové po nebožt. Pavlovi Thezaurovi jinak Šimkovi prodali dům Václavovi Slavíkovi pekaři za 450 k. Anna vdova jeho prodala jej Matějovi Veselému mlynáři, ale o prodej tento povstal dlouhý spor. R. 1679 kontrakt sice jako formálně správný se potvrzuje, „že pak se tu jedny velmi ochuzelý vdovy a při tom miserabilis personae dotýče, jenž ona časem svým velmi vrtkavé myslí jest a snad tehdáž s žádným se dobře neporadila a tomu s dostatkem neporozuměla, z těch příčin my purkmistr a rada jakožto přední poručníci všech vdov a sirotkův, aby vdově žádná křivda se nestala a při druhý straně požehnání Boží pozůstaveno bylo...“ nařizují aby M. Veselý přidal 20 zl. R. 1682 rozhodla král. apellací na opětnou žalobu M. Veselého, aby, poněvadž Anna Slavíková nemá prostředkův, aby střechu na domě opět vystavila, jí dům byl šacován, plus offerenti prodán a jemu z předních peněz náklad na to učiněný 67 zl. 30 kr. byl zaplacen. Prodán opět M. Veselému za 200 zl. Jak se zdá, pohořel ten dům r. 1676 ohněm vyšším z č. 109.“ O těchto potížích se zmiňuje i R. CIKHART, *Paměti*, s. 8.

³⁰⁵ K. THIR, *Staré domy*, s. 321-322: „Po smrti Veselého uchází se vdova s pěti sirotky o svá illata (věno), která do hospodářství „vidíce manžela skrze předešlé náklady na soudy velice zavedeného hned v prvozačtcích do hospodářství jsem vdrobiti musila“ (kolem 100 zl.). Dům v městě, který se jí vykazuje, je prý tak náramně spuštěný, že do něho stěhovati se nemůže bez patrného nebezpečí „mne i těch ubohých pěti sirotkův zasypání a zařícení.“ Nájemníkem na domě jest Jakub Setunský. Na mlýně sice prý se jí 476 zl. gruntovních peněz vyměřuje, avšak poněvadž beruňky toliko po 14 zl. jsou, přichází každodenně z toho 2 kr. a 1 denár, z nichž sirotky živiti, dům spravovati a dopláceti nemůže. Pole sice jí vykázány, ale nemá potahu ani pacholka ani stodolu. Vdovu vzal si Jan Svoboda mydlář. ... Zemřel 1721. – R. 1748 stalo se porovnání mezi vdovou po něm Dorotou a dětmi P. Janem Svobodou, Václavem Daňhelem S., Kateřinou ovdovělou Ruttovou. Dům spolu se zbořeníštěm s lochem naproti domu (nyní č. 117) ujal syn Václav Daňhel Svoboda ve 230 zl. taktéž mydlář.“

³⁰⁶ R. CIKHART, *Paměti*, s. 7., Fr. Aug. SLAVÍK, *Panství táborské a bývalé poměry jeho poddaných*, Tábor 1884, s. 116.

³⁰⁷ Ten byl nejspíš sládkem. Více: K. THIR, *Staré domy*, s. 196, 554.

³⁰⁸ R. CIKHART, *Paměti*, s. 9.

³⁰⁹ Holakovský mlýn stával na druhém břehu Lužnice na stejném jezu jako mlýn Veselých. V pozdějších dobách zde byly lázeňky, o nichž už bylo psáno výše a které pak přešly věnem do vedlejší větve rodiny Veselých.

Josef mladší se svou první manželkou Annou roz. Ungrovou³¹¹ koupili roku 1778 v dražbě dům v Táboře č.p. 210³¹² za 631 zlatých. Už o šest let později ho ale opět prodali, a to za 850 zlatých.³¹³ O poznání dražší byl dům č.p. 16, který koupili v roce 1790 od Karla Tobiáše. Stál 2200 zl., a to díky své skvělé poloze – přímo na tábořském náměstí. O tři roky později jej získal Anny syn z prvního manželství – Jan Unger.³¹⁴ Již tak dosti rozsáhlé hospodářství ještě rozšířili 14. května 1784, kdy za 3451 zl. rýn. přikoupili Holakovský mlýn o čtyřech složeních se stoupami a pustým mlýništěm, sladovnou, ostrovem, štěpnicí, zahradou a dvěma malými zahrádkami před mlýnem a dvěma poli.³¹⁵ Tyto nemovitosti byly v majetku rodiny Veselých již před rokem 1708. V roce 1784 byl však již v dosti zpuštělém a zuboženém stavu a čekal, až si jej převezme sirotek Karel.³¹⁶ Velké množství obchodních transakcí provedl za svého života i František Veselý. Od svého tchána Jana Vegera koupil 18. října 1830 pole s chalupou, stodolou a maštálí za 400 zl. konv. měny.³¹⁷ Několik obchodů uzavřel v roce 1844 František s tábořským měšťanem Vincencem Bohuslavem. Už v lednu prodal p. Bohuslav Františkovi jednu čtvrtinu kuksového práva neboli horního dílu tábořských stříbrných dolů Svaté Trojice na hoře Hory se všemi právy, povinnostmi a dávkami.³¹⁸ V létě pak odprodal ještě část své zahrady, která ležela pod zahradou Františkovou. Ten ji koupil hlavně pro zamezení případným pozdějším neshodám, protože Bohuslavova zahrada byla přístupná pouze ze zahrady mlynáře Veselého.³¹⁹ V revolučním roce 1848³²⁰ mu jeho matka Alžběta³²¹ postoupila za 800 zl. konv. měny pravovárečný dům č.p. 102³²² v Táboře a vynutila si zde právo výměnku – bydlení a užívání domu až do

---

³¹⁰ K. THIR, *Staré domy*, s. 313: „...Ten prodal dům r. 1725 Janovi Vokounovi pekaři za 180 zl., a ten zas následujícího roku pustil jej Vojtěchovi Václavovi Veselému mlynáři za 189 zl. V podělení za živobytí dostal se dům dceři Anyžce (r. 1728) v 400 zl., která si vzala potom Vojtěcha Suchomela, mlynáře na mlýně Fijalovském a hrstníka.“

³¹¹ Též Vegrovou, Uhrovou.

³¹² Číslo nové 210, staré 37, Josefinské 176.

³¹³ K. THIR, *Staré domy*, s. 504.

³¹⁴ Janu Ungerovi byl dům postoupen za 2400 zl. Více: K. THIR, *Staré domy*, s. 133.

³¹⁵ R. CIKHART, *Paměti*, s. 12.

³¹⁶ TAMTÉŽ. Patrně šlo o Matěje Karla Veselého, bratra Josefa mladšího, který se narodil 16. ledna 1768. Jeho otec Josef Václav zemřel v roce 1782, když bylo Karlovi 14 let. V době prodeje Holakovského mlýna, v roce 1784, mu tedy bylo teprve 16 let. Více: R. CIKHART, *Paměti*, s. 10.

³¹⁷ Více: R. CIKHART, *Paměti*, s. 15., Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a.

³¹⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (17. 1. 1844).

³¹⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (16. 2. 1844 - Žádost, 14. 8. 1844).

³²⁰ 8. května.

³²¹ Od roku 1810 do roku 1821, po smrti svého muže Josefa mladšího a před dosažením plnoletosti svého syna Františka, vedla sama mlýn. Dům č.p. 102 koupila v roce 1833, kdy už byla znovu provdaná – jmenovala se tedy Šeborová. Více: K. THIR, *Staré domy*, s. 313.

³²² Číslo nové 102, staré 147, Josefinské 103.

své smrti. František potom roku 1859 dům prodal.³²³ Před polovinou 19. století v Táboře probíhala stavba silnice ve směru Týn nad Vltavou. Ta se osobně dotkla i Františka, protože část této silnice vedla přes jeho pole a louku. proto si v srpnu roku 1848 stěžoval, že mu byly způsobeny škody a požadoval jejich náhradu.³²⁴ Jeho prosby byly vyslyšeny a již následujícího roku obdržel od magistrátu 150 zl. konv. měny a cestu,³²⁵ která spojovala nově vystavěnou silnici s mostem.³²⁶ V roce 1857 se František obohatil prodejem svého pole Petru Koldovi³²⁷ a o pět let později prodejem domu č.p. 71 v Čelkovicích u mostu, kde provozoval hostinec. Od Václava Bursíka za něj utržil 2725 zl.³²⁸ Od roku 1883 pak s manželkou vlastnili dům č.p. 298³²⁹ v Táboře.³³⁰ V roce 1863 převzal rodinný mlýn Bohumil Veselý. V roce 1881 vlastnili on a jeho manželka Eleonora pozemky kat. č. 571 a 572 nad mlýnem, na nichž dosud stála stodola a chalupa.³³¹ O tři roky později koupili manželé Veselí od obce pozemek ve tvaru klínku v bezprostřední blízkosti mlýna,³³² v roce 1885 část pastviny kat. č. 586/1 nad mlýnem³³³ a o pár měsíců později i její zbylé díly.³³⁴ K dalšímu rozrůstání pozemků došlo již za posledního předválečného mlynáře – Bohumila Jaromíra Emanuela. Ten zdědil v roce 1912 polovinu parcely kat. č. 1286.³³⁵

Až do vypuknutí prvního světového válečného konfliktu už k dalším přesunům nemovitého majetku nejspíše nedošlo. V průběhu 20. století pak došlo ještě k mnoha změnám.³³⁶ Některé znárodněné pozemky a domy, které k mlýnu patřily po dlouhá desetiletí, se však již rodině nepodařilo získat ani restitucemi ani soudními procesy.

Hodně peněz investovali mlynáři Veselí i do stavebních úprav svého mlýna. Důvody k nim byly v podstatě tři: poničení mlýna při velké vodě, poškození požárem a přestavba spojená s instalací nových strojních zařízení. V rodinném archivu se nám ale

---

³²³ K. THIR, *Staré domy*, s. 313., Rodinný archiv rodiny Veselých, 1 a.

³²⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (20. 8. 1848).

³²⁵ Rozprostírající se na pozemcích s katastrálními čísly (dále jen kat. č.) 246 a 433.

³²⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (6. 11. 1849 - Dekret).

³²⁷ Šlo o pole ležící pod křížkem v Čelkovicích. Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a, 25 (28. 10. 1857).

³²⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (29. 1. 1862 - Dopis).

³²⁹ Číslo nové 298, staré 262, Josefínské 243.

³³⁰ K. THIR, *Staré domy*, s. 693.

³³¹ Z 28. června 1881 pochází žádost o úřední zrušení rozbouřených stavení (stodoly a chalupy) na těchto pozemcích. Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (28. 6. 1881 - Žádost).

³³² Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (13. 8. 1884, 19. 10. 1886).

³³³ Spis obsahuje i náskres rozdělení pozemku kat. č. 586 na více dílů a plánků pozemků nad mlýnem.

Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (15. 1. 1885 - Náskres, 23. 2. 1885 – Kupní smlouva).

³³⁴ S kat. č. 586/2 a 586/3. Současně došlo ke sjednocení těchto pozemků. Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (21. 4. 1885).

³³⁵ Druhou polovinu zdědila jeho sestra Marie provdaná Krchová. Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 a (18. 10. 1912).

³³⁶ Více informací: R. CIKHART, *Paměti*, s. 17-18., Rodinný archiv rodiny Veselých, 17, 18, 19, 25, 26.

všechny doklady o přestavbách dochovaly až z 19. století. Ze starších dob víme pouze o požáru v roce 1702. Dá se tedy předpokládat, že v souvislosti s ním mohlo dojít k nějakým stavebním úpravám mlýna či jeho hospodářských budov. Zprávu o tomto požáru podává významná hmotná památka, která se zachovala ve mlýně (originál je v současnosti uložen v Husitském muzeu v Táboře, u Veselých visí kopie). Je to dřevěná deska, jejíž text popisuje danou událost a skrývá v chronogramu datum postavení mlýna (1506) a jména Václava Vojtěcha a jeho manželky Anny.³³⁷ O velké vodě vypovídá dodnes zachovaná část omítky na mlýnské budově, do níž si obyvatelé mlýna vyznačovali výšku vodní hladiny a datum kdy k záplavám došlo (Příloha č. 6). Například v průběhu 19. století to bylo: 20. března 1845, 22. února 1865, 9. dubna 1876, 30. března 1885, 20. února 1890, 6. září 1890 a ještě v roce 1891.

Záznamy o stavebních proměnách mlýna jsou dochovány až od třicátých let 19. století. Františku Veselému byla v roce 1834 povolena nástavba mlýnské budovy.³³⁸ Po devíti letech byl mlýn zvýšen o další patro a na obytné budově vznikla přístavba.³³⁹ V roce 1839 byla v prostorách mlýna postavena valcha určená ke zpracování a úpravě textilií, roku 1851 byla přesunuta na nedaleký ostrov a po šesti letech rozšířena a pronajímána.³⁴⁰ Nejvíce stavebních změn, nejvíce proměn strojního zařízení a největší proměny jezu a příslušenství provedl Bohumil Veselý ve druhé polovině 19. století a na počátku století dvacátého. Zachovalo se nám o nich velké množství různorodých pramenů. Modernizaci mlýna započal Bohumil v květnu 1870, kdy zakoupil válcovou stolicí značky Hubner. To byla první stolice, která se na mlýně objevila a pracovala zde až do roku 1935.³⁴¹ O dva roky později uvedl do provozu nový typ strojního zařízení pro mlýny, tzv. mlýn Amerikán,³⁴² jehož cena se vyšplhala na 2625 zl. Samotné stavební proměny zahájil roku 1877 stavbou kolny a konírny, o tři roky později postavil nový slup za 500 zl.³⁴³ a přestavěl část jezu na čelkovicke straně Lužnice.³⁴⁴ V letech

---

³³⁷ Přepis textu z desky – R. CIKHART, *Paměti*, s. 8-9. Více informací podávají také: Ferd. PÁTEK, *Nápis na mlýně v Celkovicích*, *Český lid* 12, 1903., Frant. TANZER, *Nápis na mlýně Veselých v Táboře*, *Kraj kalicha* 5, 1928., L. ŠTĚPÁN – M. KRIVANOVÁ, *Dílo*, s. 120.

³³⁸ R. CIKHART, *Paměti*, s. 15.

³³⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (24. 6. 1843 – Povolení, Rozpočet).

³⁴⁰ Prvním nájemcem valchy byl Vojtěch Bárta. Více: R. CIKHART, *Paměti*, s. 15., Rodinný archiv rodiny Veselých, 25.

³⁴¹ V rodinném archivu se zachoval i návod na její použití. Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b.

³⁴² Byl to nejmodernější typ mlýna té doby. Zakázku na jeho přestavbu zpracovala firma Káš junior Praha. S touto firmou ale bylo mnoho potíží – provedené práce nebyly v pořádku, dodávky byly zpožděné, dodané stroje nepracovaly správně a došlo i na spory spojené s placením. Ty se táhly až do roku 1881. Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b, 23, 25 (1. 7. 1879, 18. 7. 1879 a další).

³⁴³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b.

1883 až 1884 byly zrušeny dva staré žlaby na vodní kola. na jejich místě byl vybudován jeden nový žlab, v němž byla umístěna tři vodní kola. Náklad stavby byl 1200 zl.³⁴⁵ Mlýníci zvýšili o jedno patro, které se využívalo jako sýpka.³⁴⁶ Devět sáhů³⁴⁷ jezu stavěl Bohumil v roce 1887 nákladem 700 zl., když rok předtím postavil sruby za 500 zl.³⁴⁸ Další oprava jezu proběhla v roce 1890, práh jezu byl umístěn pod cejchem.³⁴⁹ Žlab vybudovaný v roce 1883 a 1884 byl znovu upravován v roce 1897. Rozšířil se a umístila se do něj větší vodní kola.³⁵⁰ K zajímavé události došlo v následujícím roce. Policejní revizor si při své pochůzce všiml změny, která ve mlýně nastala a 12. května nahlásil tábořské obci, že Bohumil Veselý postavil na dvoře svého mlýna kůlnu, a to bez stavebního povolení. Na toto hlášení okamžitě reagoval starosta – nařídil Bohumilovi, aby dodatečně požádal o stavební povolení.³⁵¹ Dokumenty v archivu rodiny Veselých ale dokazují, že toto nebyl zdaleka jediný případ nepovolené stavby. Stávalo se to častěji, nebo se občas nejdříve postavilo a pak až zažádalo. Vypovídají o tom upomínky od obce o včasné zasílání žádostí. Na dvoře mlýna stávala stodola, která v roce 1902 vyhořela. Ještě téhož roku se Bohumil přihlásil k provozu pily a o rok později získal i stavební povolení. Východní část původní stodoly byla přestavěna na kamenickou dílnu, v západní části byla vybudována pila.³⁵² Z doby Bohumila Jaromíra Emanuela se dochovalo několik variant plánů a stavebních návrhů na přestavbu vyhořelé části obytného domu. Ta se nakonec uskutečnila v roce 1921 dle plánu z roku 1914. V této podobě stál dům až do roku 1996.³⁵³ V dubnu 1913 byla opětovně vystavěna pila a dílny,³⁵⁴ stalo se ještě předtím, než úřady stavbu povolily, proto bylo proti Bohumilu Veselému a staviteli zahájeno trestní řízení.³⁵⁵ Těsně před vypuknutím

---

³⁴⁴ Pobídkou k přestavbě jezu byl dopis od c. k. místodržitelského rady v Táboře, ve kterém Bohumila upozorňoval, že jeho jez je poškozen a je proto nutné co nejdříve provést jeho opravu. Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (12. 6. 1880).

³⁴⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b.

³⁴⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (18. 3. 1883 - Žádost, 2. 4. 1883 - Žádost, 15. 4. 1883 - Povolení).

³⁴⁷ V přepočtu asi 16 metrů.

³⁴⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (Rozpočty), 26.

³⁴⁹ Oprava proběhla 18. července. Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 a (18. 7. 1890), 3 b (1. 7. 1890 - Žádost).

³⁵⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (23. 4. 1897 – Vyhláška pro veřejnost, 26. 7. 1897 – Povolení místodržitele, 14. 4. 1899 – Oznámení kolaudace, 28. 8. 1899 - Kolaudace).

³⁵¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (12. 5. 1898).

³⁵² Stavba byla povolena pod podmínkou, že bude zamezeno přílišnému hluku, který by rušil okolí. Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 a, 3 b (30. 1. 1903 – Stavební povolení, 22. 3. 1903 – Stavební povolení, 24. 9. 1907 – Stavební povolení).

³⁵³ Dům č.p. 1161. Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 a (10. 7. 1914 - Plán).

³⁵⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (18. 4. 1913).

³⁵⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b (10. 7. 1914).

první světové války dorazila do mlýna i další vymoženost moderní doby. Byl to elektrický proud. Už od roku 1914 jsou dochovány v rodinném archivu žádosti o přípojku proudu od elektrárny města Tábora. Ve mlýně proud využívali nejen ke svícení, ale hlavně k pohonu různých strojů.³⁵⁶ Byla to velká novinka, která ušetřila lidem hodně práce i sil.

---

³⁵⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b.

4. PRÁVNÍ JEDNOTKA

4.1 PRÁVA A POVINNOSTI

Postavení mlynářů ve společnosti mělo ve všech dobách své zvláštnosti a výlučnosti. Už ve středověku se jejich sociální postavení výrazně lišilo od postavení příslušníků ostatních lidových vrstev. Největší rozdíl spočíval v tom, že mlynáři nemuseli robotovat. Místo toho platili své vrchnosti úrok, mouku a ospy,³⁵⁷ jejichž výše bývala většinou odvozena od počtu mlýnských kol.³⁵⁸ Povinností mlynářů bylo i odvádění vepřů, kteří byli vykrmováni na moučném prachu vzniklém při mletí.³⁵⁹ Někteří mlynáři museli vrchnosti posílat i ryby,³⁶⁰ chovat pro ni chrty, holuby apod.³⁶¹

Vrchností, která vlastnila mlýny, byli ve středověku nejčastěji panovník a církve. Světská vrchnost se k nim přidávala až postupně. To vypovídá o vysoké pořizovací hodnotě mlýnů. Hlavně po husitské revoluci dochází výjimečně i k osamostatňování mlynářů a jejich hospodaření ve vlastní režii.³⁶² V době vrcholného středověku se jako majitelé mlýnů začínají objevovat i městské obce. Například město Tábor vlastnilo roku 1555 pět mlýnů.³⁶³

Jak postupně přibývalo na našich řekách i potocích a rybnících nejen vodních mlýnů, ale i dalších zařízení využívajících ke svému provozu vodní sílu, projevila se potřeba ujasnění vzájemných vztahů v oblasti vodního práva. Už od středověku existovalo zvykové právo, soubor zásad, které zabraňovaly tomu, aby si mlynáři a další řemeslníci využívající vodní toky navzájem vzájemně škodili. Pro řešení sporů, které v oblasti vodního práva vznikaly, byl zřízen nařízením Karla IV. z 19. května 1340 sbor

---

³⁵⁷ Ospami se nazývaly dávky obilí.

³⁵⁸ Tento ukazatel přetrval až do novověku – viz. kapitola 1. 3 – Výdaje – poplatky a daně, pozemkové a stavební záležitosti (odvádění daní).

³⁵⁹ R. CIKHART, *Mlynářské rody na Táborsku*, Jihočeský sborník historický 17, 1948, s. 100-106.

³⁶⁰ Tato dávka nebyla tak častá. Bývalo to třeba jednou za týden, nebo dokonce jen jednou do roka. Šlo třeba o první rybu ulovenou toho roku. Dávka nemusela, ale vlastně ani nemohla, být odváděna v době, kdy řeka zamrzala.

³⁶¹ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 20-22.

³⁶² To je patrně i případ mlýna Veselých. V rodinném archivu ani regionální literatuře se nedochovaly žádné odkazy na šlechtickou nebo církevní vrchnost, která by měla tento mlýn ve svém majetku. Mlýn nepatřil ani blízkému městu Táboru, protože není uveden ani v urbáři, zahrnujícím konec 15. stol. až rok 1547, ani v pozdějších dokladech. Současně také mlynáři Veselí nejsou ani ve středověku ani v novověku uváděni v seznamu poddaných města Tábora. Více: Fr. Aug. SLAVÍK, *Panství tábořské a bývalé poměry jeho poddaných*, Tábor 1884, s. 49-66, 134-136.

³⁶³ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 20-22.

přísežných mlynářů zemských.³⁶⁴ Spolu s touto institucí fungoval i jejich samostatný soud, tzv. soud přísežných mlynářů,³⁶⁵ a byl sepsán zákon, kterým se měly mlýny v království řídit. Přísežní mlynáři vykonávali technický a policejní dohled nad mlýny, působili jako znalci v oblasti vodního práva, proto se účastnili vyměřování vodních toků, určování míry mlýnských jezů a žlabů, hodnotili technický stav mlýnů, hodnotili stav vodního hospodářství, přidělovali a kontrolovali vodní cejchy.³⁶⁶ Právě otázky výšky jezů a cejchů³⁶⁷ patřily mezi nejčastější důvody sporů mezi mlynáři i dalšími řemeslníky využívajícími vodní pohon.³⁶⁸ Přísežní mlynáři také posuzovali také stížnosti související se znečišťováním vody jdoucí na mlýnské náhony. Vykonávali mnohé kontroly a revize a zároveň stanovovali pokuty a tresty za nedodržování předpisů. Do jejich kompetence spadalo i určení množství mouky, kterou má mlynář umlít z daného množství různých druhů obilí tak, aby nedocházelo k šizení mlečů.³⁶⁹ Sbor přísežných mlynářů se zpočátku skládal ze čtyř pražských konšelů, čtyř pražských měšťanů a čtyř mlynářských mistrů. S rozšiřováním kompetencí i na zbytek Čech se zvyšoval i počet přespolních mlynářů působících ve sboru.³⁷⁰ Všichni členové sboru skládali přísahu ve jménu krále. Dohled nad jejich činností vykonávali pražští konšelé a královští úředníci. Sbor přísežných mlynářů byl v regionu střední Evropy ojedinělou

---

³⁶⁴ Původně šlo o úřad s kompetencí pro města pražská, rychle ale došlo k rozšíření jeho působnosti na celé Čechy.

³⁶⁵ Stejně jako u ostatních soudů, byly i u tohoto soudu založeny a vedeny soudní knihy. Dochovalo se jich čtrnáct. Bývaly uloženy u představenstva cechu nebo společenstva mlynářů pražských. První písemný doklad o jejich existenci pochází z roku 1384. Více: L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 20-22, 154-155, 185., J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 45-46.

³⁶⁶ První zpráva o kladení cejchu za přítomnosti přísežných mlynářů pochází z roku 1440 z Prahy. Více: J. HONS, *Když měřičkové, rybníkáři a trhani krajem táhli*, Praha 1961, s. 16.

³⁶⁷ Pevné cejchy, nazývané též někdy fixy, určovaly výšku hladiny zadržené vody např. u mlýna tak, aby nemohla škodit pozemkům, stavbám a dalším zařízením na vodní pohon dále po proudu. Cejch mohl mít více podob. Většinou se jednalo o dubový kůl (nebo kamenný sloupek) zaražený v zemi, na němž byla přibita železná destička. Cejch mohl být i vysekán do kamene nebo skály, mohl to být železný pásek zapuštěný do okenního parapetu. Cejchy musely být umístěny ve výšce prahů jezu. Práh byl hlavní horní trám jezové konstrukce. (Základem této konstrukce byly piloty zaražené do dna. Na nich byly vodorovně umístěny trámy, zvané též záplavy, které byly propojeny příčkami). Někdy cejchy ani nebyly vidět, byly skryty pod terénem a odkrývaly se jen v případě potřeby. Všechny informace o jejich přesné poloze atd. byly uvedeny ve Vodní knize. Snahou bylo, aby nemohlo dojít ke znehodnocení nebo úmyslnému posunu cejchu, k jeho poškození provozem, povodněmi nebo ledem. K tomu však často docházelo, a z toho vznikaly táhlé spory. Více: L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 151-155.

³⁶⁸ Velmi často docházelo k omezování přítoku vody pro zařízení dále po proudu důsledkem nedovoleného zvýšení jezu.

³⁶⁹ Tyto předpisy se též nazývaly „proby“, první pád je „průba“. Například v Praze průba nařízena dokonce císařským dekretem v roce 1580. Více o nich: L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 185., J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 52.

³⁷⁰ Například roku 1454 působil ve sboru osm přísežných mlynářů (pět z Prahy, jeden z Nymburka a jeden z Berouna), roku 1479 jich bylo deset (pět z Prahy, po jednom z Čelákovic, Komořánek u Zbraslavi, Berouna, Nelahozevsi a Lobkovic).

institucí, která si získala velký respekt a důvěru i v cizině.³⁷¹ Mezi zásluhy sboru přísežných mlynářů patřila úprava čeledního řádu pro mlynářské tovaryše z r. 1600. Ten obsahoval i 23 článků cechovních artikulí, které stanovovaly hlavně povinnosti mlynářských mistrů.³⁷² Artikule přísežných mlynářů naposledy potvrdil císař Karel VI. ve Vídni 18. března 1735. Instituce přísežných mlynářů fungovala téměř pět set let.³⁷³ Sbor českých zemských mlynářů přísežných byl zrušen v době panování Josefa II. v roce 1779. Veškeré pravomoci a úkoly této instituce převzaly politické vládní úřady a vrchnostenští úředníci. Stejným výnosem bylo zrušeno i dosavadní výhradní právo vrchností na provozování mlynářství. Od této chvíle už vrchnosti jen udělovaly mlynářské koncese na pozici politické instance prvního stupně.³⁷⁴

Už na počátku 14. století je možné sledovat snahy mlynářů o sdružování v profesních organizacích. Pražští mlynáři museli být nějak organizováni již za vlády Karla IV., protože z jejich středu bývali vybíráni členové Sboru přísežných mlynářů. První skutečný cech³⁷⁵ vznikl roku 1444, kdy se pražští novoměstští mlynáři spojili do cechu s pekaři. Časté bývaly i společné cechy s perníkáři, sladovníky a soukeníky.³⁷⁶ Postupně se začaly další cechy utvářet i v ostatních oblastech Čech. Mezi nejstarší sdružené cechy patřil cech horažďovický, strakonický, prachatický, českobudějovický, volyňský a kutnohorský. Samostatné mlynářské cechy, v nichž už nebyli přítomni řemeslníci jiných oborů, začaly vznikat okolo poloviny 16. století. První takový fungoval v Kouřimi (založen 1561), další vznikaly v Kolíně (1571), Domažlicích (1581), Kutné Hoře (1585) a Táboře (1601).³⁷⁷

V čele cechu stál cechmistr, kterého mlynáři volili většinou na období jednoho roku. Každý cech se také řídil vlastním cechovním řádem,³⁷⁸ který mu vydal a potvrdil

---

³⁷¹ Svědčí o tom list Ferdinanda I. ze 7. prosince 1548, kterým žádal Pražany, aby vypravili čtyři přísežné mlynáře jako znalce k urovnání sporů mezi Uhry a Štýrskem týkající se vodních toků a jezů. Hrdí mlynáři potom často uváděli, že sám panovník i uherské a štýrské země se museli podřídit jejich rozhodnutí.

³⁷² Například článek č. 5 ukládal mlynářům, kteří žádali o přijetí do cechu, že musí předvést tzv. mistrovský kus. Bylo zde uvedeno i pravidlo, že kdo se řádně nevyučil řemeslu, nesměl být přijat do mlynářského cechu.

³⁷³ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 20-22, 154-155, 185., J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 45-46.

³⁷⁴ Odvolání vyřizovaly krajské úřady a gubernia. J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 47, 54.

³⁷⁵ Řemeslné cechy měly původně podpůrný a společenský charakter. Až postupně na ně přecházela také volba přísežných mistrů. Do husitství se však cechům ještě nepodařilo zásadně převzít kontrolu řemeslnické činnosti. Provoz řemesel byl tedy prozatím možný i mimo cechy. Více: Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 209, 216, 218.

³⁷⁶ Tyto spojené cechy se nazývaly též „rajcechy.“

³⁷⁷ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 20-22., J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 51.

³⁷⁸ Nejčastěji byl psaný na pergamentu.

panovník.³⁷⁹ Obsahoval ustanovení upravující vztahy učedníků a mistrů, nařízení o mírách obilí a výši měřičného nebo poplatků za mletí. Práva a povinnosti mlynářů sdružených v cechu upravovaly cechovní artikule.³⁸⁰ Byl to soubor výsad a nařízení, kterými se všichni museli řídit. V artikulích byl zakotven cechovní řád, organizační struktura celého cechu, poměr mezi mlynářem a panovníkem, vztahy mezi mlynářem a jeho chasou, podmínky vstupu mlynářů do cechu.³⁸¹ Artikule mlynáře nabádaly ke znalosti svého řemesla,³⁸² poctivosti, mravnosti a svými předpisy se snažily chránit jak mlynáře samotné, tak i mleče. Za porušování cechovních pravidel byly mlynářům vyměřovány tresty, většinou dle starých zvyků.³⁸³ Každý cech měl své vlastní cechovní symboly, mezi něž patřily: pokladnice (matka), pečeť, praporce, ferule, pohřební štíty a pertykle.³⁸⁴ Cechy fungovaly na našem území do roku 1859.³⁸⁵

Ze strany státu byly mlýny od roku 1601 zatíženy zdaněním. V letech 1608 až 1610, kdy mezi sebou vedli spory Rudolf II. a jeho bratr Matyáš, se daň neplatila. Po roce 1610 však byla obnovena a zvýšena o částky z let neplacení. Daň musely platit všechny mlýny – panské i poddanské. Z každého vodního kola se odvádělo 30 grošů.³⁸⁶ V průběhu 18. století byly důsledkem velkých válečných výdajů daně zvýšeny. V oblastech, kde zrovna ležela vojska, museli mlynáři mlít obilí pro vojsko. Velkým

---

³⁷⁹ Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem. Roku 1731 byl pro české země vydán tzv. řemeslnický patent, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi. V roce 1739 byly vydány pro všechny země habsburské monarchie generální cechovní artikule, podle kterých měla být upravena všechna cechovní statuta. tento pokus o unifikaci všech cechů se však zcela neprosadil. Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 220.

³⁸⁰ Ve většině případů vycházely nebo se inspirovaly zněním artikulů zakotvených v čeledním řádu, který roku 1600 vydal Sbor přísežných mlynářů zemských.

³⁸¹ Mlynáři, kteří žádali o vstup do cechu, ať už jako mistři nebo jako tovaryši, museli být vyučeni mlynářskému řemeslu. Aby byli přijati do cechu, museli prokázat svou odbornost vykonáním tzv. „mistrovského kusu.“ Ten spočíval ve zhotovení vodního kola, hřídele, čelníku, pastorku nebo lícního kola nebo v osazení mlecích kamenů. Mlynářský mistr musel dokázat, že je schopen připravit celý mlýn k mletí. Tyto stavitelské dovednosti musel předvést před staršími mlynářského cechu. Žadatel musel prokázat i svou bezúhonnost.

³⁸² Mlynáři museli kromě samotného mletí obilí umět i stavět mlýny, zhotovit všechny součásti mlýna, až do nejmenších dílků, připravit mlýnici na mletí, hnát vodu kamkoli, stavět vodní stavby, jezy, mosty, pily, různé vodní nástroje, vytvářet modely k postavení vodáren, papíren, soukenických i kožešnických valch a dalších zařízení na vodní pohon, přivádět vodu do zámků, domů i zahrad a naopak ji vyvádět ze sklepů a studní, zpevňovat břehy atd. Všechny tyto činnosti patřily do náplně mlynářské práce až do josefínské doby.

³⁸³ Mlynáři mohlo být rychtářem odebráno železí (svislá hřídel nesoucí běhoun a otáčená kladnicí, byla vyrobena z kovaného železa. Více: L. ŠTĚPÁN – M. KRIVANOVÁ, *Dílo*, s. 44-45, 47.), byl zbit mlynářskou ferulí, mohl mu být udělen trest vandru nebo byli tovaryši z jeho mlýna posláni do hospody na účet dotyčného mlynáře. Samozřejmě se ukládaly i peněžní a šatlavní tresty.

³⁸⁴ Více o těchto symbolech: L. ŠTĚPÁN – M. KRIVANOVÁ, *Dílo*, s. 193., F. PÁTEK, *Některé názvy součástí starých mlýnů českých*, s. 36., Č. ZÍBRT, *Schůzka mlynářů u matky pokladnice*, Mlynářské noviny 4, 1907, č. 2.

³⁸⁵ L. ŠTĚPÁN – M. KRIVANOVÁ, *Dílo*, s. 20-22, 186, 191-193., J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 47-48, 53.

³⁸⁶ Více podrobností: berní rula a tereziánský katastr.

zásahem do ekonomiky mlýnů byl i finanční patent z roku 1811.³⁸⁷ Kvůli němu mnoho mlýnů zkrachovalo.³⁸⁸

Do práv mlynářů i vodního práva začal stát výrazněji zasahovat až koncem 18. století a hlavně ve století následujícím.³⁸⁹ Navigační patent z 31. května 1777,³⁹⁰ který mimo jiné upravoval i plavbu lodí, a plavební řád pro horní Labe z roku 1846, se mlynářů na řekách také dotýkaly. Nejvýraznější změnu v uspořádání poměrů v mlynářském řemesle ale znamenalo vydání mlýnského řádu Františka I. z 1. prosince 1814.³⁹¹ V něm byla na základě starších předpisů a cechovních zvyklostí sepsána mlynářská práva, povinnosti a řády, závazné pro všechny mlynáře, mlynářské vrchnosti i jejich úředníky. Řád upravoval i vztahy mezi mlynáři a mleči. Nově řád umožňoval vystavění nového mlýna komukoli (ne jen vrchnostem nebo vyučeným mlynářům, jak tomu bylo doposud. Jedinou podmínkou bylo, že nesměla být způsobena újma ostatním mlynářům nebo obyvatelům.), mleči si mohli svobodně vybrat mlýn³⁹² a mletí svého obilí směli po celou dobu kontrolovat. Na čistotu a kvalitu mletí měli dohlížet i představení obce. Překročení pravidel bylo trestáno peněžní pokutou a větší přestupky řešil soud dle trestního práva. Řád se zaměřoval i na přidávání jakýchkoli příměsí do mouky, které snižovaly její kvalitu, ale zvětšovaly její objem nebo na její vlhčení, které zvyšovalo její hmotnost.³⁹³ Za takové šizení byl mlynář souzen dle trestního práva.³⁹⁴ Předstupněm řádu Františka I. byl dvorský dekret Josefa II. z roku 1783, který rušil rajonizaci. Poddaní už si tedy nemuseli nechávat semlít obilí pouze v přiděleném vrchnostenském mlýně. Od roku 1789 už nebyli povinni mlít ani na mlýnech příslušného panství (jak tomu bylo doposud).³⁹⁵ V roce 1827 (patentem z 24. února)

---

³⁸⁷ Toho roku vyústila kritická situace státních financí ve státní bankrot, po němž byla reorganizována finanční správa říše. Více: Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 155-157.

³⁸⁸ J. KARAS, *Historický vývoj*, s. 53.

³⁸⁹ Do této doby se mlynáři řídili zvykovým právem, artikuly svého cechu a nařízeními Sboru přísežných mlynářů zemských. pro nesvobodné mlynáře vydávala jejich vrchnost instrukce. Zachovaly se nám např.: Černínská instrukce z roku 1648, Mlynářská instrukce panství Jesenný z roku 1770 či Frydlantská instrukce z roku 1628. Více: L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 187-190.

³⁹⁰ A doplňující ustanovení z let 1821, 1824, 1844.

³⁹¹ Více: V. KARÁSEK, *Mlynářské řády a práva před sto lety*, Český lid 23, 1914, s. 424-427.

³⁹² Dosud byly jednotlivé vsi přiděleny k jednotlivým mlýnům = rajonizace.

³⁹³ To vypovídá o celkem častém a běžném využívání podobných praktik. V archivu rodiny Veselých se dochovalo nařízení z 11. ledna 1852, které mlynářům připomínalo, že stále platí mlýnský řád z roku 1814 a že jej každý mlynář musí mít vyvěšen na přístupném místě a že musí mít v pořádku všechny váhy a závaží, a to proto, aby se zamezilo šizení mlečů. Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (11. 1. 1852). Z toho tedy vyplývá, že ani po téměř čtyřiceti letech po vydání řádu nebyla odstraněna nepoctivost některých mlynářů a jejich snaha o šizení zákazníkům. Ani František Veselý neměl v té době váhy v pořádku, o čemž svědčí dopis z táborského magistrátu z 2. prosince 1852, kterým je mu prominuta pokuta ve výši 10 zl. konv. měny za talířovou váhu.

³⁹⁴ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 21, 191.

³⁹⁵ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 188.

byly upraveny i vandry. Továři měli vandrovní knížky, do nichž jim mlynáři zapisovali vykonanou práci a chování na mlýně. Od roku 1827 musela jejich zápisy nově ještě potvrdit příslušná vrchnost nebo úřad.³⁹⁶

Zásadní zlom v životě mlynářů nastal po roce 1848. Byla zrušena robota a dosud nesvobodní mlynáři se vykoupili z poddanství a stali se samostatnými hospodáři. V roce 1859 byl vydán nový živnostenský řád.³⁹⁷ Rušil dosavadní cechovní zřízení a mlynářství přeměnil na svobodnou živnost. Všichni mlynáři získali na základě stanovených předpisů po předložení tzv. průkazu způsobilosti živnostenský list k provozování řemeslné živnosti mlynářské. Živnostenský list ale mohl obdržet i každý majitel nebo nájemce mlýna, který nemusel být vyučen mlynářskému řemeslu. Povinností každého mlynáře bylo členství v místním Společenstvu mlynářů.³⁹⁸ Tato společenstva byla jakýmsi nástupci cechů. Místní společenstva byla roku 1908 sdružena pod Zemskou jednotou společenstev mlynářů pro Čechy se sídlem v Praze. V čele každého společenstva stál volený předseda a výbor. Mezi hlavní úkoly společenstev patřilo vydávání potvrzení o provozování mlynářské živnosti, péče o učně a odborné školství, zdokonalování odbornosti členů společenstva, péče o invalidní a starší členy, zdokonalování technického vybavení mlýnů, stanovování poplatků za mletí a další. Některá společenstva vydávala vlastní mlynářské noviny a pořádala pro své členy různé kulturní programy. Zemská jednota českých mlynářských společenstev v Království českém dohlížela, aby jednotlivá společenstva i mlynáři znali všechny nové předpisy a nařízení.³⁹⁹

Další zákonné normy vycházely v 70. letech 19. století. Podle ministerského nařízení z 20. září 1872 č. 52 zemského zákona musely být u obecních orgánů zakládány Vodní knihy se sbírkami vodopisných map a listin. Ty někdy zachycovaly i několik set let staré vodní právo, jako Vodní kniha okresu Tábor,⁴⁰⁰ v níž jsou uvedeny odkazy na listiny z roku 1594 pro město Soběslav nebo z roku 1687 pro mlýn č.p. 79.⁴⁰¹

---

³⁹⁶ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 181.

³⁹⁷ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 288-289, 364.

³⁹⁸ Nejprve to byly jen „Spolky.“ Název společenstva se prosazuje až po roce 1883, po vydání novely příslušného zákona. O původní existenci „spolků“ svědčí i dokument dochovaný v rodinném archivu Veselých z roku 1873, v němž předseda spolku mlynářů sděluje, že začne-li nový mlynář samostatně provozovat živnost, musí se stát členem spolku... Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (25. 4. 1873, 2. 4. 1875).

³⁹⁹ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 20-22, 188, 194.

⁴⁰⁰ Státní okresní archiv Tábor, *Okresní úřad Tábor I. Vodní kniha 1850 – 1945 (1953)*, inv. č. 1, kniha č. 1.

⁴⁰¹ L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 154.

Ve dvacátém století se začaly projevovat nové nároky, kladené na mlynáře. Nové technologie zaváděné do mlýnů a požadavky na vyšší kvalitu mouky si žádaly důkladnější vzdělávání mlynářů. Proto se od počátku století začínaly za výrazné podpory Zemské jednoty českých mlynářských společenstev formovat snahy o zřízení české mlynářské školy. Od roku 1911 byly v Pardubicích pořádány mlynářské kurzy, které byly jedinou formou odborného vzdělávání mlynářů. Až v roce 1919 se v Břeclavi podařilo zřídit Českou mlynářskou školu. Z jejích bran začaly po čase vycházet i absolventky – první vyučené mlynářky.⁴⁰²

---

⁴⁰² L. ŠTĚPÁN – M. KŘIVANOVÁ, *Dílo*, s. 182.

4.2 SPORY

S přihlédnutím k velkému množství mlýnů a dalších vodních zařízení, která fungovala na řece Lužnici, je jasné, že docházelo k častým sporům mezi jednotlivými řemeslníky a majiteli zařízení. Ty se nejčastěji týkaly výšky vodní hladiny, kterou mohli mnozí ze řemeslníků usazených u řeky regulovat. Docházelo i k neshodám mezi řemeslníky a plavci, kteří na vorech po řekách plavili nejčastěji sůl nebo dřevo. Problémy bývaly i s dodržováním pokynů nadřízených úřadů.

Mezi právní záležitosti mlynářů Veselých bezpochyby patří i jejich vstupování do cechu mlynářů. Přesné údaje o něm přináší Kniha do cechu přijatých mistrů uložená ve sbírkách Státního okresního archivu Tábor.⁴⁰³ Jako první člen rodiny Veselých byl do cechu mistrů přijat první majitel mlýna v Čelkovicích, Matěj, a to 28. srpna 1661 (Příloha č. 7). Za přijetí složil 2 kopy míš. a 2 libry vosku a vystrojil pro ostatní svačinu, tak jak bývalo v té době v cechu zvykem. Jeho syn Václav Vojtěch byl do cechu přijat roku 1685, za přijetí složil 1 kopy gr. a 1 libru vosku. Stejný poplatek odvedl 30. ledna 1727 i jeho syn Matěj. Dalším mlynářem z rodu, který byl přijat do mlynářského cechu, byl Josef Veselý mladší. Do cechu vstoupil 30. června 1778 a zaplatil příjmem 7 kop 30 gr. Jeho syn František vstoupil do cechu 20. dubna 1828 a za příjem složil stejnou částku, jako jeho otec. V červnu 1833 byl dokonce zvolen za staršího mlynářského cechu⁴⁰⁴ spolu s Janem Maredou. Františkov syn Bohumil byl posledním členem rodu, který stihl vstoupit do cechu ještě před rokem 1859, kdy byly cechy zrušeny, jak bylo řečeno v předchozí kapitole. Bohumil ale vstoupil pouze do cechu tovaryšů a působil i jako poslední starší tzv. „malého pořádku.“⁴⁰⁵ S vodním právem souvisí i vodní knihy, které se v tábořském okresním archivu také zachovaly a obsahují na vložkách č. 17, 22 a 194 údaje o mlýnu Veselých (Přílohy č. 12 a 13).⁴⁰⁶ V archivu rodiny Veselých se zachoval dopis od hejtmana, který mlynářům oznamoval, že je potřeba doplnit zápisy do vodních knih a k tomuto účelu jim byl zaslán i příslušný formulář.⁴⁰⁷

---

⁴⁰³ Státní okresní archiv Tábor, *Cech mlynářů Tábor 1562-1860 (1877)*, inv. č. 6, sign. C II b/3, kniha č. 2.

⁴⁰⁴ Magistrát města ho do této funkce potvrdil 4. července 1833. Více: Rodinný archiv rodiny Veselých, 5 a (24. 6. 1833, 4. 7. 1833), 8 a.

⁴⁰⁵ Tedy cechu tovaryšů. Více: Martin KOLÁŘ, *Mlýny u města Tábora*, Český jih 9, 1880-1881, s. 318-324.

⁴⁰⁶ Státní okresní archiv Tábor, *Okresní úřad Tábor I, Vodní kniha 1850-1945 (1953)*, inv. č. 1, kniha č.

1

⁴⁰⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (22. 11. 1875).

První doklady o sporech mezi mlynáři na Lužnici se v rodinném archivu Veselých dochovaly k roku 1684. Na Matěje Veselého si stěžovali mlynáři, kteří vlastnili mlýny výše po proudu řeky – Pavel Slaba z Dráčovského (později Měšického) mlýna a Jan Moucha z Hladovcova (později Suchomelova) mlýna.⁴⁰⁸ Obviňovali ho, že zvyšuje jez u svého mlýna a zanáší řeku, čímž své sousedy vytápí a způsobuje škody na jejich živnostech.⁴⁰⁹ Svolaná komise nařídila úpravy žlabů tak, aby jimi voda mohla protékat plynuleji. Pak zkoumala výšku jezu, ale nenašla žádný cejch, podle něhož by mohla posoudit, zda se obvinění mlynářů Slaby a Mouchy zakládala na pravdě. Komise se tedy při posuzování zvyšování nebo nezvyšování jezu řídila výškou prahu jezu, který pocházel z roku 1596. Nařídila, aby dle výšky jezu snížil mlynář Veselý výšku stavidel. Za pravdu dala komise mlynářům v obvinění o zanášení koryta řeky. U Veselého jezu byl nános, který již stihl vytvořit ostrůvek. proto komise nařídila Matějovi, aby jej co nejdříve zlikvidoval. Shora uvedená nařízení měla zamezit dalším škodám na majetku sousedních mlynářů.⁴¹⁰

V rodinném archivu Veselých se zachovaly doklady o dalším sousedském sporu až z roku 1778. Sbor přísežných mlynářů byl nucen uspořádat na mlýně Josefa Václava Veselého 23. listopadu 1778 komisi, která by rozhodla o oprávněnosti stížností mlynáře z Měšického mlýna a Matěje Suchomela.⁴¹¹ Ti obviňovali Veselého, že zvýšil jez u svého mlýna, což způsobilo, že koryto řeky nad jezem je mělčí a snadněji se zanáší a hlavně v zimních měsících pak docházelo k vytápění horních mlýnů. Vytýkali mu také, že si vytvořil v řece nános, který připojil ke své zahradě, čímž zvýšil její rozlohu a také si tím dopomohl k tomu, že se koryto řeky zúžilo a voda směřující do jeho náhonu měla tím pádem větší spád a poskytovala více síly k pohonu vodních kol. Přísežní mlynáři vyřešili spor tak, že umístili do břehu u Veselých jezu nový cejch, nařídili Josefu Václavovi, aby odkopal část uvedeného nánosy a aby v době, kdy jsou na řece velké vody nebo plují ledové kry zvedal stavidlo výše, aby mohlo protékat větší množství

---

⁴⁰⁸ Tyto mlýny stály na společném jezu. Suchomelův mlýn vlevo po směru toku řeky, Měšický mlýn vpravo (stejně jako mlýn Veselých). Další jez, který následoval po proudu za jejich jezem, byl jez u mlýna Veselých.

⁴⁰⁹ „Zaujímáním žlabův, zvejšení jezův, tak na něm činěné hrobky, tj. kamenem a rumem vyzdvihováním a znečištěním řeky návozy voda zvejšovala a jim oboum skrze zpáteční vodu nemalé vytápění a na jejich živnostech veliké zkrácení činiti mělo.“ Více: Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (19. 8. 1684)., R. CIKHART, *Paměti*, s. 7-8.

⁴¹⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (19. 8. 1684)., R. CIKHART, *Paměti*, s. 7-8.

⁴¹¹ Šlo tedy o mlynáře ze shodných mlýnů, jako v předchozím sporu (v roce 1684). Kromě Josefa Václava Veselého si tito dva mlynáři současně stěžovali i na mlynáře Jana Maredu z Kamenského mlýna, který ležel nad nimi proti proudu. Tvrdili, že když je v řece málo vody, Mareda si ji za svým neúměrně zvýšeným jezem shraňuje co nejdéle a jim vodu pouštět nechce. Více: R. CIKHART, *Z minulosti Čelkovic*, Tábor 1941.

vody a předešlo se tak zaplavování horních mlýnů.⁴¹² Pak si stěžoval i mlynář Veselý, že ho naopak vytápěl vždy při zvýšení hladiny nebo velké vodě mlynář Suchomel.⁴¹³ Na oplátku si potom znovu stěžovali mlynáři z horních mlýnů na Veselého, že v zimním období, když na řece pluje ledová tříšť a zastaví se na jezu u mlýna Veselých, tak ji zdejší mlynář odmítá odklidit. Tato tříšť brání plynulému průtoku vody a způsobuje opět zaplavování horních mlýnů. Přísežní mlynáři tedy rozhodli, „*aby ten mlynář, od kterého jezu vytopený jest, s takovéto bez překážky jednoho každého tříště shoditi a tudy k odpadu vody pomoci sobě mohl.*“⁴¹⁴ Cejch z roku 1778 byl upraven až o téměř sto let později. Roku 1875 byl na původní dubový kůl, který byl zkrácen, osazen nový cejch. Byl označen písmeny B. V. (Bohumil Veselý) a letopočtem 1875. S výškou nového cejchu byla shodná i výška prahu jezu, stoupu a mlýnských stavidel.⁴¹⁵ Bohumil se ale o nový cejch asi moc nestaral, o čemž svědčí dopis z c. k. okresního hejtmantství, které mlynáři nařizuje, aby v případě zasypání cejchu hlínu odklízeli a aby tak cejch udržoval přístupný.⁴¹⁶ Už v roce 1880 byl cejch znehodnocený, proto byl Bohumil nucen provést stavební úpravy.⁴¹⁷ Od roku 1880 až do roku 1896, celých šestnáct let, provázely život na mlýně další spory, a to se zahradníkem Janem Vondrákem⁴¹⁸ a mlynářem V. Suchomelem. Stěžovali si, že u mlýna Veselých došlo ke zvýšení jezu.⁴¹⁹ V listopadu 1881 bylo provedeno technické ohledání jezu a Bohumil Veselý dostal příkaz, že má upravit předprsí jezu tak, aby nepřevyšovalo hlavní práh jezu. Byly také změřeny všechny prahy, stavidla a propusti a zjistilo se, že starší část jezu je o zhruba 25 cm

---

⁴¹² „*Kůl dubový do břehu vraziti dali a s měděným plátem vycejchovali, který od čela zdi mlýnské proti vodě 19 loket 4 coule, od břehu 3 lokte se vynachází. K tomu ubitému cejchu povinen bude Josef Veselý záplavy na jeze, které výše se nacházejí, do rovnosti srovnati, nyní a na budoucí časy nevyvyšovati, hlavní práh při mlýnských žlabech 14 coulů pod cejch klásti, poněvadž se vynašlo, že tu nakel vrbovím porostlá při zahradě nad mlýnem škodna vodotoku jest, tak za dobré uznáváme té nakle 5 loket v šířce odkopati, aby tudy voda rovněji k žlabům jíti mohla, jakož taky, aby Josef Veselý nový žlab vedle slupi otevřel a při tom žlabě stavidlo při ledních třenicích a velkých vodách táhl, aby tudy ty nakle nade mlýnem se odbíraly a hořejším mlýnům k lepšímu odpadu vody se pomoci mohl.*“ Více: R. CIKHART, *Paměti*, s. 12-13. Jeden loket odpovídá 0,5914 metru, jeden coul je přibližně 0,0246 metru. Více: I. HLAVÁČEK – J. KAŠPAR – R. NOVÝ, *Vademecum*, s. 155-178.

⁴¹³ Jez u jeho mlýna byl nejkratší ze všech okolních jezů, ale přesto byly sruby stojící po obou stranách jezu ještě zvýšeny. Přísežní mlynáři proto rozhodli, že sruby mají jez převyšovat jen o 12 coulů (v přepočtu asi 30 cm). Více: R. CIKHART, *Paměti*, s. 13.

⁴¹⁴ R. CIKHART, *Paměti*, s. 12-13.

⁴¹⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (9. 8. 1875 – Protokol).

⁴¹⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (8. 8. 1877 – Dopis).

⁴¹⁷ Bohumil postavil část jezu na čelkovičské straně toku řeky a ta měla být snížena o 24 cm, protože výška jezu nesouhlasila s výškou prahu a cejch byl znehodnocený. Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 b, 4 b, 25.

⁴¹⁸ Majitel usedlosti č.p. 187.

⁴¹⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (14. 6. 1881, 16. 7. 1881 – Dopisy).

vyšší, než má ve skutečnosti být.⁴²⁰ O tři roky později žádali manželé Suchomelovi o snížení jezu u mlýna Veselých.⁴²¹ V září téhož roku (1884) byla stížnost J. Vondráka a manželů Suchomelových vyřízena. Dalším měřením se zjistilo, že jez u Veselých je skutečně o 23,5 cm vyšší a proto bylo majiteli mlýna nařízeno jeho snížení anebo podání žádosti o dodatečné schválení vyššího jezu. Bylo také poručeno vyměnit stávající cejch, protože už nebyl spolehlivý a neodpovídal současným předpisům.⁴²² Proti tomuto rozhodnutí se patrně Bohumil Veselý odvolal, protože mu v červenci 1885 přišlo vyjádření z c. k. místodržitelství v Praze, podle něhož nebylo nutné jez snižovat o 23,5 cm, ale jen o 20,7 cm – tak, jak tvrdil Bohumil.⁴²³ Další komisionální řízení proběhlo u mlýna 15. července 1890 a na jeho základě vydalo 21. července c. k. místodržitelství rozhodnutí. Levá část jezu, která byla právě ve výstavbě, a která tvořila jádro sporu, měla být vystavěna ve stejné výšce, v jaké se nacházela pravá, již stojící, část jezu. Kdyby totiž byla levá část jezu snížena, jak o to žádali p. Vondrák a manželé Suchomelovi, docházelo by k zatápní cesty na levém břehu řeky (vedoucí k lázeňkám). To byl příznivý výsledek pro Bohumila Veselého.⁴²⁴ Po čtyřech letech se ale ukázalo, že tento výsledek zdaleka nebyl definitivní. Jan Vondrák si totiž na rozhodnutí z roku 1890 stěžoval a požadoval snížení jezu o 0,127 metru. Jeho žádosti bylo částečně vyhověno: místodržitelství rozhodlo, že levá část jezu (po proudu) v délce dvaceti metrů má být snížena tak, jak žádal p. Vondrák. Pravá část jezu má být také takto upravena, ale až při její přestavbě. Pro opravu levé části jezu byla vyčleněna lhůta šesti týdnů, a to v období, kdy není povolena voroplavba, tedy od 1. srpna do 15. září 1895.⁴²⁵ Ještě než mohlo k uvedené opravě dojít, p. Vondrák si znovu stěžoval. Bohumil Veselý proto podal odvolání k ministerstvu orby a žádal o ponechání výšky jezu ve výšce cejchu z roku 1885. Místodržitelství jeho žádosti nevyhovělo a ponechalo v platnosti rozhodnutí z předchozího roku – jez měl být snížen o 0,127 metru pod cejch z roku 1875 a pro nové posouzení Bohumilovy žádosti si měl mlynář nechat vypracovat délkové profily řeky a břehů.⁴²⁶ Celý vleklý spor byl definitivně vyřešen až v roce 1896. Když 16. června a 5. října 1895 proběhla další dvě jednání o výšce jezu, doručilo 2. dubna 1896 táboorské místodržitelství Bohumilu Veselému konečné rozhodnutí. Komise zjistily, že se

---

⁴²⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (28. 11. 1881).

⁴²¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (27. 5. 1884).

⁴²² Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (20. 9. 1884 – Vyřízení stížnosti).

⁴²³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (23. 7. 1885 – Dopis).

⁴²⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 3 a (15. 7. 1890), 4 b (21. 7. 1890 – Rozhodnutí).

⁴²⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (10. 7. 1894).

⁴²⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (11. 3. 1895 – Dopis).

postupnými opravami dostala koruna jezu do výšky 5 cm po cejch z roku 1875, a proto má být zvýšena, a to maximálně o devět centimetrů. V dopise se dále píše, že parcela Jana Vondráka je vždy při vysoké hladině vody zatápěna, a proto pro něj nevznikne velký rozdíl, když se jez zvýší a on bude mít na zahradě o pět centimetrů vody víc.⁴²⁷

Další komise byla svolána na 26. červenec roku 1872. Tentokrát si však nikdo na nikoho nestěžoval. Úkolem sezvané komise bylo změření normální výšky vody v Soběslavi, Táboře, Bechyni a Kolodějích nad Lužnicí. Měření nařídil vrchní zemský inženýr a v praxi bylo prováděno projížděnou po řece.⁴²⁸

S právy bezprostředně souvisí i pojistky. V rodinném archivu Veselých se první doklady o uzavírání pojištění objevují od roku 1839, kdy byl pojištěn mlýn na 750 zl. a roční splátka pojistného činila 9 zl. 21 kr.⁴²⁹ V roce 1847 byla pojistná částka zvýšena na 1330 zl. a splátka se zvýšila na 11 zl. 46 kr. ročně.⁴³⁰ Od roku 1889 byli pojištěni i zaměstnanci mlýna.⁴³¹ O čtyři roky později připojistil Bohumil Veselý i řezačku na slámu.⁴³² V přiznání pro výpočet příspěvků Úrazové pojišťovně za druhé pololetí roku 1894 Bohumil Veselý uvedl, že ve mlýně pracovali v daném období čtyři zaměstnanci a u řezačky dva zaměstnanci. Ve mlýně bylo odpracováno jen 129 dnů, ve zbylé době se opravovaly stroje a jez. U mlátičky se pracovalo deset dnů a u řezačky 3 hodiny denně.⁴³³ Koncem roku 1896 nechal Bohumil pojistit i zaměstnance v kamenném lomu, který provozoval nad mlýnem. Pojišťovna vyhodnotila tento podnik za stoprocentně nebezpečné pracoviště a vypočítala mlynáři pojistné ve výši 5 zlatých 67 krejcarů.⁴³⁴ Za druhé pololetí roku 1900 zaplatil Bohumil za úrazové pojištění 19 korun 36 haléřů.⁴³⁵ O tom, zda jsou údaje přiznávané pojišťovně pravdivé, se 6. února 1902 přijela do mlýna přesvědčit kontrola, kterou vykonal živnostenský inspektor. Zaměřil se na zaměstnance. Ptal se jich, kolik dnů a kolik hodin pracují, jaký mají plat a také jaké mají sociální

---

⁴²⁷ V této výšce jez setrval ještě v roce 1933, kdy se prováděly stavební úpravy a tato výška pak zůstala zachována. Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (2. 4. 1896 – Dopis).

⁴²⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (26. 7. 1872).

⁴²⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 2 b (8. 4. 1846), 6 d.

⁴³⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 d (17. 4. 1847).

⁴³¹ Zaměstnanci byli zařazeni do třídy nebezpečí číslo 7. Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 c (1. 8. 1889 – Vysvětlení k předpisům zákona, 13. 8. 1889 – Přihlašovací archy, 30. 8. 1889 – Přihláška, 1. 11. 1889 – Přípis, Členský lístek). K prvnímu hlášenému úrazu došlo již v lednu 1890. Stal se Fr. Vaněčkovi z Čelkovic. Více: Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 c (3. 1. 1890 – Oznámení).

⁴³² Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 c (28. 10. 1893).

⁴³³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 c (20. 6. 1896 – Výpočet příspěvků).

⁴³⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 c (31. 10. 1896 – Přihláška).

⁴³⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 c (30. 7. 1902).

zařízení.⁴³⁶ O rok později uzavřel Bohumil další pojistku, tentokrát u pojišťovny Slávie. Mlýn byl pojištěn proti krupobití na 1445 korun.⁴³⁷

Voroplavba, vory, plavci a později i vodáci – to vše vždy patřilo k běžnému životu mlýna. Není proto divu, že i v této oblasti vznikaly spory. Zájmy obou stran byly odlišné a často se střetávaly. Voroplavba sama o sobě i specifický životní styl plavců jsou velice osobitá a hlavně objemná témata. Rozsah této práce tudíž nedovoluje se jimi podrobněji zabývat. Existuje však mnoho monografií i drobnějších studií, které tuto typickou součást českých řek zpracovávají v mnoha úhlech pohledu.⁴³⁸ V souvislosti s voroplavbu se mlýna přímo dotýká Vyhláška pro otevírání jezových vrat pro voroplavbu z 20. dubna 1905, která se dochovala v rodinném archivu Veselých. Podle ní má být plavba vorům umožněna vždy, když vodní hladina přesahuje jez o osm centimetrů.⁴³⁹ Pokud hladina poklesne nejvýše o tři centimetry pod hřbet jezu, má se splav pro vory jednou denně otevřít. Vyhláška také určovala hodiny, kdy mohou vory projíždět okolo kterého mlýna, přes který jez. U Veselých to bylo v pravé poledne. Mezi povinnosti mlynářů totiž patřilo otevírání a zavírání jezových vrat po proplutí vorů. Voroplavby se týká vodoprávní řízení, které proběhlo u mlýna v létě 1913. Jeho příčinou byla plánovaná stavba nového vorového splavu v jezu u mlýna Veselých. Schůzky se zúčastnili kromě Bohumila Veselého i Karel Tvrzník, František Ješ (majitel mlýna Brdlík v Táboře – ležel dále po proudu) a zástupci Spolku obchodníků dřívím a podnikatelů voroplavby království českého v Praze. Došlo k detailnímu rozvrhu postupu jednotlivých prací, výsledných stavebních výsledků i použitých materiálů. Stavba měla být dokončena za šest týdnů (od 1. srpna do 15. září). Mlynář Veselý na stavbu přispěl 300 korunami.⁴⁴⁰

Zajímavou událostí právního rázu je i hlášení policejního revizora z května 1898 o černé stavbě kůlny na dvoře mlýna,⁴⁴¹ o které již bylo psáno v kapitole 3.3.

---

⁴³⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 c (6. 2. 1903).

⁴³⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 6 d (17. 5. 1904).

⁴³⁸ Základní informace: L. ŠTĚPÁN – M. KRÍVANOVÁ, *Dílo.*, pro jižní Čechy: Theodor ŽÁKAVEC, *Lanna. Příspěvek k dějinám hospodářského vývoje v Čechách a v Československu*, Praha 1936., dále: Hugo FRANZ, *Pamětní spis o státním stavitelství vodním a plavbě v království českém*, Praha 1891., Vladimír RINGES, *Stezkou dějin naší dopravy*, Praha 1958., Josef LANGER, *Vodní cesty v mocnářství rakousko-uherském*, Praha 1901., Jan VANĚČEK, *Od plovoucího kmene k moderní rychlolodi*, Praha 1938., L. NOVÝ a kol., *Dějiny techniky.*, a další.

⁴³⁹ Při zavřeném jalovém žlabu i splavu.

⁴⁴⁰ Které si nechal rozložit na splátky. Více: Rodinný archiv rodiny Veselých, 4 b (29. 7. 1913 – Protokol, 17. 8. 1913 – Rozhodnutí).

⁴⁴¹ V rodinném archivu rodiny Veselých se dochovalo i policejní hlášení (3 b, 16. 7. 1900).

Výčet by nebyl kompletní bez alespoň stručného popisu obrany českých mlynářů proti vládním výnosům, které zakazovaly používání slupů k chytání ryb. Užívání slupů patřilo mezi starodávné výsady mlynářů a není proto divu, že se tohoto práva nechtěli vzdát. Vládní nařízení navíc považovali za protiprávní. Spor byl řešen v celostátní rovině. Semknutí mlynářů a jejich vzájemná soudržnost v boji za společný cíl skvěle ukazují na jejich hrdost a na vztahy, které v této vrstvě společnosti panovaly. Ukazuje se, že se dobře znali nejen mlynáři z jednoho města, ale i z mlýnů na jedné řece a dokázali rychle najít společnou řeč a dlouhodobě písemně komunikovat i s mlynáři ze vzdálených českých mlýnů. V archivu rodiny Veselých se navíc dochovala celkem rozsáhlá korespondence, která ukazuje spor i z jiné strany – ne očima novinářů z oficiálních tiskovin, ale očima mlynářů, přímých účastníků a iniciátorů několik let vleklých jednání. Unikátní na celé věci je, že mlynáři Veselí (nejprve Bohumil, v průběhu sporu ho nahradil jeho syn Bohumil Jaromír Emanuel) se ocitli přímo ve středu celého dění a patřili mezi hlavní strůjce jednání a sjednotitele českých mlynářů. V oficiální rovině popisují spor dvě celostátní periodika, Národní politika a časopis Mlynář a regionální noviny Český jih a časopis Tábor.⁴⁴²

Celý spor začal v roce 1897 tím, že c. k. místodržitelství pro království České vydalo 14. května 1897 vyhlášku č. 43.519 ve znění: „*Na základě předpisu § 7. zákona z 9. října 1883 č. 22 z. z. z roku 1886, v příčině některých opatření ku zvelebení rybářství ve vodách vnitrozemských, zakazují užívání slupů ve veškerých vodách v Čechách. Přestupky tohoto zákazu trestají se vedle § 16. řečeného zákona od c. k. okr. hejtmánství (magistrátů) peněžitou pokutou od 5 do 50 zl., která zvýšiti se může až do 100 zl., když způsobena byla rybám značná škoda, aneb není-li odsouzený s to platiti, vězením od 1 – 20 dnů. Slupy používané proti zákazu považují se zároveň za propadlé.*“⁴⁴³ Tato vyhláška se dotkla mnoha českých mlynářů. Slupy byly totiž součástí téměř všech vodních mlýnů na řekách, hlavně na menších tocích. Tvořily součást mlýnů často již několik set let. Právo na jejich užívání bylo zaneseno v pozemkových a vodních knihách. Slupy byly zárukou vyššího výdělku mlýna získaného prodejem nalovených ryb a samy o sobě i zvyšovaly případnou prodejní hodnotu mlýna. Mlynáři se proti

---

⁴⁴² Nalezené články: *Tábor*, 30. 6. 1897, *Mlynář*, 16. 4. 1898, *Národní politika*, 28. 3. 1899, *Český jih*, 3. 4. 1909, 10. 4. 1909. Je možné, že se v průběhu několika let sporů objevily i další zmínky v jiných vydáních těchto periodik či v jiných tiskovinách. Pro účely a rozsah bakalářské práce ovšem plně dostačují informace z Českého jihu z roku 1909.

⁴⁴³ *Opětovná otázka slupů*, *Český jih* 37, 1909, č. 14 z 3. dubna 1909, s. 2.

shora uvedené vyhlášce ohradili ve velmi rozsáhlém spisu⁴⁴⁴ adresovaném místodržitelství. V tomto spisu nejprve dokazovali, že po právní stránce je nová vyhláška v rozporu s § č. 7 zákona č. 22, protože podle něj může politický úřad zakázat některé způsoby lovení, ale pouze pro jednotlivé vodní obvody, ne celoplošně a jen tehdy, pokud by užívané nástroje na lovení škodily rybí násadě (potěru). Nestranní rybářští znalci ale potvrdili, že slupy násadě neškodí, protože otvory mezi latěmi propadává nejen násada, ale i malé ryby. Proto rybáři usoudili, že nová vyhláška č. 43.519 by se rozhodně neměla odvolávat na tento zákon, protože mu jasně odporuje. Ve spisu dále rozebírali znění vyhlášky z 24. dubna 1885 č. 3373 obsahující prováděcí předpisy k zákonu o rybářství. III. článek této vyhlášky uváděl, že existují nabytá práva rybářská, která nesmějí být zrušena pouhým nařízením správního úřadu. Autoři spisu považují za takovéto právo i oprávnění mlynářů na držení a užívání slupů na řekách, protože je zahrnuto už ve vlastnickém právu na mlýn. Existovaly patrně i výhrady proti slupům, obviňující mlynáře, že loví i hájené ryby, protože ti se brání, že doba hájení se může stanovovat jen pro vodní obvody, v nichž se rybí násada skládá zcela nebo v převážné většině z lososů a pstruhů. Obvody, ve kterých panuje tento stav, mělo určit zvláštní nařízení. To ale dosud nebylo vydáno. Mlynáři také poukazují na skutečnost, že zákon č. 22 připouští užívání slupů a neuvádí slupy v § 6 na seznamu lovicích nástrojů, které zakazuje. Celkově tento zákon obsahoval hlavně předpisy rybářské policie a nezabýval se právem k rybolovu (zemský zákon o právu k rybolovu nebyl dosud vydán). Ale právo mlynářů k rybolovu by právě zákazem používání slupů bylo porušeno. Pokud by přece jen mlynáři měli přijít o právo užívat slupy k rybolovu, měli by být v tom případě finančně odškodněni. Ve druhé části spisu mlynáři rozebírají národohospodářské a ekonomicky prospěšné důvody k tomu, že by k zákazu používání slupů nemělo dojít. Uvádějí, že u mlýnů není možné zavést jiné technicky způsobilé nástroje na lovení ryb. Pokud by mlynáři neměli slupy, nemohli by lovit ryby a to by výrazně zasáhlo do jejich rozpočtu, samozřejmě negativně. Do slupů se loví hlavně úhoři. Ti se ale velmi obtížně loví jinou technikou a pokud se to už přece podaří, jedná se o malé ryby. Pokud by tedy došlo k zákazu rybolovu ve slupech, úhoři by propluli českými vodami a zisk z jejich lovu by získali mlynáři za hranicemi. Úhoři delší než 35 cm se mohli lovit po celý rok a bylo by proto škoda tuto výdělečnou příležitost nevyužít. Autoři také připomínají, že většina mlynářů vypouští do vodních toků novou

---

⁴⁴⁴ Jeho kompletní znění je otištěno ve dvoudílném článku *Opětovná otázka slupů*, Český jih 37, 1909, č. 14 z 3. dubna 1909, s. 2, č. 15 z 10. dubna 1909, s. 1-2.

rybí násadu, čímž pomáhá k vyššímu stavu ryb v řekách. Za to si jistě zaslouží jako odměnu alespoň využití slupů. Pokud by mlynáři slupy používat nemohli, nejspíše by už o rybí násadu nepečovali, protože by to pro ně nemělo žádný smysl, netýkala by se jich otázka stavu rybí populace v českých řekách. Pokud se v neudržovaných slupech někdy zachytí malá ryba, mlynáři ji pouští na svobodu. To dělají i rybáři, kteří uloví malou rybu udicí. Háček ale rybu téměř vždy poraní a ta stejně uhynie. proto jsou slupy mnohdy šetrnější než jiné nástroje k lovení ryb. Ale aby se zamezilo i těm občasným výjimkám, kdy ve slupu zůstane ještě nedorostlá ryba, navrhuji mlynáři vydání vládního nařízení, které by stanovilo velikost mezer mezi latěmi ve slupu tak, aby jimi malé ryby propadávaly. Nová norma by měla řešit i otázku chytání ryb v čase tření, a to tím, že by určila jednotlivá pásma a druhy ryb a uvedla dobu, kdy jsou zde ryby hájeny. Kromě těchto dvou návrhů na řešení sporné otázky navrhli ve svém spise mlynáři i uspořádání ankety mezi odborníky z rybářských kruhů. Jejich názory a poznatky by měly pomoci k takovému řešení otázky slupů, které by vyhovovalo zákonu, zásadám správného chovu i lovu ryb i mlynářům jakožto majitelům slupů. Závěrem svého rozsáhlého spisu žádali mlynáři místodržitelství, aby byl zákaz užívání slupů obsažený ve vyhlášce č. 43.519 pozastaven do doby, než budou vydány další normy a vyhlášky, které by upravovaly užívání slupů (například tak, jak to mlynáři navrhli shora). Článek uvádí, že navrhovaná anketa byla později opravdu uskutečněna a názory odborníků souhlasily se spisem, který vytvořili mlynáři a s důvody v něm uvedenými. Problémy s otázkou slupů byly obnoveny po deseti letech, kdy majitelé mlýnů, kteří vlastnili slupy, obdrželi toto rozhodnutí: „*Dle místodržitelské vyhlášky ze dne 4. března 1908 č. 314.654 z r. 1907 č. 22 z. z. lze trpěti postavení slupů k chytání ryb při mlýnech jen tehdy, jest-li se jich trvání zakládá na určitém zvláštním právním důvodu. Zdejší výnos z dne 10. dubna 1908 č. 12.608 byl Jste vyzván oznámiti, na základě kterého zvláštního právního důvodu užíváte slupů ku chytání ryb ve Vašem mlýně a nepodal Jste průkazu tohoto. Vztažně ku obsahu Vaší odpovědi podané na výnos toto podotýkám, že jednoduchý průkaz k tomu, že slupů dotýčných od nepamětných časů se užívá, jakož i všeobecně znějící poukaz ku udánlivým zanáškám ve veřejných knihách, ku kupním smlouvám apod. ku provedení důkazu tohoto nepostačuje. Jest Vám třeba předložiti listiny, z kterýchž existence zmíněného právního důvodu na jevo jde. Ku provedení důkazu tohoto ve směru a způsobu zmíněném vyměřuje se Vám lhůta do 20. dubna 1909 a podotýká se, že nebude-li důkaz v lhůtě této podán, v cestě instanční se vysloví, že slupy u Vašeho mlýna se nacházející se v základě svrchu zmíněného místodržitelského*

vynesení více používati nesmí a že slupy během lhůty, která se v rozhodnutí vyměří, navždy z řeky odstraněny býti musí, což se po případě na Vaše útraty provede.“⁴⁴⁵ Není divu, že znění této nové vyhlášky vyvolalo mezi mlynáři velký rozruch. Prozrazuje, že se místodržitelství snaží o zrušení slupů ze všech sil. Co bylo ale příčinou této snahy? Proč slupy tolik vadily a překážely státním úřadům? Autor novinového článku na závěr doporučil všem mlynářům, aby si potřebné doklady opatřili každý sám.⁴⁴⁶ Tím patrně naznačoval, že už nedojde ke sjednocení a společnému boji mlynářů jako tomu bylo před více než deseti lety.

Jak již bylo zmíněno výše, v archivu rodiny Veselých se zachovaly dokumenty dokládající společnou činnost mlynářů a přibližující jejich vnitřní organizaci. V květnu 1886 rozeslal Bohumil Veselý pozvánky na schůzku mlynářů kvůli slupům, na níž pozval i Dr. Zeise jako právního poradce. Na schůzku byli pozváni tito mlynáři: V. Kvěch, Papírna, František Kobrzek, Matoušovský mlýn, J. Kvěch, mlýn pod Zahradkou, Antonín Suchomel a František Veselý.⁴⁴⁷ Z téhož roku pochází soupis mlynářů, kteří se zúčastnili schůzky, na které byla projednávána otázka slupů. Na této schůzce (asi jedné z prvních) bylo domluveno, že výlohy spojené s úředními jednáními budou mlynáři hradit společně. Úmluvu podepsali tito mlynáři: Bohumil Veselý, Šebele z Metele, V. Kvěch,⁴⁴⁸ Parma ze Soukeníku,⁴⁴⁹ Kučera z Dráchova, Žatecký z Lomnice nad Lužnicí.⁴⁵⁰ V počátečních měsících roku 1897 došlo k sjednocení asi 28 mlynářů z českých mlýnů, které dosud vlastnily a používaly slup. Bohumil Veselý je svolal oběžníkem ke schůzi do Klokotské ulice v Táboře k panu Vondrákovi. Hlavním bodem jednání měla být hrozba pražského místodržitelství, že bude pokutován každý, kdo ihned neodklidí svůj slup. Schůzka proběhla 6. června, předsedal jí Bohumil Veselý a sešlo se na ní 31 mlynářů z řeky Lužnice, Nežárky a Vltavy. Znovu se ujistili, že vzniklé náklady budou hradit společně. Usnesli se, že do tří dnů svolají schůzku členů Českomoravského spolku mlynářů a společně sestaví petici, kterou zašlou na místodržitelství v Praze. Petici tam dopraví deputace ve složení: Veselý, Šebele, Kvěch, Parma a Dr. Zeis, která bude i za ostatní mlynáře jednat.⁴⁵¹ Koncem června dorazil do

⁴⁴⁵ *Opětovná otázka slupů*, Český jih 37, 1909, č. 14 z 3. dubna 1909, s. 2.

⁴⁴⁶ *Opětovná otázka slupů*, Český jih 37, 1909, č. 14 z 3. dubna 1909, s. 2, č. 15 z 10. dubna 1909, s. 1-2.

⁴⁴⁷ Všichni tedy byli z Tábora nebo nejbližšího okolí. Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (5. 5. 1886 – Dopis).

⁴⁴⁸ Z Tábora – Klokot.

⁴⁴⁹ Soukeník je součástí dnešního Sezimova Ústí.

⁴⁵⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f.

⁴⁵¹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (6. 6. 1897 – Oběžník, Protokol, Usnesení ze schůze).

mlýna korespondenční lístek od mlynáře Říhy z Čelákovic,⁴⁵² který oznamoval, že Bohumil Veselý byl Českomoravským spolkem mlynářů zvolen do skupiny, která bude usilovat o zachování slupů.⁴⁵³ Bohumil dostal i dopis od Jindřicha Ronze, který v té době zastával funkci předsedy Českomoravského spolku mlynářů. Ronz navrhoval na pozici právního poradce Dr. Fořta (místo Dr. Zeise). Sděloval dále Bohumilovi, že je nyní zaneprázdněn přípravami na velký sjezd mlynářů, který se má uskutečnit 4. července ve Vídni. prosí proto Bohumila, aby za ním na tento sjezd přijel a přivezl s sebou všechny doklady potřebné v otázce uhájení slupů.⁴⁵⁴ V rodinném archivu se dochoval i dopis od mlynáře V. Brédy pro mlynáře J. Kučeru z 30. června 1897. Bréda píše, že do jeho mlýna přišel strážmistr z Bechyně s rozkazem, aby neprodleně odstranil z řeky slup. Pokud prý mlynář neuposlechne, vrátí se strážmistr druhý den i s nádeníky a městským radním a slup zničí. Bréda žádá, aby bylo toto sdělení rozšířeno mezi všechny zainteresované mlynáře.⁴⁵⁵ Téhož dne vyšel v regionálním časopise „Tábor“ článek rozebírající problematiku zákazu používání slupů. Autor článku považuje jednání úřadů za protiprávní, odporující platným zákonům a porušující soukromá práva mlynářů. Výtisk tohoto časopisu rozeslali táborští mlynáři dalším šedesáti českým mlynářům, kteří vlastnili slup. Všichni mlynáři, kteří měli slup a vedení Českomoravského spolku mlynářů obdrželi také dopis od Bohumila Veselého, člena výboru ve věci ochrany slupů, z 10. července 1897. V něm se uvádí, že mlynáři očekávají od Českomoravského spolku mlynářů v Praze soustředěné jednání za mlynáře z celého českého království a všichni mlynáři jsou současně vybízeni, aby nekonali nic, čím by porušovali zákony nebo jiné právní předpisy.⁴⁵⁶ Předseda Jindřich Ronz pak svolal schůzi všech, kdo se o otázku slupů zajímají, na 28. červenec.⁴⁵⁷ V rodinném archivu je dochována i korespondence s mlynáři z Nymburka, Poděbrad, Koloděj a Bechyně, která se přímo dotýká problému slupů. Funkce pokladníka výboru pro ochranu slupů se ujal V. Kvěch. V srpnu 1897 byla jeho hlavní činností snaha sehnat finance na zaplacení služeb advokátovi Dr. Fořtovi.⁴⁵⁸ Nejspíše 4. srpna proběhla

---

⁴⁵² Říha je autorem článku v časopise Mlynář z 16. 4. 1898. Podrobně v něm popsal celou záležitost slupů. Uvedl, že dosud vydané zákazy používání slupů byly prozatím zrušeny, a to do doby, kdy bude vydána nová připravovaná vyhláška, která určí přesná pravidla užívání slupů. To znamená, že úřady přistoupily na návrh mlynářů z jejich rozsáhlého spisu, který sestavili a který byl později uveřejněn v Českém jihu. Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (16. 4. 1898).

⁴⁵³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (29. 6. 1897 – Korespondenční lístek).

⁴⁵⁴ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (29. 6. 1897 – Dopis).

⁴⁵⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (30. 6. 1897 – Dopis).

⁴⁵⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (10. 7. 1897 – Dopis).

⁴⁵⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (21. 7. 1897 – Dopis).

⁴⁵⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (2. 8. 1897, 4. 8. 1897 – Dopisy).

audience zástupců mlynářů u pražského místodržitele. K akci na zachování slupů se do tohoto dne připojilo celkem 72 mlynářů z celých Čech.⁴⁵⁹ Koncem září přišel Bohumilu Veselému dopis, v němž mu Dr. Pinkas oznamoval datum, kdy budou zástupci mlynářů přijati u předsedy zemědělské rady prince Ferdinanda Lobkowitzze, s nímž mají jednat o otázce slupů.⁴⁶⁰ Mlynářům se podařilo přimět vládnoucí kruhy k tomu, aby byly prozatímně pozastaveny zákazy používání slupů až do doby, kdy bude vydána nová vyhláška, která upraví podmínky pro lovení ryb do slupů. Toto řešení navrhovali mlynáři už ve svém spisu,⁴⁶¹ v němž oponovali vyhlášce č. 43.519 ze 14. května 1897. Nové, dlouho očekávané vyhlášky se ale nakonec mlynáři nedočkali. Místo toho byla 4. března 1908 vydána shora citovaná vyhláška č. 314.654, která požadovala po mlynářích dodání písemných dokladů opravňujících je používat slupy k rybolovu. Rok nato, 10. dubna 1909 dostal Bohumil Jaromír Emanuel Veselý⁴⁶² (dále Bohumil ml.) dopis od c. k. ministerského rady z c. k. Okresního hejtmanství, ve kterém mu bylo oznámeno, že nedodržel lhůtu, v níž měl dodat úřadům průkazný materiál o oprávnění k držení a používání slupů.⁴⁶³ Bohumil ml. na dopis odpověděl 19. dubna. Sdělil úřadu, že slup u jeho mlýna právně trvá, což dokazují úřední listiny vydávané v předešlých desetiletích a staletích.⁴⁶⁴ Tyto důkazy však pro místodržitelství nebyly dosti průkazné, protože 10. června c. k. místodržitelství zrušilo Bohumilu Veselému ml. právo slupu a nařídilo odstranění stávajícího slupu.⁴⁶⁵ S tímto rozhodnutím se ale Bohumil ml. odmítl smířit a poslal žádost o zrušení zákazu.⁴⁶⁶ Po téměř půl roce, 14. prosince, oznámilo místodržitelství Bohumilovi ml., že zákaz chytání ryb do slupu stále trvá.⁴⁶⁷ K vyřešení celé kauzy došlo překvapivým závěrem až na podzim roku 1910. Bohumil Veselý ml. obdržel 8. října 1910 dopis od c. k. místodržitelství. V něm mu bylo oznámeno, že zákaz užívání slupů se ruší.⁴⁶⁸ Přesně o měsíc později pak Bohumilovi ml. přišel další dopis týkající se otázky slupů. Starosta města Tábora Dr. Kotrbelec v dopise vysvětloval, jak se má slup na chytání ryb správně používat a jaká pravidla se mají při

⁴⁵⁹ Například i z Vysokého Mýta.

⁴⁶⁰ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (27. 9. 1897 – Dopis).

⁴⁶¹ Viz výše.

⁴⁶² Není jisté, kdy se do vedení výboru pro ochranu slupů zapojil Bohumil Jaromír Emanuel Veselý a kdy plně nahradil svého otce Bohumila v jeho funkci. V dubnu 1909 už se ale jednání bezpochyby účastnil pouze Bohumil Jaromír Emanuel, protože Bohumil Veselý zemřel 10. května 1905.

⁴⁶³ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (10. 4. 1909 – Dopis).

⁴⁶⁴ Jde o první dopis odeslaný z mlýna, který byl psán na psacím stroji. Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (19. 4. 1909 – Koncept dopisu).

⁴⁶⁵ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (10. 6. 1909 – Dopis).

⁴⁶⁶ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (30. 6. 1909 – Dopis).

⁴⁶⁷ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8f (14. 12. 1909 – Dopis).

⁴⁶⁸ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (8. 10. 1910 – Dopis).

lovu ryb dodržovat. Dopis neobsahuje žádné zmínky o oficiálním úředním zrušení sporné vyhlášky č. 314.654 ze 4. března 1908.⁴⁶⁹

---

⁴⁶⁹ Rodinný archiv rodiny Veselých, 8 f (8. 11. 1910 – Dopis).

ZÁVĚR

Soubor dokumentů, dochovaný a uložený v rodinném archivu rodiny Veselých, tvoří v daném sociálním prostředí, mezi řemeslníky i mezi mlynáři samotnými, dosti unikátní a ucelenou jednotku. Hlavně mezi řemeslnickými profesemi je patrně dochování podobného kompletu raritou. Tato skutečnost opět ukazuje na často zmiňované zvláštní postavení mlynářů ve společnosti. Přestože se jednalo o řemeslníky, jejich vzdělání a všeobecný rozhled způsobený jak četbou, tak scházením a komunikací různých lidí z rozličných vrstev společnosti ve mlýně, je předurčovaly k pozici na tzv. „sociální šev.“ Kromě svého původního, dalo by se říci i rodného a rodového, povolání byli mlynáři Veselí též měšťany královského města Tábora, byli obecními zastupiteli, soudními znalci, staršími mlynářského cechu, ...

Dochování podobných rodinných archivů, jako je archiv rodiny Veselých, je v českých zemích známé z prostředí šlechty. Tyto archivy sloužily k uchování rodové paměti a k prokazování nepřetržité urozenosti vlastního rodu.⁴⁷⁰ Taková definice se hodí i na rod mlynářů Veselých, z nichž dodnes číší hrdost na svůj původ a jejichž vědomí původu a příslušnosti k rodinnému mlýnu nedokázala zničit ani téměř padesátiletá snaha o unifikaci a uniformitu, kterou se projevovala komunistická diktatura ve druhé polovině 20. století.

O šlechtických archivech už v českém prostředí existuje několik odborných pojednání. Na hlubší průzkum písemných pramenů uchovaných u nižších vrstev se však ještě čeká.⁴⁷¹ Proto by se tato bakalářská práce mohla stát inspirací či vodítkem pro další výzkumy v podobném prostředí nebo u podobně zachovalých pramenných celků. Přínosné by jistě bylo i případné porovnávání pramenů z rodinného archivu rodiny Veselých s podobně rozsáhlým, časově blízkým a z blízkého sociálního a společenského prostředí pocházejícím souborem. Předpokládám, že takto dochovaný archiv není v Čechách, a možná ani v jižních Čechách, v mlynářském prostředí zcela osamoceným úkazem. Soudím tak podle stále udržované rodové paměti a vzpomínek na slavnou minulost vlastních předků, které se nevytrácejí ani ze srdcí a úst potomků mlynářských rodů, jejichž život už přestal být spojený s rodinným mlýnem.⁴⁷²

---

⁴⁷⁰ Josef HRDLIČKA, *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003.

⁴⁷¹ TAMTÉŽ.

⁴⁷² S touto situací jsem se setkala například v rodině Suchomelových, jejichž mlýn leží proti proudu Lužnice hned nad mlýnem Veselých. Mlýn už je ale několik desetiletí v majetku jiné rodiny.

Složení rodinného archivu Veselých vypovídá nejen o silné vazbě na předky a snaze o zachování rodinných památek. Ukazuje i na ryze praktický účel sběru a shromažďování dokumentů. Velkou část archivu tvoří různá daňová přiznání, účtenky, kvitance, potvrzení o zaplacení, účty, oznámení o výši splátek, upomínky a podobně. Z této skutečnosti jasně vyplývá, že mlynáři si do svého archivu neukládali jen dokumenty, které chtěli zachovat pro další generace, ale i dokumenty, které by se v brzké době mohly hodit i jim samotným. Rodinný archiv tedy v tomto případě plnil funkci obdobnou dnešním spisovněm.

Významnou část archivu tvoří i tzv. ego-dokumenty, prameny osobní povahy. Jsou mezi nimi zastoupeny zápisníky, notesy, památníky, všemožné poznámky, paměti a vzpomínky, životopisy, kresby, básně a velké množství korespondence (úřední, v rámci rodiny, s přáteli, mezi mlynáři). Tyto dokumenty by si bezesporu zasloužily podrobnější průzkum a vlastní odborné publikování zjištěných poznatků.

Jádrem této bakalářské práce byly ekonomické a právní aspekty života na mlýně. V mnoha oblastech se tyto dvě stránky prolínají, někdy splývají a často bývá těžké je od sebe oddělit. Jako příklad uvedu uzavírání smluv, dědické záležitosti, věna, platba pojištění. Podrobnější průzkum ekonomické situace na mlýně Veselých ukazuje, že hospodaření na mlýně tvořilo jakýsi bludný kruh, který zůstával po mnoho století zavřený. Mlynáři měli hodně dětí, aby si zajistili alespoň jednoho mužského potomka, který se dožije dospělosti a převezme rodný mlýn. Každý nový mlynář měl tudíž mnoho sourozenců a všem musel vyplatit podíl z mlýna. Mlýn a další výdělečné činnosti sice mlynáři vynášely docela vysoké sumy, velkou část z nich však musel znovu investovat do oprav a modernizací mlýna. Proto mu už nezbývalo moc peněz na vyplácení sourozenců. Mlýn se zadlužoval a dlužné částky stále rostly. Mlynáři tuto situaci často řešili tak, že si vzali novou, vyšší půjčku, kterou splatili původní půjčku. Dluhy se ale odbourávaly velmi pozvolna, protože nesmíme zapomenout na všudypřítomné úroky. Přesto, že finanční situace mlýna byla mnohdy špatná, museli mít mlynáři hodně dětí pro zajištění potomstva. Protože uživit početnou rodinu nebylo vždy lehké, zadlužoval se mlynář ještě víc. Tato situace se vyřešila až po první světové válce, kdy se vlivem vysoké inflace mlýn dostal z dluhů a počty dětí se generaci od generace snižovaly.

Finance do mlýna přicházely nejen z mletí obilí, ale i formou věna, dědictví, provozování dalších živností, pronajímáním prostor ve mlýně k bytovým i podnikatelským účelům. Do nájmu byly běžně dávány i stroje. Většinu získaných prostředků ale často spolklly opravy, úpravy, přestavby a nové výstavby součástí mlýna i

jezu a úprava říčního koryta. Výnosy ale i ztráty plynuly z častých koupí a prodejů pozemků a domů. Většina mlynářů vlastnila kromě mlýna ještě dům v centru města. To dokazuje, že mít dům ve městě byla prestižní záležitost a pro mlynáře byla společenská prestiž velmi důležitá.

Právní ujednání provázela mlynáře už od narození. Ať už šlo o různé typy smluv, testamentů, pojištění. Dokladů, které se týkají některého z těchto pramenů, stejně jako účtenek a kvitancí, s postupem novověku v rodinném archivu rodiny Veselých přibývá neuvěřitelným tempem. Tato skutečnost jasně vypovídá o rozvoji písemného styku jak mezi institucemi, tak i institucí s občany a naopak. Rozvíjí se také státní správa a byrokratizace postupuje nezadržitelným tempem. To vše se projevuje na charakteru a složení rodinného archivu, který se po polovině 19. století zahltil spoustou účtenek, potvrzení, několikátých žádostí o totéž, kvitancí a výjimečně se objevují i první reklamní materiály (nabídka mlynářských strojů z továrny z Bolzana). Na rozdíl od cechů nezůstalo v archivu moc stop a pramenů, které by se týkaly živnostenských společenstev. Trochu mě zarazí, že v době přebujelé byrokracie, kterou druhá polovina devatenáctého století bezesporu byla, nezůstalo v archivu žádné potvrzení o vstupu do společenstva (spíše se zachovala nařízení všeobecného charakteru). Na denním pořádku byly v mlýně spory se sousedy kvůli vzájemnému vytápění mlýnů a v podstatě i kvůli neochotě udržovat koryto řeky a přehazování odpovědnosti z jednoho mlynáře na druhého. Jako velmi zajímavý spor, který by si určitě zasloužil další zkoumání, na mě působí sjednocení a „odboj“ českých mlynářů proti vyhláškám, které jim upírají odvěké právo na lovení ryb pomocí slupů. Z dokladů, především korespondence, zachovaných v rodinném archivu jasně plyne vedoucí postavení mlynářů Veselých při sjednocování mlynářů, při jednáních s úřady i při informování všech mlynářů o současných událostech. Vypovídá to o skvělých organizačních a komunikačních schopnostech příslušníků rodiny Veselých. Se schopnostmi „obyčejných provinčních mlynářů“ ostře kontrastuje někdy naprosto absurdní, nepochopitelné a neopodstatněné jednání státních úřadů.

O rodové paměti udržované v rámci jednotlivých rodin už byla zmínka výše. Je zde ještě třeba doplnit, že k udržování této paměti často sloužily rodinné kroniky. Tou je například *Historie rožmberská*. Toto dílo se dá co do obsahu a cíle srovnat s *Pamětmi rodu Veselých, majitelů mlýna na řece Lužnici v Táboře-Podhradí* Vladimíra Veselého.

Obě díla jsou retrospektivní a napomáhají při prokazování nepřetržité urozenosti rodu.⁴⁷³

Úcta, kterou členové rodiny Veselých prokazují svým předkům a celoživotní zájem o historii vlastního rodu, rodového sídla, rodného města a rodné země, jsou obdivuhodné. V dnešním přetechnizovaném a uspěchaném světě lidí s podobnými zájmy už moc nezůstává. A to je velká škoda.

---

⁴⁷³ J. HRDLIČKA, *Autobiografie*.

SEZNAM ZKRATEK

apod. – a podobně
atd. – a tak dále
c. k. – císařský a královský
č. – číslo
č.p. – číslo popisné
Dr. - doktor
inv. č. – inventární číslo
kat. č. – katastrální číslo
kol. – kolektiv
konv. m. – konvenční měna
kr. – krejcar
ml. – mladší
n. l. – našeho letopočtu
např. – například
okr. – okres
p. – pan
př. n. l. – před naším letopočtem
r. – roku
roz. - rozená
s. – strana
sign. – signatura
spol. – společnost
stol. – století
tzn. – to znamená
tzv. – tak zvaný
zl. – zlatý
zl. rýn. – zlatý rýnský

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny nevydané:

Rodinný archiv rodiny Veselých.

Státní okresní archiv Tábor, *Cech mlynářů Tábor 1562 – 1860 (1877)*, inv. č. 6, sign. C II b/3, kniha č. 2.

Státní okresní archiv Tábor, *Okresní úřad Tábor I. Vodní kniha 1850 – 1945 (1953)*, inv. č. 1, kniha č. 1.

Vladimír VESELÝ, *Paměti rodu Veselých, majitelů mlýna na řece Lužnici v Táboře – Podhradí I*, rukopis 2002.

Literatura:

Roman CIKHART, *Mlynářské rody na Táborsku*, Jihočeský sborník historický 17, 1948, s. 100-106.

Roman CIKHART, *Paměti mlýna Veselých v Táboře*, Tábor 1946.

Roman CIKHART, *Z minulosti Čelkovic*, Tábor 1941.

Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.

Josef HRDLIČKA, *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003.

Jaroslav KARAS, *Historický vývoj mlýnů a mlynářství*, Praha 1919.

Martin KOLÁŘ, *Mlýny u města Tábora*, Český jih 9, 1880 - 1881, s. 318-324.

Jiří LINHART a kol., *Slovník cizích slov pro nové století*, Litvínov 2002.

Jiří LOUŽENSKÝ – František REITINGER, *Z jihočeských mlýnů. Sborníček z prací členů Národopisného kroužku při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích*, České Budějovice 1985.

Opětovná otázka slupů, Český jih 37, 1909, č. 14 z 3. dubna 1909, s. 2, č. 15 z 10. dubna 1909, s. 1-2.

Fr. Aug. SLAVÍK, *Panství tábořské a bývalé poměry jeho poddaných*, Tábor 1884.

Luděk ŠTĚPÁN – Magda KŘIVANOVÁ, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*, Praha 2000.

Karel THIR, *Staré domy a rodiny táborské I-II*, Tábor 1920.

Miloš VALENTA, *V tom našem mlýně XV. Sborníček prací členů Národopisného kroužku při Jihočeském muzeu*, České Budějovice 1971.

Theodor ŽÁKAVEC, *Lanna. Příspěvek k dějinám hospodářského vývoje v Čechách a v Československu*, Praha 1936.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Seznam oddílů, do kterých je rozdělen rodinný archiv rodiny Veselých (Vladimír VESELÝ, *Paměti rodu Veselých, majitelů mlýna na řece Lužnici v Táboře – Podhradí I*, rukopis 2002.)

Příloha č. 2: Rozrod

(Roman CIKHART, *Paměti mlýna Veselých v Táboře*, Tábor 1946, s. 10.)

Příloha č. 3: Úvodní strana Pamětí rodu Veselých

(Vladimír VESELÝ, *Paměti rodu Veselých, majitelů mlýna na řece Lužnici v Táboře – Podhradí I*, rukopis 2002.)

Příloha č. 4: Ukázka z Pamětí rodu Veselých

(Vladimír VESELÝ, *Paměti rodu Veselých, majitelů mlýna na řece Lužnici v Táboře – Podhradí I*, rukopis 2002.)

Příloha č. 5: Kopie dřevěné desky s textem pojednávajícím o požáru mlýna

Příloha č. 6: Ukazatel výšky vodní hladiny v době povodní na omítce mlýna

Příloha č. 7: Záznam o přijetí Matěje Veselého do táborského mlynářského cechu dne 28. srpna 1661

(Státní okresní archiv Tábor, *Cech mlynářů Tábor 1562 – 1860 (1877)*, inv. č. 6, sign. C II b/3, kniha č. 2.)

Příloha č. 8: List na živnost svobodnou pro Františka Veselého ze 7. července 1870

(Rodinný archiv rodiny Veselých)

Příloha č. 9: Portrét Bohumila Veselého (narozen 18. 6. 1839)

(Vladimír VESELÝ, *Paměti rodu Veselých, majitelů mlýna na řece Lužnici v Táboře – Podhradí I*, rukopis 2002.)

Příloha č. 10: Bohumil Veselých v kostýmu Žižky

(Vladimír VESELÝ, *Paměti rodu Veselých, majitelů mlýna na řece Lužnici v Táboře – Podhradí I*, rukopis 2002.)

Příloha č. 11: Pracovní knížka Bohumila Veselého ml.

(Rodinný archiv rodiny Veselých)

Příloha č. 12: Záznam o mlýnu Veselých ve Vodní knize (s. 1)

(Státní okresní archiv Tábor, *Okresní úřad Tábor I. Vodní kniha 1850 – 1945 (1953)*, inv. č. 1, kniha č. 1.)

Příloha č. 13: Záznam o mlýnu Veselých ve Vodní knize (s. 2)

(Státní okresní archiv Tábor, *Okresní úřad Tábor I. Vodní kniha 1850 – 1945 (1953)*,
inv. č. 1, kniha č. 1.)

Příloha č. 14: Obrázek mlýna z roku 1868

(Rodinný archiv rodiny Veselých)

Příloha č. 15: Mlýn při povodních v roce 1900

(Rodinný archiv rodiny Veselých)

Příloha č. 16: Pohled na mlýn z roku 1932

(Rodinný archiv rodiny Veselých)

Příloha č. 17: Pila fungující v areálu mlýna v roce 1933

(Rodinný archiv rodiny Veselých)

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

- 1 a - Svatební smlouvy, pozůstalosti, dědické finanční věci
- 1 b - Důležité staré spisy
- 2 a - Nemovitosti a pozemky
- 2 b - Nájmy a pronájmy nemovitostí a pozemků
- 3 a - Plány staveb
- 3 b - Stavební spisy
- 4 a - Žákavec: Lanna
- 4 b - Vodní právo a jiné vodní spisy
- 5 a - Společenstvo mlynářů a živnostenské spisy
- 5 b - Soudní a obchodní spisy
- 6 a - Daně
- 6 b - Finanční věci (ne dědické)
- 6 c - Úrazová pojišťovna
- 6 d - Požární pojištění
- 7 a - Volební spisy
- 7 b - Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva
- 8 a - František Veselý (*1804)
- 8 b - Bohumil Veselý (*1839), Žižkovo tažení
- 8 c - Bohumil Veselý - funkce v zastupitelstvu
- 8 d - Bohumil Veselý - spolek Ostrostřelců
- 8 f - Uhájení slupů
- 8 g - Bohumil Veselý - myslivost a rybářství
- 8 h - Bohumil Veselý - vojna
- 8 i - Kresby Bohumila Veselého a Eleonory Veselé
- 8 j - Bohumil Veselý - kresby
- 8 k - Bohumil Veselý - životopis a různé
- 9 a - Bohumil Veselý ml. (*1868) a Barbora Veselá, rozená Čárková
- 9 b - Antonie Veselá (*1880), roz. Dvořáková
- 9 c - Marie Krchová, roz. Veselá - kresby a jiné
- 10 a - Bohumil Veselý (*1897)
- 10 b - Otto Veselý (*1903)
- 10 c - Ing. Jaromír Veselý (*1909)
- 10 d - Antonie Veselá (němá) (*1911)
- 10 e - Vladimír Veselý - mlynář (*1914) a Jiřina Veselá (*1921)
- 11 a - Hana Nesvadbová - Sedláčková, roz. Veselá (*1943)
- 11 b - Ing. Zdeněk Veselý (*1945)
- 11 c - Ing. Vítězslav Veselý - mlynář (*1948) a Vladimír Veselý ml. (*1988)
- 11 d - Ostatní příbuzní - rodokmeny a jiné
- 12 a - Popis rodného mlýna
- 12 b - Stará a mladá obec Podhradí se soupisem obsahu
- 12 c - Popis života ve mlýně a okolí
- 12 d - Přehled o mlynářích na Táborsku a jiné
- 13 a - Fejetony, hlavně od Olgy Fastrové
- 13 b - Časopisy, brožury a knihy s jejich soupisem
- 13 c - Noviny

- 13 d - Výstřižky z novin a jiné
- 14 a - Dopisy rodiny Veselých
- 14 b - Svatební oznámení a přehled narozenin příbuzných a známých
- 14 c - Úmrtní oznámení
- 15 a - Památníky
- 15 b - Knihy
- 16 a - Životopisy členů rodiny
- 17 - Znárrodnění
- 18 - Doba komunismu
- 19 - Restituce - soudy, odstraňování škod po komunistech
- 20 - Cikhart: Paměti mlýna Veselých
- 21 - Osudy trůnu Habsburského
- 22 - Thir: Staré domy a rodiny tábořské
- 23 - Cikhart: Z minulosti Čelkovic
- 24 - Pekař: Dějiny národa českého
- 25 - Různé prameny
- 26 - Zprávy Vladimíra a Jaromíra Veselých
- 27 - Československo ve 20. století

10		11	
<p>ROD VESELÝCH</p> <p style="text-align: center;">Matiš Veselý m. Jituba, Bilverakého (s Hlilankou), od 1861 mlynář v Táboře m. Anna</p>			
<p>Václav Veselý, od 1858 mlynář v Táboře m. 1. Anna m. 2. Lidmila</p>	<p>31. 10. 1882</p> <p>Ondřej</p> <p>17. 4. 1888</p> <p>Vojtěch</p> <p>24. 1. 1889</p> <p>Alžběta</p> <p>24. 1. 1889</p> <p>Anna</p> <p>17. 4. 1888</p> <p>Anna</p> <p>24. 1. 1889</p> <p>Anna</p> <p>24. 1. 1889</p>	<p>31. 10. 1882</p> <p>Ondřej</p> <p>17. 4. 1888</p> <p>Vojtěch</p> <p>24. 1. 1889</p> <p>Alžběta</p> <p>24. 1. 1889</p> <p>Anna</p> <p>17. 4. 1888</p> <p>Anna</p> <p>24. 1. 1889</p> <p>Anna</p> <p>24. 1. 1889</p>	<p>31. 10. 1882</p> <p>Ondřej</p> <p>17. 4. 1888</p> <p>Vojtěch</p> <p>24. 1. 1889</p> <p>Alžběta</p> <p>24. 1. 1889</p> <p>Anna</p> <p>17. 4. 1888</p> <p>Anna</p> <p>24. 1. 1889</p> <p>Anna</p> <p>24. 1. 1889</p>
<p>Zikmund 1707, mlynář</p> <p>• 22. 2. 1730, † 2. 12. 1782 mlynář v Táboře</p> <p>m. 1. Magd Klavirová odd. 23. 6. 1733 2. Anna Kráčková odd. 13. 2. 1758</p> <p>Josef (mladší) • 27. 1. 1754, † 11. 3. 1810 m. 1. Anna Ubrová odd. 17. 2. 1778 2. Alžběta Praštková odd. 23. 11. 1802 (opět provd. Seborová † 1835)</p> <p>František Václav • 7. 10. 1804, † 11. 1. 1863 m. Antonie Vegerová, • 24. 12. 1836, odd. 19. 7. 1836, † 2. 6. 1856</p> <p>Bohumil • 18. 6. 1839, † 10. 5. 1905 m. Elzabeta Bartlová odd. 17. 1. 1865, † 18. 4. 1912</p> <p>Bohumil Jar. Em. • 19. 12. 1868, † 21. 10. 1928 m. 1. Barbora Čížková • 30. 10. 1874, odd. 3. 11. 1884, † 14. 10. 1904 2. Antonie Dvořáková (s Čáslanic 2. 7.) • 9. 10. 1880 odd. 30. 11. 1907</p> <p>Bohumil • 2. 2. 1807, † 3. 12. 1943 Mědiak Securitas v Praze m. Marie Bálková • 9. 5. 1856, odd. 17. 7. 1902</p> <p>Bohumil • 24. 4. 1905, † 4. 6. 1935</p>	<p>Magdaléna • 23. 6. 1806</p> <p>Anna • 23. 3. 1803</p> <p>Josef • 10. 10. 1803</p> <p>Josef • 10. 10. 1803</p> <p>Marie prov. Krbavá • 12. 3. 1867</p> <p>Otto • 2. 10. 1903 mlynář m. Slatihu (u Strakonice) m. Božena Urebová • 29. 11. 1908, odd. 9. 2. 1935</p> <p>Věra Božena • 1. 11. 1937</p> <p>Marie • 17. 5. 1933</p>	<p>Magdaléna • 23. 6. 1806</p> <p>Anna • 23. 3. 1803</p> <p>Josef • 10. 10. 1803</p> <p>Josef • 10. 10. 1803</p> <p>Marie prov. Krbavá • 12. 3. 1867</p> <p>Otto • 2. 10. 1903 mlynář m. Slatihu (u Strakonice) m. Božena Urebová • 29. 11. 1908, odd. 9. 2. 1935</p> <p>Věra Božena • 1. 11. 1937</p> <p>Marie • 17. 5. 1933</p>	<p>Magdaléna • 23. 6. 1806</p> <p>Anna • 23. 3. 1803</p> <p>Josef • 10. 10. 1803</p> <p>Josef • 10. 10. 1803</p> <p>Marie prov. Krbavá • 12. 3. 1867</p> <p>Otto • 2. 10. 1903 mlynář m. Slatihu (u Strakonice) m. Božena Urebová • 29. 11. 1908, odd. 9. 2. 1935</p> <p>Věra Božena • 1. 11. 1937</p> <p>Marie • 17. 5. 1933</p>

Paměti

První díl

16 **M** 61

- 1948 - Tento plakát byl vzeten na alegorickém voze znázorňující zlou dobu v kapitalismu a druhou stranu šťastného žití v socialismu. Byla to první prvomájová oslava po 11. březnu 1948, kdy nám byl ukraden mlýn.

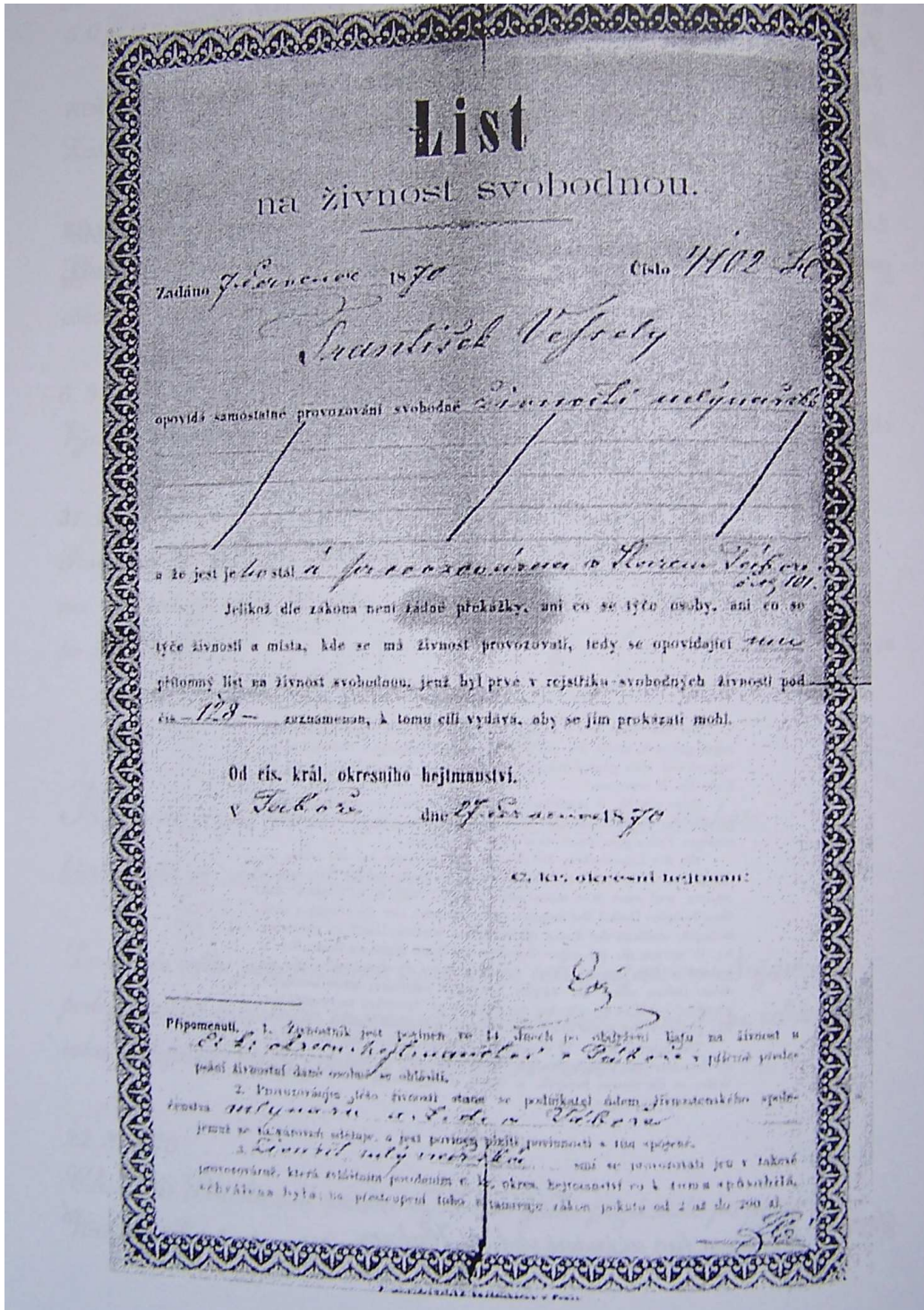

Praha Jani 1661. 28. Augusty předyřadil gof Jozef Jan
 Otradiš a zdesmily, anoytato mladý Jan Allynage, dofl
 mfo zrafi Allynage gofo, Jan Matrig Studoloy, Ogn Godufala, Jom
 bofritomj, Dobro pamiatj, Balhubonj, bilkonfym, z Allynage Otradi
 Allynage, Jozadna, Aladagize, Allynage Otradi mfof Reduzice, fo
 zviru v giti, a na Jozadna anadna Allynage Otradi anoytato Otradi
 Jozadna v giti, anoytato Otradi v giti ad Jozadna Allynage Otradi
 zomany, Dabo gijst na Otradi Dabab, abo mof Allynage zrafi Allynage
 nazy skom, Dabab mfo Jozadna Allynage Otradi a Allynage Jozadna Otradi
 Otradi Allynage Otradi Otradi, Allynage Allynage mfo gofo fo
 Jozadna Jozadna a Jozadna, Allynage Otradi Allynage, Allynage
 Jozadna Allynage Otradi ad Jozadna Jozadna Allynage, Allynage
 Jozadna Jozadna mfo, ad Jozadna Jozadna Allynage Allynage Otradi
 z Allynage Allynage Jozadna mfo. Za Allynage Allynage z Allynage
 Allynage Allynage Allynage, a Allynage Otradi.

Hoff viededenez
 J. Matrig viededenez Allynage 1664. v februarj Jozadna Allynage
 Allynage Allynage Allynage Allynage Allynage Allynage Allynage
 Allynage Allynage Allynage Allynage Allynage Allynage Allynage
 1664 27 Decembris Allynage Allynage Allynage

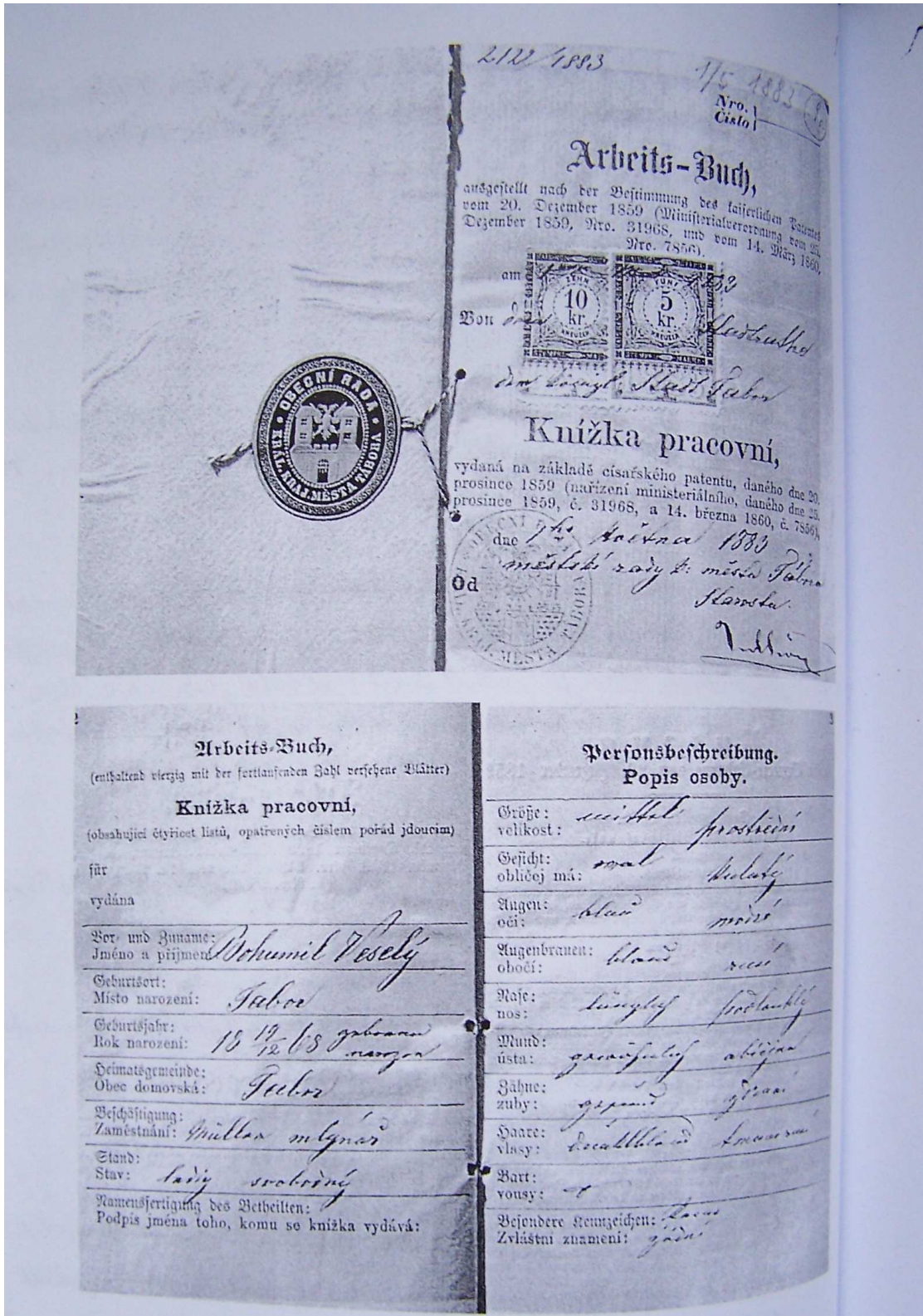

Příloha č. 9

Příloha č. 10

Pořadové číslo vložky vodní knihy . 17 . Post- Zahl Číslo položky 1.	Bezeichnung des Ortes, Gewässers, des Besitzers, der Wassergenossenschaft, der Wasserfarte Poznamenání osady, vody, držitele, společenstva vodního, mapy vodopisné 2.	Römisches číslo, a název toku VIII. Lužnice Wasserbenützung und bezüglich Anlagen Užívání vody a zařízení k tomu čelici 3.
	<p>5. Obec Starý Tábore.</p> <p>17 Osada: Starý Tábore.</p> <p>Voda: řeka Lužnice, pravý břeh.</p> <p>Uzávěrná dojednání: mlyní č. p. 101.</p> <p>Držitelé: František a Marie Kozel.</p> <p>Číslo vodopisné mapy: VII/E</p> <p>Držitelé: Bohumil a Ludmila Čechy.</p> <p>František Kozel.</p>	<p>Užívání vody k hnání 2 mlynářských strojů a řezání dříví.</p> <p>4 vodní kola ve dvou mlynářských žlabech. První kolo v prvním žlabu je s střídavou jehlou a jedno ml. stojní. Druhé vodní kolo v tomto žlabu je stoupy.</p> <p>První kolo v druhém žlabu je s stojní, složky drnků kolo v tomto žlabu.</p> <p>Vodní práce je s robnice.</p> <p>Dva mlynářské žlaby; první je s 103 cm šir., druhý 96 cm.</p> <p>Průměr prvního kol obnáší 426 cm " mlynářských banerů " 50".</p> <p>Vodní kola jsou dřevěná dvojnásobná.</p> <p>Voda se vede v řece, jsou nad- řena jezrem, stačí na mlynářské žlaby a odčerpá se po potřebě podbolím zpět do řeky.</p> <p>Jbytná voza kůže přes splav a slupem, tento je s 180 cm široký.</p> <p>Výška vody je s stanovena normál. ním cejkem z r. 1880, složí z 1875 metrickým měřítkem opatřen byl, pojistěná z dubového kálu a leží na pravém břehu řeky blízko mlyna.</p> <p>Skladisti, valisti a vapišti dříví jsou E. Kollac v Daze. VI Mlynářský ústav Husum dne 17. srpna 1911 č. j. 2445/11 podpis, viz v rubrice 4 *</p>

<p>Arabské číslo pořadové vodního práva 12</p> <p>Muf das Wasserrecht sich beziehende Dienstbarkeiten</p> <p>Služebnosti k právu vodnímu se vztahující</p> <p>4.</p>	<p>Beziehung auf die Urkundensammlung</p> <p>Vztah ku sbírce listin</p> <p>5.</p>	<p>Seite Strana 27</p> <p>Anmerkung</p> <p>Poznámka</p> <p>6.</p>
<p>* Koly v I. slabku čemu se jednat sboreni a jedna stolice vátai. Koly v II. slabku čemu se jednat stolice vátai, stoupy, mláčička a keráčka. (Dle udání vojny mlýnské společnosti Tábořské, provedení ve dnech 17.-24. února 1914, osobně inž. Al. Jlonou, inž. spr. techn. technikum a inž. geom. ve Dvoře Králové 20/2, a dle udání mi též. Č.j. 13.738/14.)</p> <p>Soakromi lodkovy feré-voz přeb řeku Litvniči Vodopr. poroleni R. spr. pol. ve 7/VII. 1919 Č. 192.524 (31.140.)</p>	<p>Ovo vyposu e. l. místozřetelci ze dne 4. listopadu 1911. č. 7/A/1089/3, jony byl schválen nař. řízení stlat.</p> <p>Podmíněné poroleni ku řízení vyposem e. l. místozřetelci ze dne 6. dubna 1909. č. 78536</p>	<p>11 $\frac{54}{3024}$</p>

Formular A. zur Ministerial-Berordnung vom 20. September 1872.

Příloha č. 14

Příloha č. 15

Příloha č. 16

Příloha č. 17

